

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ЗАРЯ ЛАРИСА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 373.3.016.78

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ
З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.02 – теорія та методика
музичного навчання

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник –
Щолокова Ольга Пилипівна,
доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
1.1. Діалектична основа інтересу до музики як науково-педагогічна проблема.....	9
1.2. Принципи та педагогічні умови застосування мультимедіа на уроках музики.....	26
Висновки до 1 розділу.....	45
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
2.1. Особливості формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій.....	48
2.2. Змістовно - структурна характеристика методики формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій.....	65
Висновки до 2 розділу.....	88
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
3.1. Діагностика стану сформованості інтересу до музики у молодших школярів.....	91
3.2. Дослідно-експериментальна робота та аналіз її результатів	107
Висновки до 3 розділу.....	162
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	166
ДОДАТКИ	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі входження України у світовий інформаційний простір національна система освіти набуває якісно нового рівня, виявляючи чітку тенденцію до модернізації та вдосконалення навчального процесу. Основні вектори її розвитку визначаються Законами «Про освіту», «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» (2003), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 р. № 653-р (змін., № 512-р від 13.05.2009), Проектом національної стратегії та розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. За цих умов проблема музичної освіти молодших школярів набуває особливої актуальності, оскільки її метою є педагогічний вплив засобами музичного мистецтва на духовне збагачення особистості, активізація її пізнавального та креативного потенціалу. Безперечним є те, що чим раніше буде сформований інтерес учнів до національної та світової музичної культури, виховано бажання сприймати й розуміти її різноманітність, тим більше забезпечується можливість постійного духовного вдосконалення, міцного розвитку інтелектуального і культурного потенціалу молоді України.

Роль інтересу в навчанні як важливого фактора розвитку учнів визнавали усі видатні педагоги. Багатоаспектний внесок у визначення сутності інтересів школярів у навчальному процесі зроблено науковцями Б. Ананьєвим, М. Беляєвим, Н. Бібік, В. Бондаревським, А. Дусавицьким, А. Здравомисловим, О. Киричуком та ін. Проблемам формування інтересу школярів до надбань музичного мистецтва присвячено дисертаційні дослідження останніх років (Т. Акініна, О. Бурліна, Г. Горбуліч, О. Чайковська та ін.), де визначено музичний інтерес як естетичну категорію та духовну доміную особистості, розглянуто педагогічні умови формування музичних потреб учнів.

Останнім часом була здійснена значна кількість експериментальних досліджень, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу за допомогою

комп'ютерних технологій (С. Андрєєв, Д. Богданова, М. Жалдак, О. Крюкова, О. Міщенко, О. Пінчук, М. Яшанов та ін.). Ці дослідження довели, що використання сучасних комп'ютерних, зокрема мультимедійних технологій дозволяє досягти високої ефективності уроку завдяки збільшенню обсягу навчального матеріалу, узагальнення і систематизації знань учнів, розвитку їх інтересу до навчального матеріалу. У цьому плані найбільший інтерес викликають дослідження теоретичних і практичних основ комп'ютерно-розвивального навчання (В. Антипова, Г. Бокаєва, О. Горбуненко, О. Гребенюк, О. Гуминська, М. Довженко, Ю. Поплавська, Н. Сергєєв та ін.), а також праці дослідників, присвячені питанням розробки та впровадження комп'ютерних і мультимедійних технологій в систему музичної освіти (О. Василенко, Н. Новікова, Г. Тараєва та ін.), що уможлиблює забезпечення методологічних засад застосування мультимедійних технологій для формування інтересу до музики у молодших школярів.

Разом з тим вивчення та аналіз педагогічного досвіду засвідчили існування суперечностей у музичному навчанні, а саме між:

- потребою суспільства у створенні повноцінної системи музичної освіти в Україні та недостатньою розробкою новітніх технологій, що сприяють ефективності цього процесу;

- новими соціальними потребами застосування мультимедійних технологій у системі музичної освіти та недостатньою підготовленістю вчителів музики до їх застосування;

- чинними науковими напрацюваннями й спеціальними мультимедійними програмами музичного спрямування і недостатньою розробленістю відповідного методичного забезпечення.

Указані протиріччя, необхідність розробки спеціальної методики формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій, об'єктивна потреба у розв'язанні цієї проблеми зумовили вибір теми дослідження *«Методика формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри фортепіанного виконавства і художньої культури Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і становить частину наукового напрямку «Теорія і технологія навчання в системі загальної освіти».

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 3 від 27 листопада 2008 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол №10 від 23. 12. 2008 року).

Мета дослідження полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій.

Об'єкт дослідження - процес музичного навчання молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет дослідження - методика формування інтересу до музики у молодших школярів.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження визначено його основні **завдання**:

1. На основі аналізу наукових джерел визначити сутність та специфіку інтересу до музики у молодших школярів.
2. Обґрунтувати доцільність використання мультимедійних технологій у процесі навчання музики молодших школярів.
3. Розробити критерії, показники та рівні сформованості інтересу до музики учнів початкових класів.
4. Визначити педагогічні умови формування інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій.
5. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування у молодших школярів інтересу до музики

з використанням мультимедійних технологій.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять філософські, психологічні та педагогічні концептуальні положення про особливості інтересів молодших учнів (О. Дусавицький, Ед. Клапаред, О. Киричук, Е.Кучменко, Н. Менчинська, Л. Писарева, М.Фіцула); педагогічні ідеї щодо формування пізнавального інтересу (Н. Бойко, Н. Бібік, А. Громієва, В. Дорохіна, А. Маркова, М. Матюхіна, О. Павлюк, Р. Радько, В. Репкін, Г. Щукіна); методологічні ідеї формування інтересу до музичного мистецтва у школярів (О. Дем'янчук, Д. Кабалевський, Л.Куненко, О.Лобова, З. Морозова, С.Науменко, Г. Падалка, О. Ростовський, Л.Хлебнікова, О. Щолокова та ін.); ідеї практичного застосування мультимедійних технологій на уроках музики (О. Балабан, Н. Белявіна, О. Гуминська, Н. Довженко, Т. Затяміна, Т. Малиновська, Л. Масол, Н. Новікова, Ю. Поплавська, О. Чайковська та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовувався комплекс методів науково-педагогічного дослідження: *теоретичні* – аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної, методичної літератури з проблем дослідження; аналіз та узагальнення педагогічного досвіду вчителів музики загальноосвітніх навчальних закладів, що дозволило сформуванню власний погляд на проблему дослідження, виявити наукові засади експериментальної методики, визначити понятійно-категоріальний апарат; розробити модель педагогічного експерименту; *емпіричні* - анкетування, інтерв'ювання, бесіди, тестові й творчі завдання; *обсерваційні* - спостереження за навчально-виховним процесом; *праксиметричні* - аналіз навчально-пізнавальної діяльності учнів, діагностування рівнів сформованості інтересу молодших школярів до музики, виявлення ефективності розробленої методики; *статистичні* – математична обробка експериментальних даних для фіксації результатів вимірювань та встановлення кількісних залежностей між факторами, які досліджуються.

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- розроблено, науково обґрунтовано методику формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій;
- визначено педагогічні умови формування інтересу до музики у молодших школярів;
- розроблено критерії та показники, а також рівневі характеристики сформованості інтересу до музики у молодших школярів;
- *уточнено* сутність, зміст і структурні компоненти інтересу молодших школярів до музики;
- *дістало подальшого розвитку* використання в педагогічній практиці комплексу спеціальних функцій з використанням мультимедіа технологій та методів формування інтересу до музики за їх допомогою.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в упровадженні в навчально-виховний процес авторської методики формування інтересу до музики у молодших школярів, що містить електронні посібники «Нотна грамота» і «Музичні інструменти», методичну розробку автора «Застосування мультимедіа на уроках музики», комплекс запропонованих загальних та спеціальних методів навчання й різноманітних організаційних форм діяльності, що сприятимуть ефективному формуванню у молодших школярів інтересу до музики.

Отримані наукові результати можуть бути використані для подальшої розробки методичного забезпечення музичного навчання в загальноосвітніх закладах; у створенні відповідних навчальних програм, електронних підручників, посібників; розробки поурочних планів - конспектів тощо.

Результати дослідження **впроваджено** безпосередньо в навчально-виховний процес: ЗОШ I-III ступенів м. Харкова: № 114 (довідка №324 від 16.05.2012р.), № 35 (довідка №236 від 23.05.2012р.), № 53 (довідка №402 від 09.11.2012р.), № 137 (довідка № 573 від 12.11.2012р.) приватної ЗОШ I-III ступенів «Початок мудрості» м. Харкова (довідка № 279 від 12.11.2012 р.), ХГПА (довідка №01-12/97 від 07.02 2012р.).

Вірогідність та обґрунтованість основних положень і наукових

результатів дослідження забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, застосуванням комплексу теоретичних та емпіричних методів наукового дослідження, експериментальною перевіркою висунутого припущення, репрезентативністю вибірки респондентів, кількісним та якісним аналізом результатів експериментальної роботи та їх впровадження у навчальний процес загальноосвітніх закладів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертаційного дослідження, у виступах на Міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних конференціях:

VII Міжнародна науково-практична конференція «Дзщачі сад – початкова школа: проблемі пераемнасці, навчання і віхавання» (м. Мазир, республіка Беларусь, 2010), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Наука и образование» (м. Белово, Російська Федерація, 2010), Всеукраїнські міжвузівські науково-практичні конференції: «Формування та розвиток майбутнього фахівця: соціально-педагогічний ракурс» (м. Євпаторія, 2010), Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія розвитку художньої освіти та естетичного виховання молоді в Україні у XXI столітті» (м. Луганськ, 2011), II Усеукраїнська науково-практична конференція за міжнародної участі «Початкова школа: проблеми, інновації, перспективи» (м. Суми, 2011), IV Міжнародна науково-практична конференція «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (м. Київ, 2011).

Публікації. Основні теоретичні положення, і результати дослідження висвітлено у 8 одноосібних публікаціях, з них 5 - у провідних фахових виданнях з педагогіки.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (279 найменування, з них - 13 іноземними мовами). Робота містить 14 рисунків, 8 таблиць, що разом з додатками становлять 28 сторінок. Загальний обсяг тексту дисертації складає – 217 сторінок, з них 161 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Діалектична основа інтересу до музики як науково-педагогічна проблема.

У педагогічній і психологічній літературі значне місце посідає вирішення проблеми формування інтересів школяра. Але й досі не дістала чіткого наукового обґрунтування діалектична основа цього феномена в музичній освіті, недостатньо розкритий практичний аспект його формування.

Для з'ясування змісту поняття «інтерес» і визначення його суті у процесі пізнання молодшими школярами музичного мистецтва ми звернулися до праць авторів, які, розробляючи теорію інтересу, визначали його зміст, досліджували проблеми дитячих інтересів.

Суть інтересу цікавила вчених здавна. Поняття «інтерес» стає предметом спеціального вивчення філософами, починаючи від Геракліта й Демокрита, які інтерес так чи інакше пов'язували з практичною діяльністю. Представник класичної німецької філософії Е. Кант уперше спробував дати філософське обґрунтування поняттю «інтерес». За його визначенням «інтерес»- це те, що робить розум практичним і визначає волю. На думку філософа, інтерес збігається з поняттям вольового потягу. На відміну від інших науковців, які надавали інтересу тільки епізодичну роль у почуттях, Е. Кант уважав інтерес постійним фактором. Він зазначав, що завдяки інтересу розум стає тією якістю, яка визначає волю людини. Заслугою Е. Канта є те, що він уперше розділив інтерес і потребу. При цьому він довів, що інтерес може мати тільки розумна істота. Розглядаючи інтереси дитини, він дійшов висновку, що зміст інтересів дитини розвивається з особистого досвіду [105]. Питання інтересу розглянув і представник класичної німецької філософії Г. Гегель. Він визначив, що

інтерес діє «крізь природну необхідність і свавілля потреб» [53].

В історії розвитку педагогічної думки феномен «інтересу» посідає особливе місце. Не було жодного видатного педагога, який не намагався б безпосередньо або опосередковано вирішувати проблему формування та розвитку інтересів до знань. Серед них і Ян Амос Коменський, який уперше в педагогічній історії використав поняття «інтерес» вважаючи, що головне завдання вчителя - постійно підтримувати в учнів прагнення до пізнання [113]; і Жан Жак Руссо, який вперше висвітлив у власних роботах поетапний розвиток інтересів дитини [214]; і Г.І. Песталоцці, який визначив інтерес, як сприятливий для гармонійного розвитку дитини фактор та вперше спеціально виділив педагогічні стимули розвитку інтересу [187, с. 261]. Особлива роль у вирішенні проблеми розвитку інтересу належать А. Дистервегу, Л. Писаревий, які розглянули інтерес учнів як безпосередній дидактичний принцип навчання і виховання дитини [67; 192].

З часом «інтерес» у психологічній, педагогічній науці та практиці стає предметом спеціального вивчення й розглядається з різних сторін. Психолого-педагогічна наука і практика дослідників розглядає інтерес як спонукальну силу навчально-пізнавальної діяльності особистості. Заслуговує на увагу думка психолога і педагога Л. Божович, що «іноді поняття «інтерес» розглядається дуже широко, визначаючи будь-яку форму спрямованості суб'єкта, іноді воно позначає лише ті форми активності, які пов'язані з його пізнавальною діяльністю, іноді поняття "інтерес" звужується до поняття спрямованої уваги» [32, с. 3].

На переконання Г. Щукіної, поняття «інтерес» пов'язане з психологією і тому відображає багато значущих процесів, починаючи від одиничних (увага) до їх сукупності, яка виражається у тенденціях, потребах, відношеннях; як прагнення, потреба особистості займатися саме тією сферою, конкретною діяльністю, яка приносить задоволення [258]. Зокрема, О. Дем'янчук висловлює думку, що поняття «інтерес» – одна з основних соціологічних категорій, вироблених суспільною, філософською думкою для позначення об'єктивних

спонукальних причин діяльності людини [64]. О. Ковальов розглядає інтерес як «властивість спрямованості особистості, тобто складне і динамічне явище, яке пов'язане з іншими властивостями спрямованості й ними опосередковане» [111, с. 102].

Для розкриття поняття «інтерес» цікавим є підхід М. Беляєва. Згідно з його положенням, це поняття обіймає величезну кількість процесів які мають окрім деяких загальних характерних рис, багато відмінних. Науковець сюди відносить інтерес дитини до гри та рухів; до загадкового, нового, таємничого; інтерес гравця до виграшу; інтерес до різноманітних видовищ; інтерес до захопливих пригод; активне пізнавальне ставлення людини до навколишнього світу; активне пізнавальне явище [19]. Також науковцями стверджується, що поняття «інтерес» відображає дійсність, але при цьому людина обов'язково виявляє своє ставлення до неї [151; 153], є поєднанням пізнавальних та емоційних компонентів (С. Ананьєв, В. Крутецький), активну пізнавальну спрямованість людини на певний предмет, явище або діяльність, яка пов'язана з позитивним емоційним ставленням до них [7; 118, с. 39].

Отже, поняття «інтерес» науковцями завжди розглядається як складна психічна спрямованість, у якому об'єднуються основні компоненти діяльності людини: інтелектуальні, емоційні та вольові.

Розглянемо висновки науковців стосовно *змістової й динамічної* сторін поняття «інтерес».

Науковці визначають, що змістова сторона інтересів відносно незалежна від її динамічного компонента і в той же час перебуває з ним у складному взаємозв'язку. Вона вміщує систему спонукань до дії, мотивів, проявів різноманітної потреби. Розвиток змістової сторони інтересів дитини детермінується соціальними й психологічними контактами з навколишньою дійсністю, насамперед з навчальною діяльністю.

Динамічну сторону інтересів науковці обумовлюють особливостями (сила, врівноваженість, жвавість, динамічність), рівнем загальної активності нервової системи (М. Матюхіна). Динамічна характеристика інтересу

виявляється так: стійкість як тривалість збереження, відображення; сила та інтенсивність (за обсягом виконаної роботи, тривалість самостійного звернення до предмета інтересу); емоційність як позитивна або негативна модальність інтересу; перемикальність як гнучкість, легкість переходу від одного інтересу до іншого; широта як кількість об'єктів і предметів, на які поширюється інтерес тощо [143; с. 32-33].

За визначенням Н. Бібік, поняття «інтерес» має понад п'ятдесят інтерпретацій. Особливо значущими серед них, на наш погляд, є: «прагнення», «переживання» (В. М'ясищев, В. Іванов); «ставлення», «увага» (С. Рубінштейн); «спрямованість» (В. Моргун, Н. Морозова), «загальна цілеспрямованість особистості» (М. Беляєв), «пізнавальний аспект потреб» (А. Фортунатов), «дослідницька мотивація» (А. Петровський), «вторинна потреба» (Б. Додонов) [24, с. 33]. Ці підходи науковців до визначення поняття «інтерес» дозволяють з'ясувати, що воно пов'язується з активністю особистості, в якій закладена емоційна та пізнавальна позитивність.

Інше трактування пояснюється у сучасному філософському енциклопедичному словнику, де поняття «інтерес» визначається як «реальна причина, яка стоїть за безпосередніми потягами – мотивами, помислами, ідеями, намірами» [235, с. 219].

Ще одне визначення інтересу дається в психологічній енциклопедії: «Інтерес – це форма вияву вибіркового ставлення особистості до об'єкта, що визначається його життєвою важливістю й емоційною привабливістю» [203, с. 159].

У педагогічному енциклопедичному словнику «інтерес» характеризується як «форма виявлення пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності і тим самим спричиняє орієнтування, ознайомлення з новими фактами, повне й глибоке відбиття дійсності» [184, с. 109].

Не менш цікавим є висновок В. Крутецького, в якому інтереси людини визначаються суспільно-історичними та індивідуальними умовами її життя, її

суспільним та індивідуальним буттям [118, с. 40].

Отже, розглянувши різні джерела з досліджуваної проблеми, дійшли висновку, що більшість науковців розглядають інтерес як психологічний фактор особистості, а за змістом - тими об'єктами, на які він скерований (інтерес до науки, музики, техніки тощо), а також суспільно-історичними та індивідуальними умовами життя.

Розглянемо тлумачення науковцями *характеристики* інтересу. Так, І. Гербарт, характеризуючи інтерес, виділив такі його основні види:

1. Емпіричний (на основі досвіду, практики).
2. Симптоматичний (визначає наше ставлення, яке потім розвивається).
3. Спекулятивний інтерес.
4. Суспільний або соціальний.
5. Естетичний.
6. Релігійний інтерес [193, с. 10].

Натомість Н. Морозова в характеристиці «інтересу» виділяє три моменти:

1. Позитивні емоції у ставленні до діяльності.
2. Наявність пізнавальної сторони цієї емоції.
3. Наявність безпосереднього мотиву, що йде від самої діяльності [152, с. 40].

У контексті нашого дослідження розглянемо визначення *суті* поняття «інтерес». На думку відомих психологів Т. Єгорова, Є. Натанзона, П. Рудіна, О. Ковальова, головною ознакою інтересу, її суттю може бути тільки стійке позитивне емоційне ставлення особи до певного об'єкта. З позиції інших психологів (Б. Ананьєв, Л. Божович, В. М'ясищев) суть інтересу розглядається насамперед як активне пізнавальне ставлення людини до світу [5; 32; 161]. Розглядаючи поняття «інтерес», учені зазначають, що воно відображає багато значущих процесів. Так, А. Здравомислов доводить, що «інтерес» є єдністю відображення внутрішньої сутності суб'єкта й об'єктивного світу, сукупності матеріальних і духовних цінностей людської культури в свідомості цього суб'єкта [92, с. 19].

Як свідчать психологи (Л. Дягілева, Н. Токарева), в інтересах виявляється

сплав інтелектуального, емоційного й вольового компонентів. Окрім того, кожний інтерес обов'язково включає якоюсь мірою пізнавальне ставлення особистості до об'єкта [238]. Досліджуючи особливості інтересу, Г. Щукіна доводить, що він має вибірковий характер, єдність об'єктивного й суб'єктивного, наявність органічного поєднання інтелектуальних та емоційно-вольових процесів [257, с. 13]. Г. Щукіна зауважує, що «суть інтересу має різні якісні сторони за предметною спрямованістю інтересу, органічно пов'язаними з ним сферами діяльності. Тому цілком правомірно розрізняти інтереси суспільні, пізнавальні, мистецькі, спортивні, технічні тощо» [258, с. 8]. Тобто в інтересах кожної особистості вибірково відображається саме те, що є значущим, важливим, цінним для самої особистості, що пов'язано з її індивідуально спрямованою діяльністю, досвідом і розвитком. У цьому контексті доречна думка вченого О. Дем'янчука, який вважає, що залежно від того, який компонент психіки має пріоритет в інтересі (при цьому інші компоненти виступають другорядними), з'являються різні трактування суті інтересу [64].

Заслуговують на увагу твердження, що в основі інтересу лежать емоційно-вольові та інтелектуальні процеси, які підвищують активність свідомості в діяльності людини (Л. Гордон); емоційно-пізнавальне ставлення до предмета або до безпосередньо мотивованої діяльності, яке переходить за сприятливих умов в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості (Н. Морозова, Г. Щукіна); у будь-якому інтересі має місце емоційно-пізнавальне ставлення до обраного явища, але це ставлення пов'язане головним чином з накопиченням інформації [152; 255].

Розглянемо погляди дослідників на *інтереси школяра*, пов'язаних з навчанням. Славетний педагог К. Ушинський зауважив, що інтерес, діяльність і активність дитини є одними із важливих умов її виховання й навчання. Він надавав великого значення принципу наочності. Методично змістовною для нашого дослідження є його думка, що дитина міркує формами, кольорами, звуками, почуттями тощо, тому для дітей необхідне наочне навчання

на конкретних образах, які мають бути для них зрозумілими (що можливе за допомогою мультимедіа).

Дослідники зазначають, що «для дітей різного віку характерні різні інтереси, які залежать від загального розвитку, від умов життя, виховання й навчання» [229; 202, с. 280].

Розглядаючи інтерес до навчання, Л. Божович дійшла висновку, що він поділяється на:

1. Глобальний, недиференційований інтерес, наприклад, у дитини до навчання в школі.

2. До результату навчання - виконаним завданням, розв'язаних проблемних ситуацій, одержаних оцінках та оцінюванням (результативний навчальний інтерес).

3. До змісту предмета, до процесу його засвоєння й розуміння. Наприклад, засвоєння фактів і закономірностей (процесуально-змістовий інтерес) [32, с. 33].

Отже, «інтерес школяра» пов'язується з його практичною діяльністю й розглядається як фактор, який «починається значною мірою з необхідності, з потреби, ніж з бажання, почуття та емоцій» [22, с. 10].

З часом у педагогіці з'явилися спроби замінити термін «пізнавальний інтерес» терміном «навчальний інтерес». Багато сучасних науковців характеризують інтерес до навчання (навчальний інтерес) як окремий випадок пізнавального інтересу, який базується на специфічній людській потребі в нових інформаціях; як структуру, що складається з потреб, або особисте утворення, яке має пряме й тісне відношення до потреб. Також й вважається, що потреба у пізнавальних інтересах – це потреба у нових враженнях [32; 35; 204, с. 8].

В аспекті нашого дослідження розглянемо підходи науковців до об'єктивних умов виникнення, виявлення інтересу. Так, С. Рубінштейн виникнення інтересу пов'язує з почуттями та сферою емоцій, які «викликаються спрямованістю уваги людини» [212, с. 115]. Н. Менчинська

визначила, що «пробудження інтересу не тільки до змісту знань, але й до засобів розумової діяльності, за допомогою яких вони засвоюються, виникає у випадку успішного оволодіння розумовою діяльністю» [146, с. 39]. Науковці визначають, що джерелом пізнавального інтересу є процес зосередженої, заглибленої діяльності, яка спрямована на вирішення пізнавального завдання. При цьому мотивом діяльності молодших школярів стає інтерес, вибірково спрямований на ті чи інші об'єкти [2, с. 69; 216; 150; 256].

Дослідниця Л. Писарева, розглядаючи умови виникнення інтересу, пише: «Психічний елемент дітей 8-14 років залежить від фізіологічних переживань, тому духовне життя дитини визначається не внутрішньою уявою, а застосованими до нього зовнішніми подразниками, дитину цікавлять головним чином ті предмети, які збуджуватимуть органи її почуттів, і цей інтерес продовжуватиметься до того часу, доки дитина буде перебувати у зіткненні з предметом, який її зацікавить. Коли змінюються зовнішні роздратування, у дитини змінюється й інтерес» [193, с. 27]. Тобто, за висновками Л. Писаревої, інтерес учнів до навчального матеріалу залежить від зовнішніх подразників.

Розглядаючи інтерес як особливу форму пізнавальних процесів, Н. Морозова дійшла висновку, що є три етапи виявлення інтересу:

- учня захоплює безпосередньо радісне пізнання нового;
- прояв інтересу у дитини може виявитися тоді, коли переживання узагальнюються і з'являється емоційно пізнавальне ставлення до предмета, яке спонукає учня цікавитися поставленими на уроці проблемами й після того, як прозвенів дзвінок з уроку;
- інтерес стає спрямованістю особистості, коли завдяки прояву пізнавального інтересу змінюється весь спосіб життя».

Важливим є висновок дослідниці, що кожному етапу розвитку школяра відповідають різні компоненти інтересу. «Для молодших школярів велике значення має емоційний компонент, у підлітковому - пізнавальний» [152,

с. 11, 34].

На переконання В. Бондаревського, глибокий і стійкий інтерес виявляється в одному з трьох напрямів, а саме:

1. У тривалій спрямованості особистості на вивчення визначеного предмета й потреби у розширенні та поглибленні знань з цього предмета, наявності більш значущих успіхів в опануванні основами наук.

2. У самостійному й творчому підході до питань, які вивчаються, додатковому, глибшому вивченні низки розділів предмета (у тому числі й за програмою самоосвіти).

3. У добровільному виборі завдань підвищеної складності з предмета, який цікавить молодшого школяра та у їх успішному виконанні [35, с. 23].

Дослідник Л. Левенберг зазначає, що для учнів найбільш цікавими стають ті заняття, зміст яких змушує їх мислити (аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо), самостійно виконувати різні завдання, вчитися новим способам виконання дій та застосовувати їх на практиці [123, с. 105].

На думку дослідника С. Жукова, інтереси проявляють діти з високим інтелектом та яскраво вираженою емоційною сферою [80, с.8]. Психолог Ед. Клапаред зауважив, що «з семирічного віку інтерес стає більш об'єктивним, дитина більше не діє заради одного інтересу до самого дійства, а цікавиться визначеною метою своїх дій та успіхами свого зусилля» [108, с. 109]. Саме з появою нового у молодших школярів виникає безліч запитань, бажання й прагнення зрозуміти нове, при цьому інтереси молодших школярів спрямовані на окремі факти й події, але вже учнів 3 - 4 класів починають цікавити пояснення фактів, установлення причинних зв'язків, залежностей і закономірностей [144, с. 122].

Розглянемо погляди вчених на фактори, що впливають на інтерес до навчання та рівні його становлення.

У ряді досліджень було виявлено, що на інтерес впливають такі фактори як емоційна атмосфера на уроці та змістовність навчального матеріалу, яка викликає активну й пошукову розумову діяльність учнів; «умова, за якої

навчальний процес здійснюється на розумовому рівні розвитку учня» [256, с. 110-118].

Науковцями (В. Бернацький, Н. Бібік, В. Бондаревський, Л. Божович, Г. Щукіна) були визначені рівні становлення інтересу, які виділяються на основі активності й самостійності учнів, а також прагнення до розв'язання труднощів:

- високий рівень: висока довільна активність, робота, яка протікає самостійно і захоплено, прагнення до подолання труднощів у складних завданнях;

- середній рівень: пізнавальна активність, яка вимагає подолання труднощів за допомогою вчителя;

- низький рівень: пізнавальна інертність, мінімальна самостійність, бездіяльність при утрудненнях тощо [22; 24; 32; 256].

Було визначено (Л. Божович), що високий рівень проявляється тоді, коли в учня з'являється намагання перетворити й удосконалити свою навчальну роботу, пізніше — пізнавальну діяльність і надалі - трудову діяльність в цілому (перетворювальний інтерес). Цей рівень «включає в себе інтерес до способів активної перебудови матеріалу навчального предмета, тобто – до аналізу, порівняння, моделювання, змін властивостей предмета, що вивчається; до прийомів і методів самостійного добування знань; до пошуку й порівняння всіляких способів рішення одного завдання та одержання єдиного результату; до способів активного перетворення власної навчальної діяльності та її мотиваційної сфери, аналізу, самоконтролю й самооцінки окремих сторін навчальної роботи й компонентів її мотиваційної сфери» [29, с. 33].

Науковці підкреслюють: у навчанні інтерес школяра нерідко фіксується на предметі, який особливо їм подобається і на якому діти роблять особливо відчутні, очевидні для них успіхи. Розвиток інтересів молодших школярів не зводиться до логіки вікових змін, а визначається індивідуально-типологічними особливостями, впливом соціального мікросередовища, характером навчання [24, с. 117, 70]; з накопиченням умінь відбувається зміцнення інтересу

до пізнання, а не до зовнішніх атрибутів і аксесуарів шкільного життя (2, с. 53).

Відомо, що не всі учні проявляють інтерес до навчання. Ряд сучасних дослідників вважають, що пояснення цього факту слід шукати передусім у перших місяцях навчання. Саме там допускаються помилки, наслідком яких є слабкий розвиток пізнавальної мотивації [79].

У контексті нашого дослідження розглянемо погляди науковців щодо факторів впливу інтересу на учня.

Наприкінці 80-х - початку 90-х років ХХ століття дослідники (А. Громієва, О. Киричук, Т. Лях, М. Матюхіна, М. Морозова) дійшли висновку, що інтерес підвищує інтенсивність розумової роботи, мобілізує увагу, знімає стомленість. На переконання вчених, інтерес школяра є специфічною вибірковою пізнавальною спрямованістю на певні навчальні предмети, що виявляється в прагненні глибше, ґрунтовніше, порівняно з іншими предметами, вивчати їх. Усе це призводить до підвищення якості засвоєння знань та їх поглиблення. Окрім того, на основі організації творчої активності в учнів виникають нові мотиви та інтереси. Незадоволення інтересом породжує активний пошук засобів його задоволення. Байдужого інтересу не буває, оскільки в ньому завжди присутнє емоційне сприймання предметів і явищ» [236, с. 15, 176].

На переконання В. Крутецького, значення інтересів є величезним: «вони спонукають опановувати знання, розширювати світогляд, змушують учня активно шукати шлях і способи поглибленого пізнання, долаючи труднощі та перепони» [118, с. 39]. Як зазначив А. Дусавицький, інтерес до предмета викликає діяльність, але ця діяльність має свій вплив на інтерес до предметів. Тобто діти будуть більше цікавитися тими предметами, які викликать у них діяльність. Учений підкреслив, що увагу школяра привертає все, що пов'язано з цікавою справою й вона його захоплює. «Тоді думки працюють ясно, чітко, звідкись приходять рішення. У такому стані праця поглинає дитину цілком, усю її особистість, відключає від навколишнього світу» [74, с. 18]. Підтверджується ця думка Д. Ельконіним, який зауважив, що саме інтерес є

«провідною спонукальною силою уваги дитини, при цьому емоційність і активність самої дитини взаємопов'язані» [261, с. 97].

Саме інтерес, переконаний О. Киричук, є запорукою того, що думка школяра послідовно проникає в суть явищ або предметів, наполегливо шукає й встановлює зв'язки між ними, долає перешкоди, досягає радісного осягнення, коли невідоме відкривається у всій логічній цілісності й красі. [108, с. 4].

Отже, дослідження науковців дозволяє виділити особливості інтересу, які властиві молодшим школярам. Наочно відобразимо їх на рисунку 1.1:

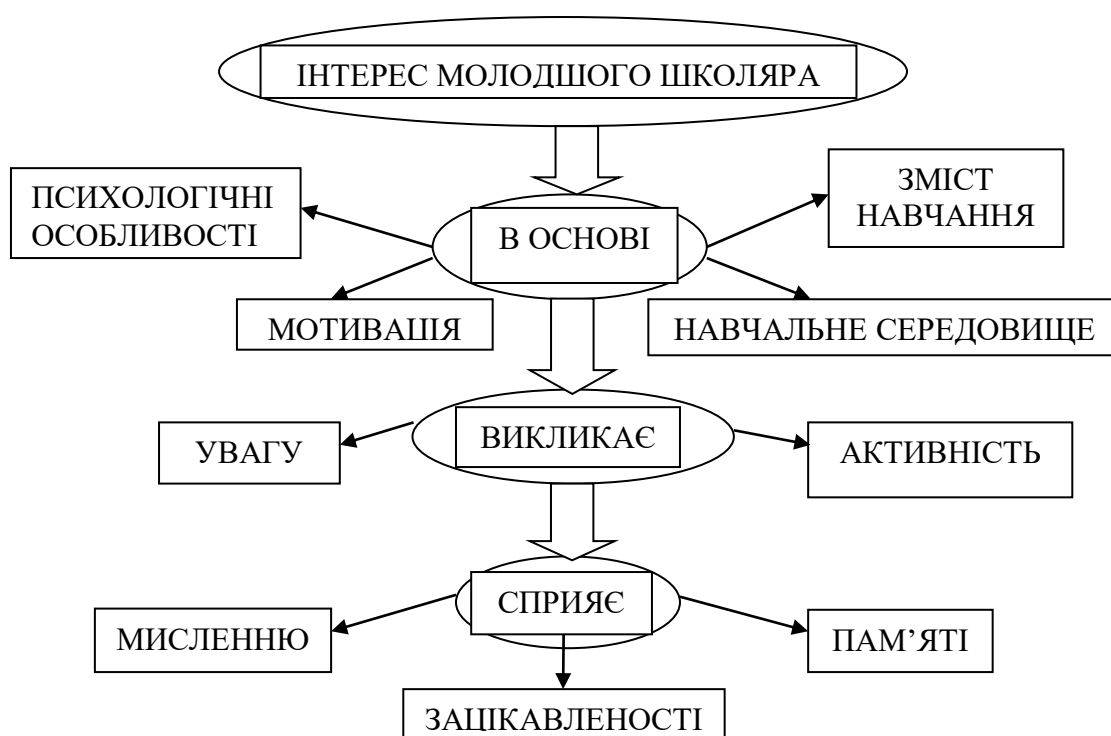

Рис.1.1. Суть інтересу молодшого школяра до навчання.

Поданий рисунок доводить, що інтерес учня зумовлюється психічним станом, який викликає активність, увагу, емоції й сприяє розвитку мислення, свідомості, пам'яті та зацікавленості, в основі чого є індивідуально-психологічна особливість учня, зміст навчання, мотивація та вплив на нього навчального середовища. Цікава думка Г. Щукіної, що пізнавальний інтерес природно несе в собі всі функції інтересу як психічного утворення [258, с. 14].

Р. Радько зауважив, що у процесі навчання інтерес до знань виступає як

мотив, який спонукає до виконання тих або інших дій, а також впливає на характер їх проходження [204, с. 17]. Науковці Т. Лях, А. Матюхіна, О. Павлюк, О. Чувакова теж пов'язують інтереси учня з мотиваційним аспектом і вважають, що інтерес, залежно від стану мотивації, є інтегральним проявом різноманітних процесів, від того, що є сенсом навчання для конкретного учня, чи вміє він ставити й реалізовувати цілі, а також від того яких емоцій він зазнає в навчанні [130; 143; 179; 246].

С. Рубінштейн визначає, що інтерес є і передумовою навчання, і його результатом. Тобто він слугує з одного боку засобом, яким педагог користується аби зробити навчання більш ефективним, з іншого боку - інтереси, їх формування стають метою педагогічної роботи [213, с. 116].

Розглянемо діалектичну основу інтересу до музики, підходи, які характеризують сутність інтересу до музики та об'єктивні умови його виникнення. Музичний інтерес науковці трактують як складний комплекс психологічних властивостей та процесів, які виражають її спрямованість. Загальним визначенням науковців є твердження, що інтерес молодших школярів до музики є основою духовного розвитку. Вони зазначають, що інтерес до музики у молодшого школяра має свої властивості, які пов'язані з мотиваційним аспектом (О. Матюшкін); стає початком творчої діяльності (О. Лук), є найважливішим компонентом структури здібностей (В. Андреев).

Важливим, на нашу думку, є розроблений підхід Л. Писаревої. На її погляд, «інтерес молодшого школяра до музики завжди пов'язаний з почуттями, емоціями та уявленнями, розвитком його образного уявлення. Музика безпосередньо й сильно впливає на емоційний світ...дітей, які володіють загостреною сприйнятливістю. ... Чуттєве сприйняття музики обумовлює формування відповідної поведінки учня, орієнтацію на загальні інтереси людства» [193, с. 53]. Л. Писарева зауважила, що елементи почуттів, які супроводжують уявлення, посилюють інтерес, і чим міцніше почуття, тим сильніший його вплив на збудження й розвиток інтересу.

Сучасні науковці (Т. Анікіна, О. Бурліна, О. Дем'янчук, З. Морозова)

визначили, що особливість музичного інтересу полягає в наступному: він завжди пов'язаний з почуттями, емоціями та уявленнями; емоції, які входять до складу інтересу, мають зв'язок з музичною потребою й пов'язані з такими особистісними властивостями, як ставлення, бажання, здібності. Науковці вважають, що цілеспрямований розвиток емоцій дитини може сприяти спочатку неусвідомленій музичній потребі, яка виявляється як реакція на емоційно-неусвідомлену привабливість музики. Саме усвідомлення музичної потреби виступає у вигляді музичного інтересу, який стає спонукальним фактором для подальшої музичної діяльності [7; 40; 64; 152].

Погоджуємося з думкою П. Сокальського, що «музика відтворюється в учнів тільки за відомими законами «співзвуччя» й з'являється вперше для школяра тільки тоді, коли вона збуджує рух у його нервовій системі. Вибірковий інтерес молодшого школяра до окремої музики – це його здатність сприймати саме ту музику, яка йому емоційно співзвучна. Показником інтересів дітей молодшого шкільного віку до музики стає потяг до створення художніх звукоінтонаційних образів та виявлення особистісного емоційно-естетичного ставлення до них. Як зазначила О. Бурліна, «інтерес до музики не може виникнути тоді, коли він не відображається свідомістю й не викликає емоційного переживання» [221; 40, с. 115].

Науковці О. Дем'янчук, З. Морозова, О. Ростовський вважають, що інтереси до музики суто індивідуальні, не у всіх дітей вони можуть бути однаковими. Вони пояснюють це тим, що у дітей можливий синтетичний, аналітичний та аналітико-синтетичний тип сприйняття інформації. Тобто учні синтетичного типу сприйняття відчують більшу цілісність та емоційність у цьому процесі. Учні аналітичного типу сприйняття проявляють більшу схильність до виділення й пояснення окремих сторін музичних творів. Найпоширеніший тип музичних інтересів – середній, аналітико-синтетичний, тобто в інтересі молодших школярів відображається саме те, що є значущим, важливим для нього, що пов'язане з індивідуальним досвідом [64; 153; 211].

Зобразимо висновки відомих психолого-педагогічних досліджень суті

інтересу молодшого школяра до музики на рисунку 1.2:

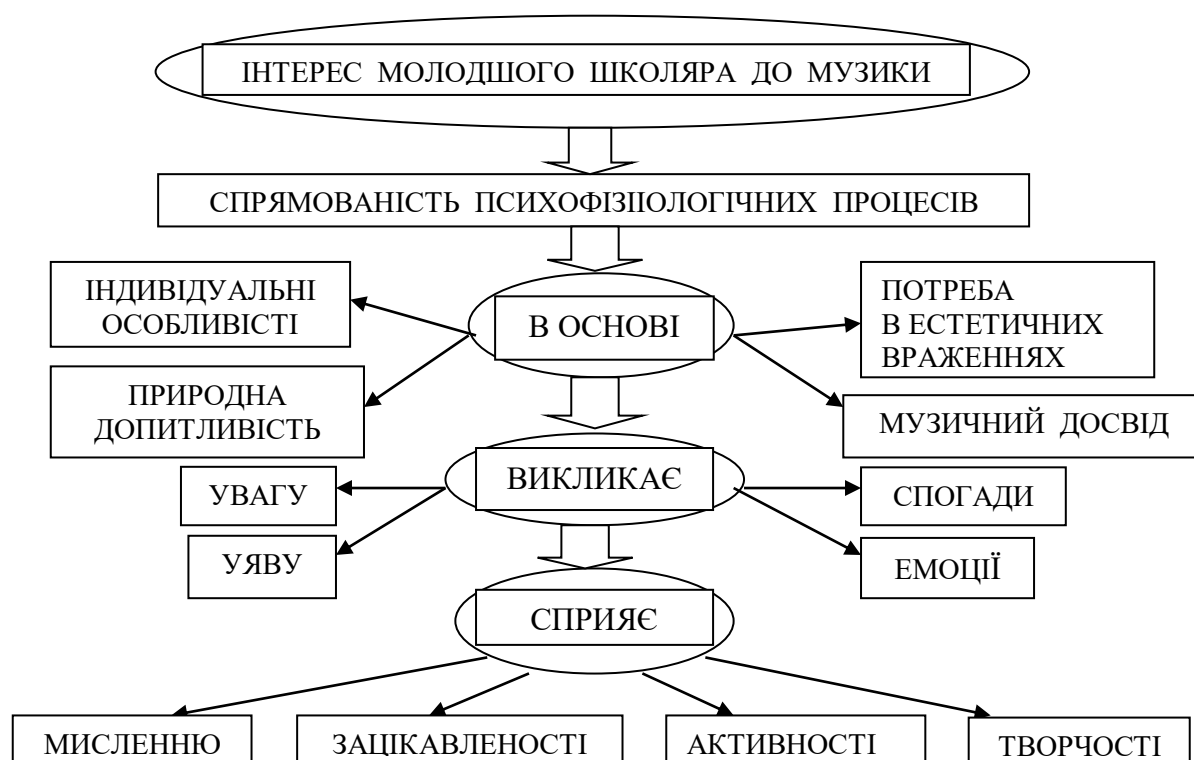

Рис. 1.2. Зміст інтересу молодших школярів до музики

На основі поданого рисунка зазначаємо, що суттю інтересу молодшого школяра до музики, в основі якого є індивідуальна особливість, музичний досвід та певне музичне оточення, природна допитливість (бажання зрозуміти навколишній світ) та потреба в естетичних враженнях, є спрямованість взаємопов'язаних психофізіологічних процесів, які викликають увагу, уяву, емоції, почуття та сприяють мисленню, активності, творчості та зацікавленості.

Дослідження в галузі філософії, психології, педагогіки та інших наук, присвячені проблемі інтересу, послужили надійною основою розкриття та визначення природи музичного інтересу. Розглянемо погляди науковців стосовно особливості інтересів молодших школярів до музики на різних етапах навчання. Аналізуючи особливості інтересів молодших школярів до музики, науковці (О. Апраксина, В. Бондаревський, А. Щербо, Д. Джола) зазначають, що на різних етапах навчання у молодших школярів можуть бути різні смаки та інтереси до музики. За визначенням дослідників, для молодших школярів улюбленою стає та музика, яку вони недавно й неодноразово прослухали, що

свідчить про недостатнє вміння молодших школярів аналізувати й порівнювати почуті музичні твори.

Науковець О. Апраксіна констатує, що зазвичай музичний рівень першокласників досить нерівний. Одні діти вже вміють слухати музику, не відволікаючись, чисто й виразно співають різні пісні, інші навіть не розуміють, як слухати музику, не уявляють, що означає співати правильно. Вона відзначає, що музичне виховання в першому класі можна назвати «початком», «фундаментом», у другому класі - «центром», продовженням і закріпленням того, що отримано раніше, а третій клас є «завершенням» усього початкового етапу навчання в школі. За висновками О. Киричука, «вже у 2-му класі помітні істотні зрушення в розвитку інтересів дітей порівняно з першокласниками. Тільки окремі учні не можуть назвати улюблену пісню, улюблений музичний твір, ім'я композитора. Радість пізнання, участь у діяльності, яка захоплює дитину, узагальнюється в її емоційному ставленні до вивчення музичних творів. Таке емоційне ставлення простежується у багатьох учнів протягом перших двох років навчання» [108].

Характеризуючи особливості розвитку молодших школярів, О. Апраксіна зауважила: «якщо в першому й другому класах діти схильні копіювати вчителя (навіть зовнішньо), то в третьому класі у них з'являється намагання показати самого себе. І якщо в перших двох класах на уроках музики всі діти охоче займаються будь-якою діяльністю (готові співати, танцювати й грати на музичних інструментах нарівні з вивченням інших уроків, пов'язаних із загальноосвітніми предметами), то в третьому класі диференціація дітей за інтересами стає більш визначеною» [8, с. 92-93]. Науковці (В. Бондаревський, Д. Джола, А. Щербо) зазначають, що інтерес молодшого школяра до музики у третьому класі стає більш визначеним та усвідомленим, він помітно стабілізується. Про це свідчить насамперед обґрунтованість їх ставлення до музичних творів. Музичні твори починають привертати увагу учнів насамперед своїм змістом [255, с. 80-83].

3. Морозова теж вважає, що на кінець молодшого шкільного віку (3 клас)

у дітей починає виникати вибірковий інтерес до окремих навчальних предметів. У деяких учнів він стає відносно стійким. Учні, які проявляють такий інтерес, за власним бажанням починають слухати класичну музику, ті музичні твори, з якими вони ознайомилися на уроках. «Вибірковий інтерес учня до музики – це його здатність сприймати лише ту музику, яка є для нього найбільш цікавою.... Відомо, що молодші школярі щиро й відкрито ставляться до навколишнього світу, до інформації, яку вони одержують на уроках. Те, що позитивно оцінено, емоційно пережите молодшим школярем, як правило, запам'ятовується, стає улюбленим, бажаним і цікавим» [151].

Розглянемо чинники, які зумовлюють інтереси молодшого школяра до музики. Одним із важливих факторів науковці вважають музичне оточення учнів поза школою, ставлення до музики в сім'ї, навчання в гуртку або музичній школі. Відомий композитор і педагог Д. Кабалецький відзначає, що годину, у кращому випадку дві години на тиждень, шкільний учитель намагається викликати у школярів інтерес і любов до народного мистецтва й до мистецтва великих майстрів - класиків минулого й сучасного. А більшу кількість годин вони перебувають під впливом кіно, радіо й телебачення, які заповнюють нині кіноекрани й світовий ефір переважно легкою, розважальною, а почасти низькопробною музикою [99, с. 9].

Відомі мистецтвознавці (Б. Асаф'єв, Б. Яворський) вважають, що інтерес учнів до музики обумовлюється у пасивному (у випадковому, не цілеспрямованому прослуховуванні музики), напівактивному («аналітичне» прослуховування, яке підготовлене відбором і підготовкою слухача), або активному (виконання, складання творів) способу сприйняття.

Науковці також звертають увагу на роль батьків у морально-естетичному вихованні дитини. З цього приводу Г. Падалка зазначає, що шлях дитини у світ прекрасного починається в сім'ї. Саме тут закладаються основи її музичного смаку. Підсвідомо, з самого раннього віку, дитина переймає погляди своїх батьків, їх розуміння навколишнього життя. Якщо в сім'ї прихильно ставляться до мистецтва, дитина теж зацікавиться ним. Г. Падалка упевнена, що не можна

будувати виховну роботу, обминаючи сім'ю. Естетичне виховання в школі (уроки й позакласна робота з музики) мають доповнюватися вихованням в сім'ї [180, с. 121]. Думки вченої підтверджуються проведеними І. Долженко дослідженнями рівня розвитку інтересів до музики у молодших школярів, яке довело, що «їхні інтереси перебувають у значній залежності від інтересів батьків» [71, с. 221].

Отже, підсумовуючи обґрунтування науковцями діалектичної основи інтересу до музики, зазначимо, що він має ту ж класифікацію і характеристику, що й загальний інтерес, тобто також є своєрідним сплавом емоційних, вольових та розумових процесів, в основі яких лежить пізнання нового, невідомого та цікавого. Від загального інтересу інтерес молодшого школяра до музики відрізняється вибірковою спрямованістю психофізіологічних чинників, які зумовлюють потребу в естетичних враженнях, викликають образну уяву, емоції й почуття та сприяють творчому мисленню.

Отже, аналіз діалектичної основи інтересу до музики дав змогу визначити, що *інтерес молодших школярів до музики є спрямованістю взаємозалежних психофізіологічних чинників (сприйняття, увага, мислення, пам'ять уява, почуття й активність), які зумовлюються природною допитливістю та потребою в естетичних враженнях, детермінуються об'єктивними і суб'єктивними факторами.*

Вивчення умов формування музичних інтересів молодших школярів з використанням мультимедійних технологій потребує належного обґрунтування доцільності їх застосування. Це дає підстави визначити педагогічні принципи та умови їх застосування у навчальному процесі уроку.

1.2. Принципи та педагогічні умови застосування мультимедіа на уроках музики.

Одним із важливих факторів застосування мультимедійних технологій є поєднання в одному програмовому продукті різноманітних видів інформації.

Відомі дослідники Флетчер, МакНейл, Нельсон (Fletcher, McNeil, Nelson) провели порівняльний аналіз щодо застосування у навчанні традиційних форм навчання з використанням мультимедійних засобів. Здійснюючи дослідження незалежно один від одного, вони дійшли висновку, що мультимедійні навчальні програми мають значні переваги перед традиційними [275, с. 118]. Ученими встановлено, що за допомогою слухових аналізаторів дитина засвоює лише 15% інформації, за допомогою зорових - 25%, а коли об'єднуються слуховий і зоровий аналізатори - 65%. Як свідчать дослідження, проведені у школах Канади, США, Франції, комп'ютер на уроках у початковій школі подвоює в учнів час довільної уваги (до 20 хвилин замість 10 хвилин на традиційному уроці) [55, с. 98]. Науковці констатують, що одну сторінку тексту, яка містить приблизно 2 Кбайт інформації, учитель промовляє за 1-2 хвилини. За цей же час відео показує 1,2 Гбайт інформації (1 Гб = (1024 * 1024) Кб). Тобто, маючи під рукою тисячі необхідних файлів, які зібрано за тематичними каталогами, вчитель може надати учням у декілька разів більше необхідної інформації.

Дослідженню застосування мультимедійних технологій у процесі вивчення предметів художньо-естетичного циклу присвячені роботи М. Концевого, С.Гераськіної. Мультимедіа як засіб навчання вивчали Н. Анісімова, О. Дорошенко, М. Левшин. Можливості мультимедіа технології в освіті досліджували П. Ротаєнко, Г. Шампанер, А. Шайдук, А. Шатохін та ін.

Досвід учителів свідчить, що використання мультимедійних технологій дозволяє досягти високої ефективності уроку, розглянути значний обсяг матеріалу, узагальнити й систематизувати знання учнів, показати прикладну спрямованість вивченого матеріалу, перевірити практичні вміння й навички учнів, формує в учнів пізнавальний інтерес до навчального матеріалу. А. Нікітіна зазначає, що мультимедійні засоби навчання можна використовувати у різних навчальних ситуаціях з метою заощадження часу на засвоєння матеріалу, інтенсифікації та індивідуалізації педагогічного дискурсу. Практика науковця свідчить, що використання мультимедійних засобів сприяє урізноманітненню структури традиційних форм, методів

навчання [169, с. 219]. Сучасні викладачі (Н. Довженко, Е. Кравченя, С. Кушнір, В. Лапінський, Н. Новікова, Ю. Поплавська та ін.), упроваджуючи мультимедійні технології на своїх уроках, дійшли висновку, що вони допомагають конкретизувати навчальні об'єкти та уявити їх на більш якісному рівні. Вони зазначають, що мультимедіа - програми подають інформацію в різних формах і тим самим роблять процес навчання більш ефективним. Економія часу, необхідного для вивчення конкретного матеріалу в середньому складає 30%, а набуті знання зберігаються в пам'яті значно довше [70; 117; 121; 122; 197].

Додамо, що в сучасного вчителя музики, який запроваджує мультимедійні технології, розширюється методичний арсенал. Він має можливість швидко підготуватися й прийти на урок не з купою конспектів, нотаток, плакатів, а з диском або флеш-накопичувачем, на якому багато інформації, відображеної на якісному рівні. Ще однією перевагою мультимедіа, на нашу думку, є його властивість зацікавити учнів музичним матеріалом, яка підсилюється безпосередньою увагою учнів до наочних зображень та позитивним емоційним станом.

Отже, особливістю доцільного застосування на уроках музики мультимедійної технології є можливість гнучко керувати потоками різноманітної інформації – текстами, графічними зображеннями, музикою, відеозображеннями тощо.

Вивчення проблеми нашого дослідження потребує аналізу педагогічних можливостей та умов застосування мультимедійних технологій на уроках музики. З метою їх обґрунтування розглянемо суть, властивість і функції мультимедіа.

У науковій літературі є різні погляди на зміст поняття «мультимедіа» (лат. Multi + medium; англ. multi - багато і media - середовище), теоретико-практичне висвітлення якого перебуває в постійному розвитку. У загальноприйнятому визначенні “мультимедіа” – це спеціальна інтерактивна технологія, яка за допомогою технічних і програмних засобів забезпечує роботу

з комп'ютерною графікою, текстом, мовленнєвим супроводом, високоякісним звуком, статичними зображеннями й відео.

У електронних тлумачниках «мультимедіа» визначається у різний спосіб: як взаємодія візуальних і аудіо ефектів під керуванням інтерактивного програмного забезпечення. Так, мультимедіа розуміють як комбінування різних форм подання інформації, тобто поєднання спеціальних апаратних засобів і програмового забезпечення.

А. Каптерєв зазначає, що дослівно «мультимедіа» означає «багато середовища», але більш конкретно визначає феномен мультимедіа як полісередовище з продуктів і послуг, які одночасно мають інформацію різних типів (візуальну, аудіальну) та видів (текст, графіка, анімація, відео, мовлення, музика, спів тощо). Учений уточнює: «Оскільки технологія мультимедіа є комплексною, то й назви окремих елементів цих технологій стали позначатися самостійними термінами, де слово «мультимедіа» використовується у якості ознаки: мультимедіа-процеси, мультимедіа-системи, мультимедіа-програми, мультимедіа-продукти, мультимедіа-послуги» [106, с. 3].

Разом з тим, мультимедіа – це окремий вид комп'ютерної технології (від грецьк. *techné* - мистецтво и *logos* - навчання), сукупність методів і процесів, який об'єднує в собі традиційну статичну візуальну інформацію (текст, графіку), так і динамічну – мовлення, музика, відеофрагменти, анімація.

Водночас, термін «мультимедіа» часто використовують для позначення носіїв інформації, які дозволяють зберігати значні об'єми даних і забезпечують достатньо швидкий доступ до них, наприклад CD - Compact Disk, DVD - Digital Versatile Video Disk. Іншими словами, під терміном «мультимедіа» можна розуміти й мультимедійну програму-оболонку, й продукт, який створено на основі мультимедійної технології, й комп'ютерне забезпечення. Разом з тим, вважається, що мультимедіа - це окремий вид комп'ютерної технології, який об'єднує в собі традиційну статичну візуальну інформацію (текст, графіку), так і динамічну - мовлення, музика, відеофрагменти, анімація. Тобто мультимедіа - це спеціальна інтерактивна технологія, що забезпечує за допомогою технічних і

програмних засобів роботи з анімованою комп'ютерною графікою і текстом, мовою, високоякісним звуком, нерухомими зображеннями і рухомих відео.

Визначено, що мультимедіа в навчальному процесі мають певні функції, до яких відносяться: інформаційні, навчальні, допоміжні та контрольні:

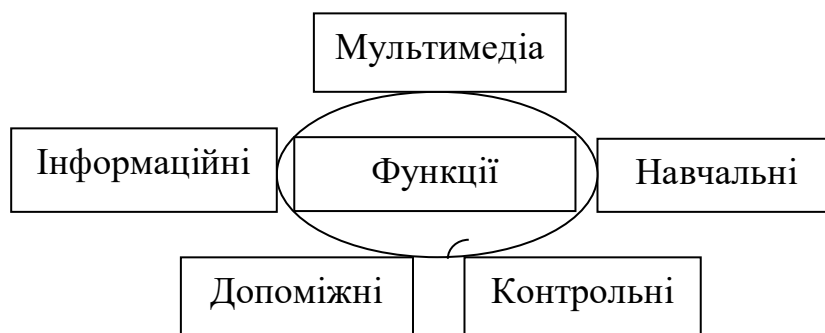

Рис. 2.4. Функції мультимедійних засобів навчання.

Зазначимо, що всі подані функції мультимедіа в навчальному процесі можуть допомогти вчителю музики у формуванні інтересу молодших школярів до музики, тому що вони відзначаються універсальністю, їх можна застосовувати на різних етапах уроку. Зокрема:

- під час постановки певної проблеми перед вивченням нового матеріалу;
- при поясненні нового матеріалу;
- у процесі повторення та систематизації знань;
- для узагальнення (закріплення), контролю знань.

Важливою властивістю мультимедіа є можливість охоплення навчального матеріалу кількох уроків і застосування його вже не у якості основного джерела знань, а як додаткових ілюстрацій для систематизації, повторення, закріплення вже здобутих знань.

Узагальнюючи висновки науковців, визначаємо, що *мультимедійні технології* - це нові інформаційні технології із сукупністю прийомів, методів, способів продукування, обробки, зберігання й передавання аудіовізуальної інформації, заснованої на використанні комп'ютерів, інтегровані в інтерактивному програмному середовищі, що дає змогу поєднати в одному програмному продукті текст, графіку, аудіо – та відеоінформацію, анімацію, 3D

- графіку.

Мультимедійні технології відзначаються універсальністю, тому що частина навчального матеріалу, яка раніше подавалася головним чином учителем або з підручника, подається на екрані через зображення і звук. Від цього змінюється характер навчання, досягається висока ефективність уроку, підвищується рівень використання наочності, швидко надається необхідна інформація, розглядається значний обсяг навчального матеріалу, узагальнюються й систематизуються знання учнів.

Нині є *апаратні* (локальні та глобальні мережі, сучасне периферійне обладнання; персональний комп'ютер та його основні складові) і *програмні* (системи мультимедіа та гіпермедіа, електронні підручники, посібники, енциклопедії тощо) засоби мультимедіа.

Унаочнення навчального матеріалу з використанням мультимедійних технологій здійснюється апаратними основними і спеціальними пристроями, які бувають основними й спеціальними:

- до основних пристроїв відносять: комп'ютер, мультимедіа-монітор, маніпулятори (миша, клавіатура, трекбол, графічний планшет, світлове перо, тачпад, сенсорний екран, pointing stick, ігрові маніпулятори – джойстик, геймпад). Зокрема, останнім часом особливої уваги заслуговує використання в практиці навчання графічних планшетів (дигитайзер) – пристрій для введення графічних зображень безпосередньо до комп'ютера за допомогою плоского ручного планшета й спеціального пера;

- до спеціальних засобів відносяться приводи CD-ROM, TV-тюнери, графічні акселератори, звукові плати, акустичні системи.

Мультимедійна система включає комп'ютер, маніпулятори, що виводять інформацію на плазмовий телевізор (або екран), відеопроєктор, DVD, відеомагнітофон, INTERNET.

Тобто частина навчального матеріалу, яка раніше подавалася головним чином від учителя або з підручника, подається на екрані через звук і зображення. Від цього змінюється характер навчання, досягається висока

ефективність уроку, підвищується рівень використання наочності на уроці, встановлюються міжпредметні зв'язки, швидко сприймається необхідна інформація, розглядається значний обсяг матеріалу, узагальнюються й систематизуються знання учнів з теми. З'являється можливість показати прикладну спрямованість вивченого матеріалу, перевірити практичні вміння й навички учнів, активізувати сприйняття інформації, сприяти зацікавленості учнів навчальним матеріалом, формувати в учнів пізнавальний інтерес. Але підкреслимо, найбільш важливим залишається спрямування уваги учнів до музики - її змісту, краси та виразності.

Для унаочнення навчального матеріалу на уроках музики придатні певні електронні мультимедіа - видання. З урахуванням вікових особливостей молодших школярів, вимог до використання інформаційних технологій у початковій школі, виокремлюємо такі видання: мультимедійні навчальні програми; електронні навчальні посібники; електронні енциклопедії.

Розглянемо різні за змістом мультимедійні видання. Це, наприклад:

- навчальні програми які, відповідно до напрямку, можуть містити: текстове пояснення у мовному й графічному вигляді; музичні твори, що подаються у виконанні кращих музикантів; віртуальну клавіатуру, на якій учень має можливість грати, обравши тембр пропонованих інструментів. Ці програми можуть забезпечити ефективну динамічність опанування молодшими школярами шкільного курсу з музики.

- електронний навчально-наочний посібник – це видання, що містить сукупність наочних матеріалів, поданих засобами мультимедіа. Його використання є ефективним при організації репродуктивної роботи учнів, коли вчителю необхідно наочно підтвердити або конкретизувати певні повідомлення. Окрім того, такі посібники є доцільними при постановці вчителем навчальних проблем;

- електронна енциклопедія – довідкове видання основних відомостей з однієї або кількох галузей знання, систематизованих за різними ознаками, доповнених аудіо- та відеоматеріалами, програмовими засобами пошуку

й відбору довідкової інформації. Такі електронні енциклопедії можуть стати у нагоді для організації дослідницької роботи молодших школярів;

- презентації власних уроків – це створені власноруч уроки з використанням різноманітних можливостей мультимедійних технологій. При цьому відзначимо, що мультимедіа-презентації (власні розробки уроків з використанням мультимедіа) є одним з найбільш поширених засобів унаочнення навчального матеріалу. Їх інформативність набагато вища від традиційних засобів навчання через застосування мультимедіа, в якій використовується не лише текст, портрети композиторів й ілюстрації, але й графіка, анімація, відео та звук. Професор Ш. Амонашвілі, створюючи відеоуроки музики, зауважив, що вони допоможуть учителям уникнути частих помилок у плануванні занять [4; 119].

Зобразимо можливості унаочнення навчального матеріалу на рисунку 2.5:

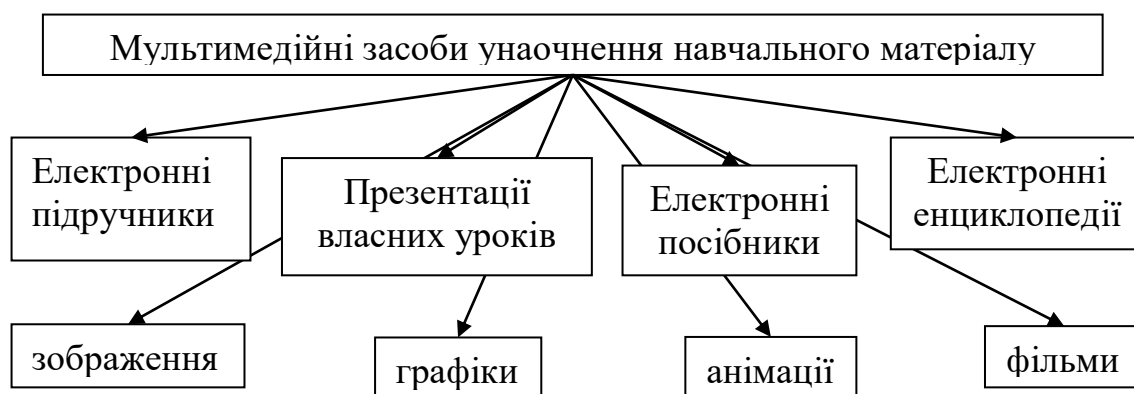

Рис.2.5. Можливості унаочнення навчального матеріалу

Підкреслимо, що видання мультимедіа для застосування на уроках музики можуть бути різними відповідно до потреб конкретного уроку, рівня володіння відповідними програмами та наявності сертифікованих програм у системі середньої загальної освіти.

Отже, формування інтересу до музики має передбачати використання мультимедійних технологій, які допомагають учителю музики відчутно підвищити якість навчання, досягти поставленої мети. З огляду

на вищезазначену властивість мультимедіа, пропонуємо вводити їх за такими завданнями:

- використати мультимедійні технології з метою поліпшення сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, почуттів, уяви та активності учня;
- запроваджувати мультимедійні презентації з інтеграцією різних видів мистецтва, літератури та історії для актуалізації опорних знань з навчальної дисципліни;
- підключати мультимедійні технології для постановки різних завдань з метою розкриття органічного зв'язку змісту музичного навчання з реаліями життя людини, характерних рис національної та світової музики;
- зміст і логіку тематики мультимедійного матеріалу зумовлювати особливостями розвитку художнього мислення дітей, накопиченням практичного досвіду.

Зазначимо, що для більш ефективного застосування мультимедійних технологій мають бути відповідні програми. Науковці зазначають, що ефективність функціонування мультимедійних технологій у системі музичної освіти залежить від розробки, апробації та застосування на практиці широкого спектру нових музичних програм, наукового обґрунтування теоретико-художнього й технічно-інформаційного аспектів у процесі музичного навчання та виховання молодших школярів. О. Чайковська підкреслює, що «однією з актуальних проблем музичної освіти є розробка комп'ютерних (мультимедійних) програм, які забезпечують ефективну динамічність опанування молодшими школярами шкільного курсу з музичного мистецтва, елементами якого є «слухання», «розуміння», «створювання», «виконання» музичних творів» [241, с. 46-47].

Нині розроблено декілька мультимедійних програм для використання на уроках музики. Видано музичні програми для учнів початкових класів «Первинні музичні жанри. Танець»; «П. Чайковський», «М. Мусоргський»; серії програм «Класична музика» (ознайомлює із творчістю понад 63 композиторів, містить 320 музичних творів), «Українські музичні інструменти»

(учні мають можливість прослухати сольне виконання на інструменті або звучання інструмента в ансамблі, оркестрі), «Енциклопедія музичних інструментів» тощо), які викликають особливий інтерес у молодших школярів. Комплексне використання цих програм розширює методичний арсенал учителя, дозволяє молодшим школярам ознайомитися з найкращими творами класичної музики та ефективніше засвоїти навчальний матеріал.

Для творчої роботи вчителя музики в наш час є багато різних музичних редакторів: SONY SOUND FORGE 10, ADOBE AUDITION, CD-ROM «Maestro+», «створи свою мелодію», «Музична скринька»; програми CD-ROM «Великий театр», CD-ROM «Чарівна флейта» В.А. Моцарта тощо.

Доцільним стає використання мультимедіа –продуктів. А. Каптерев умовно поділив їх на кілька груп, залежно від того, на які категорії користувачів вони орієнтовані. До найбільш масової групи він відніс комп'ютерні ігри. Другу групу представляють мультимедійні бізнес-додатки. Третя група - освітні програми, які розповсюджені найчастіше на комп'ютерних компакт-дисках. До четвертої групи входять спеціальні програми, призначені для самостійного створення різних мультимедійних продуктів (як аматорського, так і професійного) [106, с. 110].

Отже, вчителі музики можуть органічно вводити мультимедійні технології у канву уроку, дотримуючись традиційних психолого-педагогічних і методичних позицій застосування мультимедійних технологій.

Нині розроблені нові вітчизняні мультимедійні засоби, які призначені для вивчення музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах. До них належать:

- навчальний мультимедійний посібник «Слухання музики» (автор Т. Бережна), розроблений відповідно до програми "Музика" для загальних навчальних закладів (уклад. О. Ростовський, Л. Хлебникова, Р. Марченко). Посібник укладено з метою підготовки майбутніх учителів музики до їх практичної роботи;

- педагогічні програмні засоби «Мистецтво» для 1~4-х класів, створені на основі державної програми для загальноосвітніх навчальних закладів

«Мистецтво» (1-4 кл.), уклад. Л. Масол, Е. Белкіна, О. Оніщенко, Н. Очеретяна.

На думку О. Гуминської, наведені педагогічні програмні засоби (ППЗ) є зразком створення мультимедійних підручників з музичного мистецтва, за допомогою яких можна організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів протягом усього курсу. Вони призначені як для колективної форми навчання, так і для самостійної роботи учнів, а також для проведення тестування [60, с. 21].

Отже, існує кількість мультимедійних програм, які можна застосовувати на уроках музики і які допоможуть учителю розробити свій навчальний курс. Вони дають учневі змогу працювати в позаурочний час і, як наслідок, розвивають пізнавальний інтерес до предмета «Музика» [250]. Але, як вказує вчитель музики В. Штепа, необхідна адаптація цих програм для уроків музики в загальноосвітніх закладах, а також розробка методики проведення таких уроків.

Досвід сучасних учителів показує можливість і доцільність використання мультимедіа (комп'ютера) на уроках музики. Так, на основі власної авторської розробки О. Чайковська здійснювала експериментальний навчальний проект з використання комп'ютеризованого курсу «Музикознавство». У процесі його розробки було поставлено ряд завдань: оптимальне використання творчих можливостей і здібностей школярів; створення умов для підвищення якості музичного навчання, виховання й розвитку індивідуальності учнів; забезпечення продуктивної трансформації змісту навчального процесу. Мультимедійна технологія музичного навчання передбачала використання таких програм: «Музичний клас», «Шарманщик», «Первинні музичні жанри. Танець», «Чарівна музична сходинка», «Музична скринька», «Енциклопедія музичних інструментів», серія «Класична музика» тощо [243]. О. Чайковська зазначила, що «мультимедійна педагогічна технологія з відповідним апаратним і програмним забезпеченням має входити в структуру навчально-методичного комплексу і не може розглядатися у відриві від інших засобів – підручника, друкованих посібників, нотографічних матеріалів тощо» [244]. У результаті дослідження вона переконалася, що застосування мультимедійних технологій у музичному навчанні є перспективним напрямом художньо-мистецького

розвитку молодших школярів. Окрім того, мультимедійні технології, порівняно з традиційними, є найбільш продуктивними й мобільними. Так, комп'ютерна підтримка на уроках музики протягом п'ятирічної експериментальної роботи О. Чайковської поєднувалася з такими традиційними формами роботи як бесіда, робота з книжкою, слухання музики, хоровий спів. Водночас застосовували інші дидактичні засоби: роздавальний матеріал, ілюстрації тощо. Різні форми проведення навчальних занять з предмета «музика» із залученням комп'ютерної техніки успішно доповнювалися різноманітними формами організації роботи вчителя - фронтальною, груповою, індивідуальною [245]. Дослідженням було доведено, що застосування комп'ютера з визначеним програмовим забезпеченням сприяє підвищенню ефективності музично-естетичних знань учнів на початковому етапі музичного навчання.

Відповідно до нашого дослідження розглянемо можливості, принципи та педагогічні умови застосування мультимедіа на уроках музики.

До вивчення можливостей використання мультимедійних технологій поступово зверталися дослідники, науковці та вчителі – О. Балабан, Н. Белявіна, О. Гуминська, О. Міщенко, Ю. Поплавська, О. Чайковська, В. Янкул та ін. Вони зауважили, що застосування мультимедіа на уроках музики допомагає таким видам діяльності, як спів, слухання музики (можливо з музично-танцювальними рухами, залежно від змісту музики), гра на музичних інструментах, імпровізоване інсценування, малювання.

Як зауважила Ю. Поплавська: «Мультимедійні музичні навчально-розвивальні програми можуть застосовуватися вчителем під час організації будь-якого етапу уроку: сприймання музики, вокально-хорової діяльності, інструментального музикування, музично-пластичної інтерпретації образного змісту творів, при вивченні основ музичної грамоти, засобів музичної виразності, історії музичного мистецтва тощо» [197].

Мультимедійний урок — це звичайний урок, тільки більш технічно оснащений. При застосуванні на уроці музики мультимедійних технологій структура уроку принципово не змінюється. У ньому зберігаються всі основні

етапи з урахуванням різних способів навчальної діяльності, а саме:

1. Ілюстративно-описовий: візуальний ряд ілюструє традиційну розповідь учителя. Цей візуальний ряд надалі використовується при опитуванні й узагальненні.

2. Схематичний (репродуктивний): в основу навчання покладено конструювання опорних структурно-логічних схем. Навчальний матеріал стає більш наочним, яскравим, доповнюється руховими елементами.

3. Інтерактивний - значно складніший. Він поєднує елементи ілюстративного й схематичного підходів. Різниця полягає лише в тому, що використання різноманітного візуального матеріалу, схем і анімацій сполучається, доповнюється залученням документів, уривків з різних джерел.

Відзначимо, що на кожному етапі уроку показ навчальної інформації має бути підпорядкований завданням і конкретній меті уроку. Методи роботи вчителя мають мати визначені прийоми або систему прийомів, які цілеспрямовано формують у молодших школярів інтерес до музики. Відповідно до мети на кожному з етапів уроку за допомогою мультимедійних технологій можна вирішити певні завдання:

1. Підготовчий етап передбачає створення в учнів настанови на сприйняття музики, (використання знайомого матеріалу слугує стимулюванню зацікавленого ставлення до теми уроку та музичного матеріалу, а також готовності до сприйняття музики).

2. На навчальному етапі вирішуються питання ознайомлення учнів з музичною грамотою, основними музичними жанрами, стилями й напрямками музики; розвитку в учнів уміння сприймати й розуміти зміст творів академічної, народної, масової музики; формування емоційно-ціннісного ставлення до музичних творів.

3. Розвивальний (активно-творчий) етап спрямований на залучення учнів до активної музичної діяльності; словесно-аналітичне трактування художньо-образного змісту музичних творів; готовність учнів до музично - творчого самовираження та самореалізації.

4. Узагальнювальний, закріплювальний спрямований на узагальнення та закріплення знань, умінь та навичок учнів, отриманих на попередніх етапах дослідження (повторення вивченого матеріалу, тестові завдання); подальший розвиток музично-творчих здібностей, свідомого, оцінювального, самостійного та стійкого позитивного ставлення до музики; активне включення учнів у навколишнє музичне середовище; удосконалення рівня володіння різними видами музичної діяльності.

Відзначимо, що на кожному етапі уроку показ навчальної інформації має бути підпорядкований завданням і конкретній меті уроку. Вищезазначені положення відобразимо у таблиці 2.1:

Таблиця 2.1

Використання мультимедіа на уроках музики

Етапи уроку	Завдання	Мета
Підготовчий (психологічна підготовки учнів до роботи).	Настанова на сприйняття навчального матеріалу, стимулювання інтересу до музики.	Стимулювання уваги до теми уроку, готовності до сприйняття музики.
Навчальний (порівняння, роздуми про музику, творчість).	Ознайомлення з музичною грамотою, основними музичними жанрами та стилями, творчістю композиторів.	Формування інтересу до музичного матеріалу, емоційно-оцінного ставлення до нього.
Розвивальний (переведення уваги з однієї форми роботи на іншу).	Систематизація музичного матеріалу. Залучення до різних видів музичної діяльності.	Виклик відповідної уяви, почуттів, активності, самостійності учнів.
Узагальнювальний (згадування, закріплення вивченого матеріалу).	Закріплення, узагальнення вивченого навчального матеріалу.	Формування активно-творчого ставлення до музичної діяльності.

Методи роботи вчителя цілеспрямовано формують у молодших школярів інтерес до музики. Погоджуємося з думкою М. Фіцули, що важливими є методи, що спираються на наочність (мультимедіа), які спрямовані на свідомість та активність учнів у навчанні й практичні методи навчання [237].

Зазначимо, що при роботі з мультимедійними презентаціями вчителю

музики слід враховувати такі *складові*:

- закономірності сприйняття інформації з проекційного екрана;
- особливості психофізіології молодшого школяра;
- дидактичний потенціал мультимедійних технологій;
- особливості використання мультимедіа у навчальному процесі з молодшими школярами.

О. Балабан вважає, що завдяки комп'ютерним (мультимедійним) технологіям виникають принципово нові підходи до підвищення інформативності окремих базових знань, що формуються на основі поєднання закономірностей абстрактного та конкретного мислення. Залежно від підготовленості учнів використовуються гіперпосилання, тобто один і той же матеріал можна пояснювати досить детально або розглядати лише базові питання теми. Тим самим підвищується рівень використання наочності на уроці, коефіцієнт його корисної дії, встановлюються міжпредметні зв'язки [14, с. 64 – 65].

Науковці визначили, що застосування мультимедійних технологій дозволяє:

- удосконалити управління завантаженості учнів на різних етапах уроку;
- посилити мотивацію учіння;
- поліпшити якість навчання й виховання учнів.

Узагальнення цих положень дозволило зробити висновок, що процес використання мультимедійних технологій ґрунтується на системі таких *педагогічних принципів*:

- Цілеспрямованість. Використовуючи мультимедійні технології, вчитель музики має визначити мету демонстрації відео й аудіоматеріалів.

- Планування і визначення змісту роботи. Учитель музики розробляє детальний план використання мультимедійних технологій та обов'язково визначає місце і роль у цьому процесі учнів.

- Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою учнів. Педагогічне керівництво зумовлене недостатнім досвідом молодшого школяра.

Використання мультимедійних технологій має завжди супроводжуватися ініціативою учня.

- Доступність. Урахування вікових та індивідуальних можливостей учнів. Одним із завдань учителя музики полягає в тому, щоб бачити неповторність, творчу індивідуальність кожної дитини, виявляти, розкривати у неї неповторний індивідуальний талант та можливості розвитку.

- Системність і послідовність. Ефективність процесу використання мультимедійних технологій залежить від послідовності, безперервності, узгодженості, систематичності, планованості використання мультимедійних технологій, підпорядкованих меті, принципам, завданням, змісту, формам і методам формування у молодших школярів інтересу до музики.

- Опора на життєвий та музичний досвід молодшого школяра, його розуміння музичного матеріалу (наочний матеріал має бути зрозумілим та посилюючим для молодшого школяра).

- Культуровідповідність використання мультимедійних технологій. Цей принцип передбачає органічний зв'язок із культурним надбанням всього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом. Він забезпечує розуміння молодшими школярами духовної єдності та спадкоємності поколінь.

Учені вважають, що для максимальної ефективності використання мультимедіа на уроках музики необхідно враховувати такі особливості - візуальний матеріал має бути яскравим, образним, придатним для аналізу.

Важливою умовою формування інтересу є вміння вчителя використовувати мультимедійні технології на кожному етапі уроку музики.

Забезпечення повноцінного викладання навчального матеріалу, підготовка якісного мультимедійного матеріалу для проведення уроку вимагає навичок і вмінь учителя, тому вчитель має оволодіти тим обсягом знань з мультимедіа, який дасть змогу вільно володіти технікою, вміти чітко визначити його місце у системі занять і навчально-виховному процесі в цілому. Долучаємося до думки О. Чайковської, що кожен учитель нині має здійснювати

комп'ютерну самоосвіту, застосовувати комп'ютер для полегшення та поліпшення своєї праці [242, с. 102,].

Для підготовки мультимедіа-презентації вчитель може скористатися як добре відомим програмним засобом - Microsoft PowerPoint, так і спеціалізованими редакторами: Macromedia Flash, Picasa, Photodex ProShow тощо. Зокрема, програма Picasa (Google, Inc.), дозволяє легко виокремлювати статичні й динамічні зображення з Інтернету; зручно, швидко проектувати як слайд-шоу, так і навчальні фільми; додавати до проекту текстові й звукові коментарі; створювати колажі із статичних зображень; з легкістю завантажувати зображення у Веб-альбоми тощо. Робота за цими програмами може вдало поєднуватися з музично-пластичною та вокально-хоровою діяльністю, що сприятливо позначиться на розвитку здатності школярів до художньо-образної інтерпретації музичних творів різними засобами.

Умови застосування мультимедійних технологій вимагають певної уваги. М. Степанова, яка багато років займається питаннями гігієни й охорони здоров'я дітей і підлітків, попереджає:

- екран має бути встановлений так, щоб на нього не потрапляло пряме сонячне світло й не було відблисків; не можна проводити заняття в темній кімнаті;

- шести - семирічні діти можуть проводити за комп'ютером без заподіяння лиха здоров'ю й психіці не більше 10 хвилин, учні 2-3 класів - 15 хвилин, 4-6 класів - 20 хвилин.

Робота з візуальною інформацією, яка подається з екрана, має свої особливості, оскільки при довготривалій роботі викликає втому й пониження гостроти зору. Особливо небезпечною для зору молодших школярів, попереджає М. Степанова, є робота з текстами. Вона попереджає, що застосовувати мультимедіа так, щоб вони не загрожували життю, психічному здоров'ю та подальшому розвитку учня, щоб був відсутній негативний вплив на фізичне й психологічне здоров'я.

В. Лапінський рекомендує застосовувати мультимедійні засоби

з відтворенням зображення зі світловим потоком, достатнім для спостереження зображення групою 10 - 40 осіб без затемнення аудиторії, що дає змогу перейти від пасивного спостереження учнями (навіть із голосовим супроводом учителя) до активної участі учнів у діалозі з учителем або між собою [122, с. 17].

Долучаємося до важливої думки М. Фіцули, що необхідно ретельно продумати поєднання слова вчителя з ТЗН (мультимедіа), можливості використання різних методичних прийомів пояснення [236, с. 141].

Ми погоджуємося з науковцями, які вказують викладачу, що, використовуючи мультимедіа, треба уважно поставитися до таких негативних чинників:

1. Зменшення міжособистісного спілкування, оскільки у зв'язку із спілкуванням з комп'ютером знижується кількість особистісних контактів.
2. Зниження ролі усної й писемної мови, оскільки в нових технологіях багато в чому переважають звук і зображення.
3. Ослаблення здатності до самостійного творчого мислення.
4. Відсутність прямого дослідження дійсності.
5. Пасивність засвоєння інформації, оскільки у творців програм є прагнення зробити засвоєння матеріалу простим і легким для сприймання [27, с. 48].

Отже, при використанні мультимедійних технологій, вчителю музики треба вміло уникати негативних моментів.

Деякі вчителі, працюючи з дітьми на уроках музики, використовують колір під час сприймання музики. Але педагогічний досвід у цій галузі ще недостатньо вивчено та узагальнено, що й породжує різні й навіть суперечливі судження. Згідно з одним із них кольорові асоціативні уявлення заважають учням сприймати музику. Інші вважають, що кольорові «асоціативні уявлення, які виникають під час сприймання музики, є показником емоційності, фантазії й сприяють художньому розвитку дітей» [197, с.21-23]. Дослідниками доведено, що існує певний зв'язок між кольором і емоціями дитини: негативний емоційний стан підвищує чутливість до фіолетового, синього; позитивний - до жовтого, червоного. Тому треба уважніше ставитися до кольорових гам

у презентаціях та навчальних електронних посібниках.

З огляду на вищезазначене, формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій у системі загальної освіти може вирішувати таку низку проблем:

- розвиток мотиваційної сфери: формування пізнавальних інтересів до навчання, розширення способів пізнання довкілля;
- формування в молодших школярів системи опанування музичних знань і умінь, набування навичок;
- розвиток інтелекту учнів та активізація процесів мислення, пам'яті, уваги, уяви;
- художньо-творчий розвиток особистості учня;
- технічне та технологічне оновлення процесу організації різних видів музичної діяльності учнів;
- забезпечення ефективного педагогічного керівництва у процесі комунікативної взаємодії вчитель-учень-мультимедіа-музика.

Цілеспрямована робота з формування у молодших школярів інтересу до музики передбачає створення певних *педагогічних умов*, до яких віднесено: цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду сприймання й усвідомлення музичного матеріалу засобами мультимедіа (передбачає розвиток емоційного відгуку, уміння сприймати та інтерпретувати музичні твори); розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності (забезпечує формування установок, потреб, інтересу до музичного мистецтва); застосування індивідуально-групових та колективних форм музичної діяльності учнів (забезпечується орієнтацією на активну педагогічну взаємодією з учнями на уроках музики, що сприяє розвитку уваги, активності, пам'яті).

Отже, проведений аналіз науково-теоретичного матеріалу з проблеми дослідження дозволив визначити суть мультимедіа, можливості використання мультимедійних технологій для унаочнення навчального матеріалу, принципи та педагогічні умови застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі. Зазначимо, що мультимедіа можна використовувати на всіх етапах

уроку: підготовчому, навчальному, розвивальному, етапі закріплення, але вчителю музики треба вміло уникати негативних чинників, які можуть виникати при використанні мультимедіа: зменшення міжособистісного спілкування; зниження ролі усної й писемної мови; пасивність засвоєння інформації.

Застосовуючи мультимедійні технології з визначеним програмовим забезпеченням як високоякісний пояснювально-ілюстративний навчальний матеріал, ми забезпечуємо учнів новими враженнями, підвищуємо ефективність набутих музично-художніх знань на початковому етапі музичного навчання, більш результативно й швидко формуємо його інтерес до музики. Тому бажано, щоб мультимедійні навчальні програми входили в структуру навчально-методичного матеріалу вчителя.

Зазначимо, що мультимедійні технології не можуть цілком прийняти на себе всі функції формування у молодших школярів інтересу до музики. Вони мають бути використані з іншими засобами навчального процесу - підручником, друкованими посібниками, нотографічними матеріалами, музичними інструментами тощо.

Висновки до 1 розділу.

Ретроспективний аналіз наукових джерел в галузі філософії, естетики, психології дозволив констатувати, що більшість науковців розглядають «інтерес» як багатофункціональне психологічне явище особистості, яке за змістом визначається тими об'єктами, на які воно скеровано (інтерес до науки, музики, техніки тощо), а також суспільно-історичними та індивідуальними умовами життя; в інтересах кожної особистості вибірково відображається саме те, що є значущим, важливим, цінним для самої особистості, що пов'язано з її індивідуально спрямованою діяльністю, досвідом і розвитком. Виділяючи інтереси до навчання, вчені зазначають, що для дітей різного віку характерні інтереси, які залежать від загального розвитку, від умов життя, виховання

і навчання.

Проаналізований науковий матеріал дав змогу визначити, що інтерес у молодших школярів починається значною мірою з необхідності, ніж з бажання знати більше. Найбільш цікавими для молодших школярів стають ті заняття, зміст яких змушує їх мислити (аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо).

На основі аналізу музикознавчої і методичної наукової літератури з проблеми дослідження з'ясовано, що інтерес до музики має ту ж класифікацію і характеристику, що й загальний інтерес, тобто також має об'єктивно - суб'єктивну природу, є своєрідним сплавом емоційних, вольових та розумових процесів, в основі яких лежить пізнання нового, невідомого та цікавого. Від загального інтересу він відрізняється вибірковою спрямованістю психофізіологічних процесів, які базуються на чутливості слуху, викликають емоції й почуття та сприяють мисленню. Особливість музичного інтересу проявляється в тому, що він завжди пов'язаний з почуттями, емоціями і уявленнями: емоції, які входять до його складу, мають зв'язок з музичною потребою й пов'язані з такими характеристиками як ставлення, бажання, здібності.

Проведений аналіз науково-теоретичного матеріалу з проблеми дослідження дозволив визначити, що доцільність застосування на уроках музики мультимедійних технологій визначається можливістю учителя конкретизувати навчальні об'єкти, комбінувати різні форми подання великого за обсягом та якістю навчального матеріалу, гнучко керувати потоками різноманітної інформації текстами, графіками, анімаціями, зображеннями, музикою. Використання мультимедійних технологій допомагає вчителю збагачувати можливості перелічених психофізіологічних чинників за час проведення уроку музики; досягти високої ефективності уроку, що виявляється у можливості розглядати значний обсяг матеріалу, узагальнити й систематизувати знання учнів, показати прикладну спрямованість вивченого матеріалу, перевірити практичні вміння й навички учнів. Відповідно були

визначені функції мультимедіа в навчальному процесі: інформативна, навчальна, допоміжна і контролююча.

З урахуванням вікових особливостей молодших школярів та вимог до використання інформаційних технологій у початковій школі були проаналізовані мультимедійні навчальні програми музичного спрямування. Узагальнення проаналізованого матеріалу дало змогу зазначити, що вчителі можуть органічно вводити мультимедійні програми у канву уроку як допоміжного засобу формування у молодших школярів інтересу до музики, дотримуючись традиційних психолого-педагогічних і методичних позицій, педагогічних умов та принципів їх застосування; уважного ставлення до теоретичного і практичного моделювання уроку; передбачення відповідних методів навчання; визначення ефективних шляхів використання мультимедіа.

У дослідженні визначені педагогічні принципи використання мультимедійних технологій: цілеспрямованість, послідовність й доступність; поєднання традиційних форм навчання з використанням мультимедійних технологій; спрямування навчання на індивідуальні та потенційні можливості кожного учня; концентрація зусиль на формуванні інтересу та особистісне ціннісного ставлення молодших школярів до музики

Зазначено, що вчителю музики треба враховувати, що мультимедійні технології не можуть повністю забезпечити всі функції формування у молодших школярів інтересу до музики. Їх необхідно використовувати разом з іншими засобами музичного навчання - підручником, друкованими посібниками, нотними матеріалами, музичними інструментами тощо.

Аналіз чинних мультимедійних програм музичного спрямування та методичної літератури довів потребу проведення спеціальних досліджень для визначення особливостей у формуванні інтересу до музики молодших школярів з використанням мультимедійних технологій. Окреслені засади стали основними вихідними положеннями для створення методики формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій, яку розглянемо у наступному розділі.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1 Особливості формування у молодших школярів інтересу до музики.

Необхідною умовою формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій є усвідомлення особливостей його перебігу. Як було з'ясовано, інтерес молодших школярів до музики детермінується взаємообумовленими і взаємозалежними процесами психофізіологічних чинників (сприйняття, увага, мислення, пам'ять, уява, почуття, бажання, активність). Використання мультимедійних технологій дозволяє вчителю підсилювати можливості цих чинників за час проведення уроку музики. Розглянемо їх докладніше.

Музика із самого початку охоплює значну сферу психіки дитини та викликає суб'єктивну оцінку її якості; тільки потім вона спрямовується в аналітичну, інтерпретуючу культурну сферу здібностей і смаків. Саме усвідомлення музичної потреби виступає у вигляді музичного інтересу, який стає спонукальним фактором у подальшій музичній діяльності [87, с. 75]. На початковому етапі навчання особливо важливими є зв'язки музичного слуху з іншими сенсорними й сенсомоторними здібностями [227, с. 17]. Отже, інтерес до музики обов'язково пов'язується з умінням молодшого школяра сприймати музичну інформацію та її виразність.

Важливим для нашого дослідження є підхід науковців до розуміння суті *сприйняття музики*. Класична психофізична теорія інтерпретує сприйняття інформації як безпосереднє, почуттєве відображення предметів та явищ у цілісному вигляді в результаті усвідомлення їхніх пізнавальних ознак. Д. Кабалевський вважав, що справжнє, пережите й продумане сприймання - основа всіх форм роз уміння музики, бо при цьому активізується внутрішній,

духовний світ учнів, їх почуття й думки. Поза сприйманням музика як мистецтво взагалі не існує. «Марно говорити про будь-який вплив музики на духовний світ дітей і підлітків, якщо вони не навчилися відчувати музику як змістове мистецтво, яке несе в собі почуття й думки людини - життєві ідеї й образи» [98, с. 28].

Необхідно зауважити, що найважливішу роль у сприйнятті навчального матеріалу відіграє візуальне сприйняття інформації. Система «вухо-мозок» пропускає за секунду 50 одиниць інформації, а система «око-мозок» - 500. Загальновідомо, що 90 відсотків усієї інформації учні отримують за допомогою зору, а 10 відсотків за допомогою слуху [56, с. 8, 235]. Цей факт підтверджує доцільність використання мультимедійних технологій.

Важливою для нашого дослідження є думка П. Сокальського, що сприйняття музики - явище фізіологічне, тобто це діяльність органів слуху й процесів, які відбуваються в ньому від сприйняття звуків і тонів. За визначенням ученого, «існують два відділи, а саме:

- фізіологічна акустика – висота, тривалість з їх гармонічними обертонами;

- фізіологічне явище – тони, що розфарбовуються у відомі кольори або тембри, виробляють відчуття приємного й неприємного. Це дозволяє вирізнити серед різних музичних тонів голос кларнета, скрипки тощо» [221, с. 8].

З погляду на індивідуально-психологічні характеристики учнів науковцями виокремлюються такі психологічні типи музичного сприйняття:

- музично-естетичне сприйняття відбувається майже без музичних наочних образів;
- уявлення стають наочною опорою та ілюстрацією переживання музики;
- образи під час сприймання розгортаються у «сюжетний зміст».

В. Петрушин зауважив, що існує екстравертний та інтравертний характер сприйняття музики. Екстравертному відповідає сприйняття легкої музики, а інтравертному – серйозної музики, що проявляється у рухах або в зосередженості під час слухання музики.

Було з'ясовано, що учні зі слабкою нервовою системою набагато глибше почувають і переживають зміст музичних творів. Вони тяжіють до спокійної й неголосної музики. І навпаки, учні, які належать до сильного типу вищої нервової системи, будуть більше цікавитися музикою швидких темпів, голосною й такою, що звучить достатньо довго. Тому при формуванні інтересу до музики слід пам'ятати, що реакція на почуту музику, інтерес до окремого музичного твору у кожної дитини не може бути однаковим.

Широко відома роль музичного виховання як унікального засобу формування єдності емоційної та інтелектуальної сфер психіки дитини [160]. Молодші школярі бажають знати й розуміти музику, але ще не мають достатніх знань і навичок слухати й сприймати її, тому почасти вона їм не цікава й не привертає уваги. В. Крутецький, підкреслюючи особливість сприйняття, зауважив, що учні молодшого шкільного віку краще помічають яскраві кольорові плями, яскраво пофарбовані предмети, великі предмети серед маленьких, краще бачать рухомі предмети на фоні нерухомих (викладачам та фахівцям слід мати на увазі цю особливість при складанні мультимедійних програм).

Інша особливість полягає в наступному: малюнок, що виконується вчителем на дошці, або зображення, яке з'являється послідовно на мультимедійній дошці, сприймається молодшими школярами більш повно й досконало, ніж той самий малюнок, який показують уже в готовому вигляді. Усе, що включено у трудову, навчальну, ігрову діяльність учня й тим самим викликає його активність і підвищений інтерес, сприймається повніше [117].

Зазначимо, що сприйняття музики молодшим школярем з використанням мультимедіа має передбачати його здатність насамперед чути звуки музики, переживати настрої й почуття, відтворені композитором у музичному творі, «вміння відчувати красу звучання та його виразність, поєднання звуків різної висоти, тривалості, сили тембру, цілісні художні образи, що викликають ...певні настрої, почуття й думки» [209, с. 39].

Науковці з'ясували, що добре відомі музичні твори сприймаються

на стереотипній основі, швидко й упевнено (як легко впізнають букви). Учні (первинно) вибірково бачать, чують те, що звикли бачити й чути (апперцепція - залежність сприйняття від минулого досвіду). Звичайні музичні твори сприймаються відразу (симультанно), маловідомі - структурно розгорнуто, поетапно (суктесивно). Науковці вважають, що сила інтересу до музики в учнів виявляється так - музика повністю захоплює їх, не залишаючи можливості для сприйняття будь-якого іншого впливу. Таке сприйняття музичного твору пов'язане з пізнанням, розумінням, осмисленням та зацікавленням.

Заслуговує на увагу подана Е. Назайкінським характеристика музичного сприйняття з фізіологічного та психологічного боку, яке характеризується як асоціативність, емоційна напруга, чуттєвість, усвідомленість, гострота, слухова модальність [165, с. 108].

Сприйняття музики молодшими школярами має свої особливості. У його процес включається досвід безпосередніх переживань. Дітям властивий інтерес до чуттєво забарвлених музично-слухових вражень, прагнення до новизни, вияву в звучанні музики життєвих зв'язків. Уже шестирічні учні здатні визначати не лише загальний характер музики та її настрій, а й охоплювати характерні ознаки певного жанру, наприклад, колискової пісні, танцю, маршу, «передавати їх у пластиці своїх рухів, жестах, міміці.

Досліджуючи особливості музичного розвитку молодших школярів О. Ростовський з'ясував, що внаслідок сприйняття музики розвиток молодших школярів іде від найпростішого розрізнення найвиразніших, найяскравіших барв, форм, звуків до активного усвідомлення красивих, гармонійних сполучень, диференціювання звуковисотних та ритмічних співвідношень у музиці, нюансів кольорової гами, різноманітності форм, поетичного співзвуччя [211, с. 41-42, 97].

У 1 класі виробляється вміння сприймати предмети відповідно до потреб та інтересів, які виникають у процесі навчання. У 3-4-х класах емоційність сприймання поступово доповнюється прагненням учнів зрозуміти, що виражає музика, у чому її зміст. Наприкінці молодшого шкільного віку спостереження

стає спеціальною діяльністю, розвивається спостережливість як риса характеру [216, с. 182].

Досвід О. Ростовського доводить, що зорова сторона домінує не тільки в музично-побутових враженнях дітей, а й у спеціально організованих навчальних ситуаціях музичного сприймання. Діти шукають у звучанні, а іноді поряд з ним «зоровий образ», реальний рух, подію, інтерпретуючи музику як частину більш звичної для них наочно-образної картини життя. Науковцем з'ясовано, що сприймання музики молодшими школярами тісно пов'язане з руховими переживаннями (ритмічні рухи, спів). Тому їм близька ритмізована й мальовнича музика, яка відповідає їхньому досвіду й потребі в активних виявах, на що й треба зважати при формуванні інтересу до музики.

Отже, інтерес до музики з використанням мультимедійних технологій залежить від уміння сприймати музику, яка має бути посиљна розумінню і залежить від тривалості її звучання й повторення, зосередженого прослуховування, підготовленого слова вчителя (емоційного, образного, інтонаційно виразного).

Важливим для нашого дослідження є розгляд іншого психологічного чинника – *уваги*, особливістю якого є уміння молодшого школяра зосереджуватися.

Науковцями визначено, що одні діти можуть зосереджуватися, слухають музику не відволікаючись, інші навіть не уявляють, що можна уважно слухати музику. Дослідники з'ясували, що увага учнів молодших класів не однакова:

- у першому класі вона пов'язана з процесом пізнавальних дій;
- учні другого класу стають більш уважними, коли є радість пізнання, участь у діяльності, яка захоплює, коли з'являються узагальнення в емоційному ставленні до вивчення музичних творів (вважається, що у молодшому шкільному віці, особливо у 1—2 класах, провідною залишається мимовільна увага);
- у третьому класі зростає кількість вибору змісту навчального матеріалу, більшої ваги набирає інтерес до процесу пізнавальної діяльності, її результатів.

- у четвертому класі учні вже вміють зосереджено слухати й аналізувати прослухану музику. Спостережливість стає рисою характеру.

З цього приводу С. Фокіна зазначає: «слід пам'ятати - тривалість зосередженого прослуховування музики залежить від віку: - «у 1 класі діти спроможні зосереджено слухати музику 2 хвилини, - у 3 класі — до 5 хвилин. А ось тривалість слова (розповіді) вчителя точно визначити неможливо, тому що це залежить від змісту бесіди». «Воно не може набагато перевищувати звучання самого музичного твору» [237, с. 89].

Важливою особливістю інтересу до музики є стійкість *уваги*. Відомо, що вона залежить від обсягу заданої роботи. Надмірне навантаження стомлює молодшого школяра і вони мимоволі відвертаються від музики, яку слухають. Але й незначне навантаження також порушує стійкість уваги та інтересу до музичного твору.

Оскільки інтерес є головною спонукальною причиною уваги, то природно, що кожний учитель прагне зробити урок цікавим, захопливим. Науковці зауважують, що учнів треба поступово привчати бути уважними відносно того, що не викликає безпосереднього інтересу і не є цікавим. Інакше виробляється звичка ставитися з увагою тільки до цікавого й невміння мобілізувати довільну увагу в тих випадках, коли якісь елементи діяльності безпосереднього інтересу не викликають. Про це попереджав ще К. Ушинський: «Пам'ятайте, що не все може бути цікавим у навчанні... Привчіть же дитину робити не тільки те, що її захоплює, а й те, що не захоплює,— заради задоволення виконати свій обов'язок» [234].

Процес навчання ставить дитину в умови, що вимагають від неї постійних змін у довільній (усвідомлена й цілеспрямована) увазі, вольових зусиль для зосередження. Довільна увага розвивається разом із розвитком суспільно значимих мотивів навчання, зростання усвідомлення своєї відповідальності за успіх навчальної діяльності. На цій основі у молодшого школяра розвивається вміння організовувати й регулювати свою увагу, свідомо керувати нею, і, як наслідок, з'являється воля. В. Філіппова зазначає, що

особливу роль у структурі музичного інтересу відіграють вольові процеси. Тут має значення зосередженість на об'єкті, самостійність, наполегливість у переборенні труднощів, але ще більше значення має внутрішня готовність людини (учня) сприймати естетичну інформацію в організованих формах [2, с. 120]. Автором було визначено, що у 1-2 класах стійкість уваги учнів вища привиконанні зовнішніх дій і нижча - при виконанні розумових. Тому в їхній навчальній діяльності мають чергуватися розумові заняття із заняттями зі складання схем (мелодій чи пісень), малювання, креслення. Особливо охоче молодші школярі вигадують історії, казки. Із задоволенням учні початкових класів займаються музичною діяльністю. Не менше люблять вони малювати, відображаючи у малюнках своє емоційне ставлення до світу. «Усі види художньої діяльності сприяють розвитку уяви, інтелекту, засвоєнню рухів, виробленню відповідних навичок, формуванню здібностей та особистісних якостей». У процесі вирішення завдань навчальні дії молодших школярів спрямовані на оволодіння ними загальними способами орієнтування у відношеннях між відомими та невідомими величинами, явищами, складовими предметів (музичної мови), ситуацій, процесів тощо [216, с. 169, 173, 184].

Досвід учителів доводить, що формуванню інтересу до музики допомагає звернення уваги учнів до незвичайних фактів, створення ефекту здивування. Наприклад, в учнів викликає інтерес повідомлення вчителя про те, що В. А. Моцарт у три роки вже складав свої перші твори або те, що О. Бородін одночасно був композитором і вченим-хіміком. Дослідниками з'ясовано, що, не збудивши цікавість, увага молодшого школяра може швидко згаснути, він не захоче піти далі, зрозуміти що за музичний твір він прослухав, як він був створений, про що розповідає.

Психологи відзначають, що дуже часто незначні результати запам'ятовування залежать не від поганої пам'яті, а від поганої уваги учнів. Якщо учень неуважний на уроці або не звик зосереджено працювати, він погано сприймає навчальний матеріал і тому йому нічого запам'ятовувати. Відсутність уваги або недостатня увага учнів на уроці - одна з найважливіших

причин поганого запам'ятовування.

Важлива особливість інтересу до музики пов'язана з умінням молодшого школяра уявляти музично - слухові образи. Повноцінне сприймання музичного твору вимагає від учня активної роботи *уяви*, яка виражається, зокрема, у спробах образного усвідомлення музичних вражень. Науковці вважають, що уява формується у дітей на базі розвитку їх сприйняття. У молодшого школяра є вибірковий інтерес до окремої музики, що виявляється у його здатності сприймати саме ту музику, яка йому емоційно співзвучна. «Збагачуючи досвід сприйняття і спеціальних спостережень учня, вчитель тим самим збагачує й розвиває його уяву. У художній (музичній) діяльності головна роль належить ...образній пам'яті, яка підтримується уявою» [25, с. 41].

Р. Немов вважає, що майже вся людська матеріальна й духовна культура є продуктом уяви. Він дійшов висновку, що уява – це особлива форма людської психіки, яка стоїть окремо від інших психологічних процесів і, разом із тим, займає проміжне положення між сприйманням, мисленням та пам'яттю [167, с. 216]. Будь-який акт праці та навчання неодмінно містить в собі уяву. Не уявивши готовий результат, мету навчання не можна приступати до роботи. У процесі пізнавальної діяльності уява взаємодіє зі сприйманням, пам'яттю, мисленням [165, с. 322 - 333]. Вибір способу дій, комбінування елементів в образах уяви здійснюються логічними міркуваннями, виконанням різних розумових дій, завдяки чому зберігається зв'язок продуктів людської фантазії з реальністю, їх дійовий характер. Важливою також є думка С. Максименка, що нові образи можуть створюватися за допомогою наголошування. Цей прийом полягає в навмисному посиленні в об'єкті певних ознак, які виявляються домінуючими на тлі інших [131, с. 186, 190]. У цьому випадку на допомогу прийде використання мультимедійних технологій, під впливом якої разом зі словом учителя «створюються нові образи, відбувається їхнє роз'єднання або поєднання» [168, с. 216].

Основна тенденція розвитку уяви молодших школярів полягає в переході від репродуктивної її форми (простого комбінування уявлень) до творчої

(побудови нових образів). Перетворення образів уяви в 1 - класах незначне, а вже у 3—4 класах, коли учень отримує значно більше знань, образи стають узагальненими та більш яскравими. М. Савчин вважає, що на початку навчання для виникнення образу необхідна опора на конкретний предмет (наприклад, опора на картинку при описі чи розповіді, що можливе за допомогою мультимедіа), далі розвивається опора на слово, яке є передумовою мисленнєвого створення нового образу [216, с. 185]. Увагу науковців привертає те, що слухові уявлення майже ніколи не бувають чисто слуховими і мають включати зорові, рухові, будь-які інші [140]. В. Крутецький зазначає, що серед молодших школярів є діти з дуже бідними, слабкими уявленнями, є діти, що не вміють доволно викликати уявлення й оперувати ними в процесі навчання. З такими дітьми треба багато працювати, збагачувати їхні уявлення, тренувати в умінні робити вольові зусилля для того, щоб доволно викликати те чи інше уявлення [114, с. 159] (тут знову на допомогу може прийти мультимедіа). Підкреслюючи важливість цієї проблеми, О. Ростовський зауважив, що достатньо звернути увагу на розвиток саме музичних слухових уявлень, як інші музичні здібності теж почнуть успішно розвиватися [211].

Л. Благонадьожина вважає, що «слухові уявлення мелодії є аналізом того, що називають внутрішнім музичним слухом, які мають 2 форми його прояву:

1. Образно-слухова пам'ять, тобто відтворення музики сприйнятої раніше у слухових образах.

2. Слухове уявлення, зібрані у слухові нові образи, раніше не сприйняті» [25, с. 41].

Розглянемо особливість розвитку слухових музичних уявлень молодших школярів.

Учням 7-9 років притаманні рушійна активність та цікавість до слухових вражень, прагнення до новизни, до вияву у звичайній музиці життєвих мотивів, уявлень [228, с. 18]. В учнів молодшого шкільного віку уява згодом спирається вже на досить значний життєвий досвід і на здобуті знання. Образи й асоціації безперервно виникають у процесі сприймання музики. При цьому музика

асоціюється, як правило, "не з яскраво усвідомлюваними, чітко видимими, відчутними образами-уявленнями, а з невиразними комплексними відчуттями, які не встигають піднятися до рівня усвідомлення. І лише при подальшому самоаналізі ці приховані компоненти сприймання можуть набувати форми наочного уявлення" [25, с. 180].

У різних учнів один і той же твір може викликати різні асоціації. Чим молодший слухач, тим більше він спирається на позамузичні асоціації. У цьому зв'язку «величезного значення для розвитку відтворювальної уяви у дітей набирає збагачення їхнього зорового досвіду» [120]. Цікаво, що навіть певні звуки мають різну інтерпретацію залежно від досвіду дитини. Тому іноді безглуздий музичний матеріал заінтриговує дітей своєю звуковою стороною: своєрідним сполученням звуків, виразним ритмом.

О. Ростовський зазначив: «У розвитку музично - слухових уявлень дітей важливу роль відіграє рухова й зорова наочність. Тому співу по нотах має передувати використання графічного зображення руху мелодії» [211, с. 37-38], що можливе із використанням мультимедіа.

Отже, інтерес до музики залежить від настанов і потреб учня, від його психічного стану й почуттів до неї, збагачення його зорового та музичного досвіду.

Підхід до особливостей формування інтересу до музики дозволяє визначити, що її сприйняття ґрунтується на свідомості й базується на пам'яті. Як відомо, *пам'ять* може бути довільною й мимовільною. Ці види пам'яті розрізняються залежно від мети та способів запам'ятовування й відтворювання. Якщо не ставиться спеціальна мета запам'ятати й пригадати той чи інший музичний матеріал - він запам'ятовується пасивно, немовби сам собою, без застосування спеціальних прийомів, без вольових зусиль, — така пам'ять є мимовільною. Якщо ставиться спеціальна мета запам'ятати музичний твір, застосовуються відповідні мнемічні (від грецького слова «мнеме» - пам'ять) прийоми, робляться вольові зусилля - така пам'ять є довільною [118]. Мимовільна пам'ять у своєму розвитку передує довільній. Увесь музичний

досвід молодших школярів спочатку ґрунтується в основному на мимовільній пам'яті й набувається без спеціального наміру запам'ятати музичний матеріал зі спеціальними зусиллями. Однак, у свідомій, активній діяльності, у засвоєнні системи знань, умінь і навичок довільна пам'ять посідає провідне місце.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку пам'яті, коли особливо динамічно змінюється співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування [216, с. 183]. Науковці підкреслюють, що молодший школяр часто не пам'ятає, що було задано додому (для цього необхідне довільне запам'ятовування), хоча легко й швидко він запам'ятовує те, що цікаво, що викликає сильні почуття.

Продуктивність довільного запам'ятовування пов'язана з розумовою активністю школяра, з тим, які є різноманітні завдання, що постають перед ним у процесі засвоєння музичного матеріалу. Музика стає цікавою, довільно запам'ятовується, якщо, використовуючи мультимедіа, обробляються будь-які мелодії, їм надається сучасний ритм; поєднується певний музичний супровід і голос виконавця; встановлюється й регулюється швидкість, діапазон та тональність звучання музичного твору.

Пам'ять у молодшому шкільному віці розвивається під впливом навчання, що проявляється в можливості свідомо керувати своєю пам'яттю та регулювати її прояви (запам'ятовування, пригадування, відтворення). У молодших школярів відносно добре розвинена наочно-образна пам'ять: вони легко запам'ятовують те, що їх особливо вражає. У навчанні музики до означених процесів важливим є приєднання розвиненої емоційної пам'яті. Емоційна пам'ять - це пам'ять на пережиті почуття. Позитивні або негативні почуття не зникають безслідно, а запам'ятовуються й відтворюються за певних умов. В. Крутецький зазначає, що «подібно до того, як у зоровій пам'яті перед нашим внутрішнім зором оживає давно забута річ, пейзаж чи образ людини, так і в емоційній пам'яті оживають пережиті раніше почуття. Здавалося, що вони зовсім забуті, та раптом якийсь натяк, думка, знайомий образ - і знову вас охоплюють переживання... Емоційна пам'ять - найважливіша умова духовного розвитку

людини». В. Крутецький зауважує, що діти, особливо молодшого шкільного віку, самотійно виділяють окремі істотні ознаки з великими труднощами, їм необхідна допомога вчителя. Що ж до деталей, то діти запам'ятовують і відтворюють їх нерідко дуже добре, надають їм непропорційно великого значення, особливо коли ці деталі мають яскраву наочність [118, с. 108]. Під впливом навчання відбувається поступовий перехід від пізнання зовнішньої сторони музики до пізнання її сутності. Розвитку пам'яті сприяє виконання завдань на спостереження [218], що можливо за допомогою застосування мультимедіа.

Вичерпні знання про об'єкти дійсності людина одержує за допомогою *мислення* - вищої абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності. «Щоб зрозуміти певний об'єкт, треба знати факти, що його характеризують. Перехід від фактів до розкриття їх суті, до узагальнювальних висновків відбувається за допомогою розумових і практичних дій.... Мислення дитини виявляється у здатності до аналізу та синтезу, абстрагування та конкретизації, вміння класифікувати та узагальнювати, порівнювати і виділяти чуттєве, бачити відмінності та закономірності. ... Найістотнішими якостями, в яких виявляються індивідуальні відмінності мислення, є самотійність, критичність, гнучкість, глибина, широта, послідовність, швидкість» [129, с. 167, 172, 181]. Навички мисленнєвої діяльності допомагають дітям свідомо засвоювати навчальний матеріал. Знання, які людина (дитина) отримує через органи чуття та логічним шляхом, становлять змістовий бік її мислення [81].

Особливість запам'ятовування музики тісно пов'язують із процесами мислення, з розумовим розвитком учня, із запасом її знань та свідомістю. Мислення починає відображати істотні властивості та ознаки музичного твору, що дає можливість робити перші узагальнення, перші висновки, проводити перші аналогії, будувати елементарні умовиводи. На цій основі в дитини поступово починає формуватися свідомість.

Свідомість розглядається як уміння пізнавати, аналізувати музичну інформацію, робити якісь висновки. З цього приводу В. Крутецький пише:

«Психологічні дослідження показали, що у школярів 1-2 класів не простежується жодного випадку групування матеріалу за змістом. Це пов'язано з тим, що учні початкових класів ще погано вміють аналізувати будь-який текст, навчальний матеріал» [118, с. 121]. Він підкреслює, що в учнів І класу на початку навчання аналітична діяльність як за формою, так і за змістом ще дуже елементарна. Учні цього віку перебувають на стадії наочно-діяльного аналізу, що спирається головним чином на безпосереднє сприйняття предмета. Учень 2 класу успішно мисленнєво розчленовує предмет, виділяє ознаки, що входять до нього, звичайно лише тоді, коли може опертися на безпосереднє сприйняття. Розумовий аналіз — аналіз «подумки» більш або менш виразно починає проявлятися в учнів 3 класу.

Умовою переходу до розумового аналізу служать знання, набуті дітьми про предмет або явище в процесі навчання. Спочатку елементи розумового аналізу переплітаються з наочним аналізом. На кінець 3 класу знання школярів досить систематичні, їх поняття формуються на основі узагальнення істотних властивостей та зв'язків явищ дійсності. Спираючись на ці поняття, діти під керівництвом учителя піднімаються у своєму мисленні до абстрактного розумового аналізу й синтезу. Мислячи конкретно, учні початкової школи схильні багато що розуміти буквально. Тому вони часто неправильно розуміють слова абстрактного й переносного значення. Якщо під час пояснення нового матеріалу треба подати школярам загальні абстрактні положення й слова з переносним значенням, то ці слова обов'язково слід конкретизувати відповідним прикладом, ілюстрацією тощо. О. Ростовський радить: «У класі доцільно мати таблиці з емоційними характеристиками музики як у цілому, так і окремих її компонентів. Вони будуть стимулювати школярів, які недостатньо володіють лексичним багатством мови, до глибшого усвідомлення своїх музичних вражень і переживань» [211, с. 43].

Унаслідок вікових особливостей молодшому школяреві притаманне конкретно-образне (наочне) мислення, що відіграє істотну роль у загальній структурі його мислення. Вони ставлять запитання "чому?", "як?" і знаходять

відповіді на них тільки в результаті виконання певних практичних дій. Н. Ветлугіна називає це здатністю до самовираження.

Свідомість молодших школярів, маючи в основі інтерес, обов'язково пов'язана з *емоціями й почуттями*. Аналізуючи сутність інтересу, Л. Писарєва, посилаючись на Остермана, зазначила, що інтерес тісно пов'язаний з почуттями. На переконання вченої, інтерес посилює елементи почуттів, тому «чим міцніше почуття, тим сильніше його вплив на збудження й розвиток інтересу» [193, с. 10, 53]. Тобто розвинені почуття до музики відіграють важливу роль у формуванні інтересу до неї.

Музика багато в чому відрізняється від інших мистецтв – її виражальні засоби й образи не стільки наочні, як образи живопису, театру, кіно тощо. Їй не властива мова точного поняття. І. Нестьєв підкреслює, що музика оперує засобами чисто емоційного впливу. Вона спрямовує увагу переважно до почуттів і настроїв людей [168, с. 11]. П. Сокальський зауважив, що музику потрібно визнати не як «те, що є само по собі, а як музичне враження, тобто як один спільний, складний механізм, який починається з руху звукових хвиль від музиканта, які проходять через нерви органу слуху та півкуль мозку і спричиняють відомі враження, настрої чи уяву слухача» [221, с. 7].

Психологічні дослідження естетичних почуттів у молодших школярів показують, що учні не можуть ще правильно оцінювати художні твори ні в живописі, ні в музиці. Слухаючи музичні твори, молодші школярі часом надають перевагу гучній музиці, що виконується в стрімкому темпі, з різкими змінами в мелодії. З дев'ятирічного віку під впливом систематичного слухання музики змінюється ставлення до неї. Молодші школярі починають надавати перевагу гармонійному поєднанню звуків. Згодом за відповідного музичного навчання та виховання значно розширюються й поглиблюються естетичні переживання дітей молодшого шкільного віку, їм стає зрозумілим зміст деяких музичних творів.

Інтерес до музики обов'язково пов'язаний з умінням дитини до співпереживання, відгуку на характер музики. Переймаючись ними, дитина

включається у непомітну внутрішню роботу з розбудови власної духовної сфери, розвитку почуттів, моральних якостей, створення нових настроїв, самоствердження як особистості [54, с. 56-59].

При планомірному формуванні у молодших школярів інтересу до музики загальний епізодичний інтерес (емоційно-пізнавальне переживання) може перейти у стадію стійкого інтересу (емоційно-пізнавального ставлення), допитливості, яке пов'язане з позитивними емоціями. У такому разі у молодшого школяра з'являється емоційно – пізнавальне ставлення до музики, «емоційне начало переливається в думку, а думка, не потребуючи понятійної визначеності, так само невлімовпереходить у почуття» [211, с 41]. В. Сухомлинський вважав, що слово вчителя «має настроїти чутливі струни серця, щоб осягнути мову почуттів... пояснення музики мусить нести в собі щось поетичне, щось таке, що наближало б слово до музики [225, с. 554].

Б. Асаф'єв багато уваги приділяв *активізації* суб'єкта у процесі слухання, музикування й складання музики. Спостереження за навчальною діяльністю молодших школярів виявило, що найбільш активними вони бувають тоді, коли прослуховують невідому їм музику, коли вчитель розповідає їм про щось невідоме, показує дії, які вони ще не вміють виконувати [10].

Як зазначив А. Дусавицький, інтерес до предмета викликає діяльність, і ця діяльність має свій вплив на інтерес до предметів [78]. Тобто молодші школярі будуть більше цікавитися тими предметами, які викликать у них бажання до діяльності та цікавість. Л. Левенберг дійшов висновку, що для учнів цікавими є ті уроки, зміст яких змушує їх замислюватися (аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо), самостійно виконувати різні завдання, навчатися новим способам виконання дій і впроваджувати їх на практиці [123, с. 105].

Такої ж думки дотримувалася Н. Ветлугіна. Вона підкреслювала, що музична діяльність може стати творчою, «якщо брати в ній активну участь: драматизувати пісні, тлумачити їх, придумувати ритми тощо. Діти можуть або імпровізувати пісні, або ж їх творити на близькі та знайомі сюжети» [45]. При

цьому пояснення вчителя, навіть підкріплені найрізноманітнішим наочним матеріалом, не будуть ефективними, якщо учень не спробує зробити все сам. «Вдумливе ставлення до вікових особливостей, фізичного й психічного розвитку дітей дасть учителеві можливість цілеспрямовано, без шкоди для вихованців здійснювати їхнє музичне навчання і виховання» [211, с. 26].

Як зазначає О. Киричук, «уроки, у процесі яких забезпечуються широкі можливості для вияву активності й самостійності учнів, значною мірою стимулюють розвиток пізнавальних інтересів. Істотну роль у збудженні в школярів інтересу до навчальної діяльності відіграють і форми її організації – як індивідуальні, так і колективні» [108, с. 8]. Саме діяльність розкриває широкі можливості духовного збагачення, пізнання навколишнього світу через призму музичних образів та створення естетичних цінностей.

Долучаємося до думки В. Бондаревського, що шляхи формування музичних інтересів у молодших школярів обов'язково мають уміщувати «вивчення вікових особливостей учнів класу; розробку тематичних пізнавальних та естетичних бесід, лекцій, диспутів; залучення учнів до активної творчої діяльності за їх бажанням відповідно до їх індивідуальних інтересів і нахилів; постановку мети й завдань перед усім колективом класу, а також перед кожним учнем; пошуки прийому, які спонукають учнів до самоосвіти й самовиховання» [35, с. 97].

Отже, в процесі нашого дослідження, розглядаючи особливості формування інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій, ми проаналізували й узагальнили зміст чинників, які сприяють інтересу молодших школярів до музики. Усі зазначені чинники взаємопідпорядковані й відіграють важливу роль в успішному формуванні у молодших школярів інтересу до музики.

На основі визначень науковців були виокремлені певні об'єктивні та суб'єктивні фактори, які можуть впливати на виникнення й розвиток інтересу молодших школярів до музики у змісті яких багато органічно важливого, що вимагає безпосередньої уваги.

До *об'єктивних* факторів відносяться: навчальне середовище (обладнання класу, відповідний наочний та музичний матеріал), налаштування й методи роботи вчителя, музичне оточення поза школою (засоби масової інформації), ставлення до музики в сім'ї (уподобання), особистісні прояви інтересу однокласників до музичного матеріалу.

До *суб'єктивних* факторів відносяться: музичний слух, психофізіологічний стан учня (емоційний, фізичний), готовність сприймати музичну інформацію, попередні музично-естетичні знання, темперамент, характер і виховання. Визначення зобразимо на рисунку 1.3:

Наочно можливості впливу факторів на виникнення й розвиток інтересу до музики зобразимо на рисунку 1.3:

Рис. 1.3. Суб'єктивні та об'єктивні фактори, які впливають на виникнення й розвиток у молодших школярів інтересу до музики

Отже з'ясовано, що ефективним шляхом формування у молодших школярів інтересу до музики є розробка та застосування дидактичних методів навчання, що передбачає: підготовку психологічного настрою у вигляді

позитивного емоційного ставлення до музики; забезпечення необхідними попередніми знаннями та уміннями; застосування допоміжних навчально-технічних засобів навчання (мультимедіа); залучення учнів до активної творчої діяльності.

Безперечним є той факт, що в цьому процесі велике значення має уважне ставлення вчителя до учнів. Інтереси учнів, які виникають у процесі педагогічного впливу, набувають все більшої стійкості залежно від творчої повсякденної праці вчителя й учнів поряд з класними та домашніми творчими завданнями, методами роботи вчителів, звичками учнів до систематичної розумової праці [36, с. 88].

2.2. Змістовно-структурна характеристика методики формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій.

Методика формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій зумовлюється сукупністю взаємозв'язаних методів та прийомів доцільного проведення навчально-виховного процесу.

Робота з молодшими школярами на уроках музики починається з формування музично-слухового досвіду, коли закладаються основи музичальності учня, перші уявлення про музику як мистецтво, знання про композиторів та їх творчість, окремі музичні інструменти, музичну грамоту, набуваються навички співу та гри на елементарних музичних інструментах.

Для того, щоб з'ясувати прийоми педагогічного впливу на учнів під час проведення уроку музики з використанням мультимедійних технологій, на основі дослідження наукового і практичного матеріалу було обґрунтовано змістовну характеристику компонентів інтересу молодших школярів до музики.

Вона включила чотири взаємопов'язаних компонента: мотиваційний, емоційний, когнітивний, креативний, що відобразимо на рисунку 2.6:

Рис. 2.6. Структурні компоненти інтересу до музики.

Розглянемо зміст і завдання кожного з означених компонентів.

***Мотиваційний компонент** стимулює учнів до прагнення знати та розуміти музику, зумовлене їх інтересом. У його основі лежать мотиви і потреби, які стимулюють будь-яку діяльність молодших школярів. При цьому важливого значення набуває вольовий характер індивіда, оскільки його слабкість унеможлиблює досягнення позитивних результатів. Цей компонент знаходить своє вираження у прагненні учнів ознайомлюватися з музичними творами та їх оцінювати, а також бажанні звертатись за додатковими відомостями та готовності їх приймати.*

Як уважає О. Малихіна, навчальна діяльність школярів спонукається не одним мотивом, а системою різноманітних мотивів, які взаємодіють між собою. Вони поділяються на дві великі групи: соціальні й пізнавальні.

Соціальні мотиви полягають у прагненні дістати схвалення, в реальному включенні в колективну роботу, готовність взяти участь у взаємоконтролі та взаєморецензуванні. *Пізнавальні мотиви* виявляються в успішно виконаному навчальному завданні, позитивній реакції на ускладнення завдання, інтересі до власних помилок, самоконтролі під час співу, виконанні музичного твору, зверненні до вчителя за додатковими відомостями та готовності їх прийняти,

ставленні до необов'язкових завдань [134, с. 45]. визначає ефективність пізнавальної та музично-творчої діяльності. На наш погляд, урахування всіх означених мотивів допоможе учителю формувати інтерес молодших школярів до музики.

Пізнавальні мотиви можуть виникати під час самостійної навчальної роботи як спонукання до діяльності. Тому, проводячи короткі бесіди й аналіз музичних творів, учителю слід прагнути створити в класі атмосферу творчої зацікавленості, виробити у дітей бажання власної ініціативи, самостійного осягнення музичного твору, прагнення внести щось своє, нове. Наприклад, у музичному творі Р. Шумана «Дід Мороз», визначаючи характер твору, необхідно дати можливість учням стати «експертом» і відповісти на запитання: «Як змінилася музика? Яким став образ?». Успішна відповідь на запитання: «Як М. Римський-Корсаков відтворив море в опері «Казка про царя Салтана»? і вдале визначення учнем (за допомогою вчителя) засобів музичної виразності спонукатиме дитину шукати споріднені відповіді в інших музичних творах.

Мотиви учнів мають бути спрямовані на процес усєї навчальної діяльності (мета, завдання, результати). Зріла мотиваційна сфера учня включає цілі, через систему яких школярі вчаться втілювати свої мотиви.

Тобто мотиви можуть бути сформовані через цілепокладання: добір цілей, прийняття та розуміння цілей і підпорядкування їм своєї поведінки; самостійність постановки цілей, визначення перспективних цілей; реалізація поставлених цілей, добір засобів і способів їх реалізації. Цілі визначаються як «очікувані, кінцеві та проміжні результати тих дій учня, що ведуть до реалізації їх мотивів» [133, с. 52]. Наприклад, завдання «Хто зуміє більше підібрати музичних колекцій на такі теми, як природа, образи дітей, тварин» тощо, мотивують учня до активізації та самостійного ознайомлення з музичними творами. Стимуляція учнів «зустрітися» з музикою поза школою, послухати запропонований музичний твір та розповісти про свої враження допомагає формуванню інтересу до музики.

На переконання Г. Щукіної, усвідомлення діяльності, її цілей, змісту,

способів озброює учнів самостійністю у знаходженні раціональних шляхів, у досягненні плідних результатів, від чого закріплюється інтерес і як мотив, і як особистісне надбання [256, с. 63, 68].

Отже, якщо перед учнем ставиться мета: визначити який музичний твір виконується за ілюстрацією, знайти знайомі ноти, музичний інструмент, напрям руху мелодії на екрані; створити, краще проспівати, підібрати, порівняти, прислухатися до руху та розвитку музики тощо, вирішується основне завдання даного компонента - розвиток розумового, чуттєво-емоційного ставлення молодших школярів до музики з метою формування інтересу до музики.

Зазначимо, що така мотиваційна робота з учнями має підтримуватися обов'язковим визнанням їх зусиль та результатів, спонуканням до подальшого пізнання мистецтва музики.

Молодші школярі за своєю психофізіологією сприймають навколишній світ, музику емоційно. Музика викликає у них певний емоційний відгук. Тому другим компонентом ми визначили *емоційний компонент*, який передбачає *розвиток емоційної сфери учнів, уміння відчувати й передавати настрій і характер музики*. Компонент є показником певних відчуттів людини. Оскільки будь-які прояви в галузі музичної діяльності найчастіше мають яскраве емоційне забарвлення, почуття відіграють дуже важливу роль у розвитку музичного сприймання й осмислення музичних творів. Разом з тим розуміння учнем музичного твору, усіх його складових, основних засобів виразності підсилюють відповідне естетичне переживання, дозволяють отримати естетичне задоволення від прослуханої музики.

Долучаємося до думки О. Гуминської: «Оскільки музичне мистецтво - особлива форма відображення дійсності, у якій найважливішу роль відіграють почуття, емоційна сфера, то сам інтерес до музики, що формується у процесі навчання, має виявляти єдність емоцій і розуму, свідомості й почуття [61, с.7].

Велике значення має звернення вчителя до емоційної сфери учнів. Він має налаштувати учнів на те, що навіть зображуючи картини природи, композитор прагне передати почуття людини, її особистісне ставлення,

наприклад, до осінньої, зимової пори року. Таке акцентування на психологічному й естетичному змісті музики позитивно позначається на розвитку емоційного відгуку, сприймання, розуміння, інтересу до музичного твору.

Емоційному сприйняттю музики допоможе бесіда про те, що музику створюють люди для людей і вона виражає їх думки й почуття й різноманітні настрої а також доцільним стане демонстрація різних за настроєм музичних творів з використанням мультимедіа, наприклад, В. Косенко «Гумореска», М. Лисенко «Елегія» тощо. Процес спостереження, вслухування в музику може дещо знизити емоційність сприймання, але при повторному слуханні (за допомогою використання мультимедійних технологій) попередній аналіз сприятиме естетичному, більш зрозумілому осягненню змісту твору.

Емоційному сприйняттю музичного твору також сприятимуть інтонація вчителя, яка має бути співзвучна настрою музики; його запитання, наприклад: «Як у творі передано настрої людини?»; «Як відтворює музика веселого селянина?»; «Який настрої викликав у тебе музичний твір?».

Молодші школярі вирізняються підвищеною емоційністю, вони із задоволенням рухаються під музику, люблять співати, фантазувати, гратися. Завданням учителя музики стає налаштування, спрямування, уведення учнів у світ музичних почуттів. Погоджуємося з Д. Кабалевським, що, «за яких би обставин ми не розмовляли з дітьми про музику..., ми ні на мить не можемо забувати про головне своє завдання - зацікавити слухачів музикою, емоційно захопити; «заразити» їх своєю любов'ю до музики ... Це ... найбільше завдання усієї музично-виховної роботи з дітьми, якому мають підкоритися всі інші завдання»... «Той, хто по-справжньому захоплений музикою, хто зацікавився й полюбив її, вже перебуває під її владою й зазнає на собі її підкорювальну, могутню силу – усвідомлюючи це чи ні» [98, с. 73]. Тобто до розвитку цього компонента обов'язково має бути спрямована увага вчителя, яка допоможе увести учнів у світ почуттів та емоцій.

Допомагає формуванню інтересу до музики спрямування уваги учнів до способів вираження змісту музичного твору та обов'язкове роз'яснення прийомів розвитку емоційної виразності музичного твору, виклик почуттів, зв'язаних з образними уявленнями до музичного твору. Треба зазначити, що є діти з дуже бідними, слабкими уявленнями (вони недостатньо мають відповідний зоровий досвід). У такому разі на допомогу їм може прийти наочна інформація, показана з використанням мультимедіа (показ відповідних ілюстрацій, відеосюжетів, кліпів, анімацій тощо). Водночас погоджуємося з думкою О. Ростовського: «Слід враховувати, що надмірна орієнтація вчителя на сюжетне слухання музики призводить до виховання не слухача, а «глядача». У дітей не розвивається здатність до сприймання музики як «інтонаційно-образної мови», зверненої до почуттів і розуму людини» [211, с. 40]. Треба також зазначити: якщо музика має програмну назву, для більшого розуміння її змісту, характеру, жанру мультимедійна ілюстрація стає необхідною. Тоді навіть сама наочність викликатиме певні емоції та інтерес до музики.

Дослідження психологів (О. Леонтьєв, Б. Теплов) довели, що вже на стадії безпосереднього сприймання музики, в стані емоційного реагування у школярів простежується активна діяльність, що виявляється в реакціях і відповідях. У процесі слухання музики у них виникає інтуїтивна потреба рухатися під такт ритму. Уважається, що такий елементарний емоційний відгук на ритм є первинним виявом музичності. О. Ростовський радить мимовільну моторно-емоційну реакцію дітей зробити осмисленою, ритмічною, виразною. Наприклад, учити крокувати чітко й упевнено під маршову музику, плавно рухатися - під колискову, завзято плескати - під швидку танцювальну тощо. Так формується *розуміння* емоційного змісту творів. Виконуючи ритмічні рухи, діти звикають уважно вслухатися в музику, що сприяє розвитку мелодійно-ритмічного слуху [208, с. 36]. Однак, попереджає науковець, якщо ритмічні рухи стають самоціллю, музика перетворюється в акомпанемент до рухів, а отже, весь сенс сприймання музики зникає. Тобто дії учнів мають спрямовуватися на сприйняття емоційного змісту, характерних особливостей

музичного твору.

Розвитку емоційності у молодших школярів сприяє спів пісень – невід’ємна частина роботи з учнями, яка викликає в них задоволення. Методику розучування пісні учитель обирає сам: на слух або з графічного запису на екрані (оформлення нотного та ритмічного матеріалу). Щоб розкріпачити учнів 1 класу, радимо вчителю на перших заняттях музики повторити відомі пісні, які діти вивчали в дитячому садку. Науковці радять починати вчити співати з нескладних пісень, ураховуючи дитячі вокальні та вікові можливості.

Є декілька варіантів роботи над піснею: для того, щоб спів учнів був виразним та емоційно насиченим, рекомендовано спочатку демонструвати пісню за допомогою мультимедіа, потім бажано її виконати вчителю. Для формування вміння відчувати й передавати настрій і характер музики О. Лобова в межах вокальної роботи над піснею пропонує доповнювати її інсценуванням, виконанням пісні в особах, імпровізувати підголоски, музичний супровід, добирати танцювально-ритмічні рухи, що викликають певні емоції, допомагають краще запам’ятати музику.

Отже, емоційний компонент визначає розвиток емоційної сфери учнів, вміння відчувати й передавати настрій і характер музики. Важливою педагогічною роботою, що забезпечить формування інтересу до музики, є розвиток у молодших школярів емоційного відгуку на музичний твір.

Когнітивний компонент характеризує забезпечення учнів необхідними знаннями, вміннями та навичками у спілкуванні з музикою (створення фонду знань, умінь та навичок), заснованих на прагненні учнів пізнавати нове, невідоме. Він включає такі логічні операції: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, обґрунтування. Порівняння допомагає усвідомити тотожність або відмінність музичних форм, стилів, засобів виразності тощо. Операції аналізу і синтезу дозволяє більш глибоко пізнати музичні твори в контексті інших видів мистецтва (за допомогою мультимедіа), узагальнення і обґрунтування сприяють створенню певних умовиводів у галузі музичного мистецтва.

У молодшому шкільному віці інтелект, психофізіологічні здібності

набувають свого розвитку, тому потрібна особлива спрямованість навчального процесу, яка могла б сприяти ефективному розвитку особистості.

Інтерес молодшого школяра до музики обов'язково пов'язаний безпосередньо з його пізнавальною діяльністю. У працях окремих авторів (Н. Бібік, В. Пермякова, Г. Щукіна та ін.) зроблена спроба наблизити стадії інтересу учня до етапів його пізнавальної діяльності з такими змінами:

- на 1-ому ступені емоційна сфера переважає над мисленням;
- на 2-ому - мислення відіграє значну роль не тільки в процесі узагальнення, але й у процесі порівняння;
- на 3-ому – рух, розвиток інтересу здійснюється від зовнішнього до внутрішнього, від конкретного до абстрактного [257, с. 2]. Тобто, в процесі пізнавальної діяльності зміст інтересу молодших школярів до музики поступово змінюється. Розглянемо ці положення відповідно до нашого дослідження.

На першому уроці музики у *першокласників* закладається основа інтересу до музики, тому важливим завданням учителя музики стає вміння викликати у дітей інтерес і бажання займатися музикою вже з першого уроку. Якою має бути послідовність такої роботи?

Музика починається зі звуку, тому, на наш погляд, навчальна робота має починатися з формування уважного ставлення учня до особливих якостей музичних звуків. Науковці О. Ростовський, О. Лобова, О. Чайковська пропонують надавати молодшим школярам можливість знаходити, вивчати та усвідомлювати поняття «звук як феномен, що функціонує у навколишньому середовищі; одержувати знання про музичні інструменти, вивчаючи їх будову; визначати функціональне призначення, діапазон, тембр, принципи звукоутворення [242, с. 46] і тільки після розуміння музичного звука, як основи музичного твору - вивчати музику різних стилів, напрямів, жанрів» (відомості про висоту, силу, тембр, тривалість, метр і ритм, напрям руху вчителю доцільно показувати й озвучувати з використанням відповідних мультимедійних програм (див. у розділі 2.1).

Ця робота може бути різноманітною. Наприклад, молодші школярі легше сприймають контрастність, ніж подібність, тому спочатку порівнюються музичні явища, які значно різняться між собою. За допомогою мультимедіа учні слухають і бачать «зображення» звуків: високі – низькі, довгі – короткі, тихі – голосні. У такій роботі вчитель має досягти того, щоб учень умів почути красу, виразність і різноманітність звуків.

Спрямування до виявлення різноманітності звуків можна почати з того, що музика багато в чому близька до розмовної мови. Вона також складається з букв (нот). Але музичну інтонацію, на відміну від мовної, розрізняють і записують нотами за висотою і тривалістю. Наочний показ запису нот буде для дітей цікавим і зрозумілим. Для дітей 1 класу зрозумілим буде графічне відтворення музики: зображення звуковисотного малюнка мелодії рисочками, листочками (малюнки, ілюстрація-сходінка, по якій «мандрує» нота показуються за допомогою мультимедіа).

У молодшого школяра викликати інтерес також запропонований О. Печерською метод аналогії музики та мовлення, заснований на їхніх подібних рисах, таких, як темп, динаміка, тембр, інтонація, розміреність (метроритм, наголоси в словах), розчленованість (розділові знаки, цезури) [191, с. 21-26]. Тобто вже з перших занять треба скеровувати увагу учнів на різноманітну роботу зі звуком – слухати, прислухатися, складати, озвучувати (співати, грати) зв'язані ноти різними штрихами, складати свою невеличку мелодію, навіть свій твір або пісню. Така робота допоможе навчити учнів не просто слухати музику, а й до неї прислухатися із зацікавленням.

Для формування більш зрозумілого ставлення до музики молодшим школярам необхідно розповісти про існування деяких закономірностей вираження в інтонації почуттів і переживань людини. Наприклад, пропонувати таке пояснення інтервалів: повторна низхідна терція - елемент майже будь-якої колискової пісні — виражає заспокоєння, м'якість, ніжну любов дорослого до дитини; низхідна мала секунда з підкреслюванням першого звука - інтонація плачу, скарги; кварто-квінтові інтонації символізують енергію, рішучість тощо.

Такий підхід до навчання музичної грамоти сприяє розвитку слухового досвіду молодшого школяра, а отже формуванню інтересу до музики.

Учням перших класів доступна музика ілюстративного, яскравого характеру. Долучаємося до думки Н. Гродзенської, що «слухання музики в 1 та 2 класах має сприяти ознайомленню дітей з посильними для них музичними творами» [57, с. 12], нетривалими, яскравими та виразними зі зрозумілими образами та змістом. Науковці підкреслюють, що важливо природно, логічно вводити дітей у світ музичних образів, «зробити це входження цікавим, бажаним, захопливим і значимим» [51, с. 16]. Велика роль тут відводиться вчителю. Під впливом живої й чіткої розповіді вчителя про музику, її зміст (можливо за допомогою мультимедіа) в учнів акумулюються нові образи, відбувається розуміння змісту музичного твору.

Зазначимо, ознайомлення з музичними творами треба починати з прослуховування й обговорення учнями своїх вражень від музики і тільки після цього прослухати її вдруге, яке радимо почати словом учителя, здатним зацікавити учнів прислухатися до того, що вони ще не змогли почути (для спрямування уваги учнів, з першим прослуховуванням музичного твору на дошці висвітлюється прізвище, ім'я автора і назва твору).

Для організації уважного сприйняття музики вчитель має ставити перед учнями різні запитання: «Як звучить музика?», «Який настрій в музиці?»; «Що відображає музика?»; «Як ми назвемо музичний твір?»; «Чому композитор дав їй таку назву?» тощо. Зазначимо, що така робота не має бути довготривалою, багатослівною. У дітей цього віку малий словниковий запас і вони не можуть добре висловити свої враження від музики. Ілюстративний матеріал з мультимедіа може наштовхнути дітей на правильну відповідь, на розуміння музичного твору.

Зазначимо, чим швидше і краще учень оволодіє навичками сприйняття музичного твору, тим більше цікавого він дізнається, і, як наслідок, зрозуміла музика викликатиме до себе інтерес. «Розкриття нового, у свою чергу, спонукатиме учня до вдосконалення нових навичок» [64, с. 129], до бажання

знати більше.

З перших уроків навчання музики необхідно формувати вміння виділяти ознаки зображальності у музичних творах. Учителю музики важливо довести учням поки що елементарні відомості про зв'язок музики з життям людини, про те, що музика передає думки й почуття людини: «Саме тому музика така різна: весела й сумна, спокійна й запальна; під музику люди марширують, танцюють, співають...Але музика багато може розповісти тільки тим, хто вміє її слухати» [8, с. 69].

Треба зазначити: багато що на уроці залежить від учителя, його методики викладання, настанови на позитивне сприйняття музичного твору і, як наслідок, - емоційного стану всього класу та поведінки окремих учнів. Долучаємося до думки В. Бондаревського, що пробуджуючи інтерес (у нашому випадку – до музики), учителю музики слід пам'ятати про триєдине завдання навчання – навчити, розвинути, надихнути кожного учня на щоденну працю, систему особистісної самоосвіти [36, с. 76].

Для досягнення успіху та отримання бажаного позитивного результату в формуванні інтересу до музики, враховуючи те, що для молодших школярів характерні нестійка увага й пам'ять, легка збудливість і швидка втомлюваність, уроки музики повинні мати певну емоційно-естетичну ігрову спрямованість, атмосферу творчої зацікавленості та співпраці.

У *другому* класі здатність до пізнання та аналізу у дітей стає більш розвиненою. У них збільшується вміння зосереджуватися. Набуті в 1 класі навички слухання, співу, аналізу музики сприяють подальшому розширенню музичного світогляду. Діти починають пов'язувати музику з прикладами із життя людини.

Допомогою для учнів стає вступне слово вчителя (змістовне, емоційне та яскраве) про задум композитора, історичні факти, цікаві елементи, особливості стилю, жанру, змісту тощо. Але воно має бути обов'язково коротким, щоб не стомлювати увагу дітей, не відволікати їх від музики, яку вони прослуховують. За таких умов сприйняття музики стає більш зрозумілим, чітким та емоційним,

викликає до неї певний інтерес.

Одним із методів розвитку вміння молодших школярів сприймати музику можуть стати певні прийоми навчання. Наприклад, демонстрація учителем за допомогою мультимедіа дещо зміненого (темп, ритм, тембр) відомого музичного твору (наприклад, В. Косенка «Пасторальна», В. Сокальського «Пташка» тощо) поглиблює уявлення учнів про виражальність музики, розвиває спостережливість.

Для сприйняття більшої за обсягом музичної інформації дуже важливим є наявність в учнів розвинутої пам'яті. Коли музика добре запам'ятовується, робота на уроці стає більш продуктивною. Тому обов'язково треба приділяти увагу розвитку пам'яті учнів (одного з чинників інтересу до музики). Для цього науковці радять прослуховувати музичний твір не один раз, а з часом його повторювати. За браком часу можна рекомендувати слухати музичний твір додатково - коли учень входить (або виходить) в клас, малює свої враження від музики у творчому завданні, або з батьками вдома тощо.

Важливо навчити учнів висловлювати свої враження та почуття від музики. Звичайно, молодші школярі часто не знаходять потрібних слів, бо їхній словниковий запас ще дуже малий. Їм можуть допомогти запропоновані на вибір декілька визначених слів, з яких вони обирають найбільш, на їх розуміння, суттєві слова (пропонуємо показ на дошці мультимедіа відповідних виразних характеристик музики, запропонованих О. Ростовським [211, с.203]). Відомо, що такий прийом дуже корисний, оскільки допомагає глибокому й усвідомленому сприйманню музики.

У *третьому* класі розумові здібності учнів значно вищі, ніж в учнів 1 або 2 класів. У 3 класі інтерес до музики стає більш визначеним та стійким, хоча не зовсім ще сформованим. Учні бажають знати більше, можуть зосереджуватися вже 3-4 хвилини, розвивається довільна пам'ять, з'являється прагнення показати себе перед однокласниками. На цьому етапі навчання більш цікавим для них стає аналіз прослуханої музики, більшого значення набуває ритмічне та ладове відчуття музики.

Необхідно зазначити, що в музиці винятково важливу роль відіграє її інтонаційно-ритмічна сторона, яка виступає у нерозривній єдності з темпом, тембром, динамікою. Тому слід звернути увагу на особливі інтонації персонажів, складові музичної мови. Для більшого розуміння музичного твору важливо показати залежність образного змісту музики від характеру руху мелодії, темпу, динаміки, штрихів та підкреслити роль засобів музичної виразності у відображенні характерів музичних персонажів (наприклад, в опері К. Стеценка «Лисичка, Котик і Півник»). Бажано було б показати відповідну анімацію, необхідний фрагмент з балету, опери за допомогою мультимедійних технологій.

Інтерес до музики у молодших школярів викликає її ритмічна організація. О. Дем'янчук радить ритмічне чуття розвивати комплексно і вважає, що основними прийомами виховання ритмічного чуття у дітей є:

- визначення ритмічної тривалості;
- визначення учнями на слух ритмічних малюнків;
- відтворення ритмічних малюнків з музичних творів, пісень, що вивчаються у процесі занять (проплескування у долоні, простукування) під безпосереднім керівництвом учителя;
- ритмізація слів, фраз, речень, як – от: ба-ра-бан, по-ле-ті-ли тощо;
- пластичні вправи (найпростіші диригентські жести під музику з прискореннями й сповільненнями та деякі інші) [63, с. 38 – 41].

- З використанням мультимедійних технологій (прослуховування більшого за обсягом навчального музичного та наочного матеріалу) з'являється можливість «підвести учнів до специфіки музичного мистецтва, усвідомлення пісенності, танцювальності й маршовості музичних творів як найважливіших властивостей музики, що виростають з пісні, танцю й маршу і роблять музику близькою, доступною й зрозумілою людям» [196, с. 360].

Важливу роль у розумінні музики також відіграють знання з музичної грамоти, які допомагають збагачувати музично-слуховий досвід дітей, пояснюють зміст музичних творів, готують їх до засвоєння музичних явищ,

систематизують музичні враження. Варто зазначити, що набуття знань музичної грамоти має йти разом з поступовим накопиченням музично-слухових вражень до їх узагальнення.

У дітей *четвертого класу*, коли «розвиток інтересу здійснюється від зовнішнього до внутрішнього, від конкретного до абстрактного», з'являється стійкий інтерес до процесу пізнання. Вони починають краще запам'ятовувати музичний матеріал, можуть добре інсценізувати, складати дитячі пісні, музичні твори. Для продуктивної роботи учнів великого значення набуває опора на знання, які вони отримали раніше.

Відомо, що увага у молодших школярів розвинена слабо. Захопити учня, розбудити його інтерес, сфокусувати його увагу - важлива умова успішної роботи з формування інтересу молодших школярів до музики. Сконцентрувати її допоможуть: використання мультимедіа, цікаві факти, зміна різних видів навчальної діяльності на уроці.

Відзначимо, що дуже важливо звернути увагу учнів на звучання музичного інструмента, розвинути навички визначати його темброву красу, прислухатися до звучання музики й отримувати від неї естетичне задоволення. Для цього рекомендується приділити увагу ознайомленню дітей з музичними інструментами (звучанням, зображенням, виконавцями, особливістю гри тощо), на яких виконуються музичні твори, використовуючи відповідні мультимедійні програми (див. розділ 2.1).

Для розуміння теми 1 семестру «Музика єднає світ» учні 4 класів мають виокремлювати значення таких засобів виразності, як: регістр, темп, ритм, динаміка, лад; напрямок руху мелодії: поступове, стрибкоподібне, на одному звуці тощо. Обов'язково увага учнів має спрямовуватися до виразної тривалості (довгі, короткі), сили звучання звуків (тихі, голосні), чергування сильних та слабких долей як основи створення розміру, що має виражальне значення у музичних творах. Приклади можна показувати у виконанні учителя на музичному інструменті або з використанням мультимедіа.

Ілюстрації за допомогою мультимедійних технологій мають довести

до свідомості учнів, що в музиці різних народів є багато спільного, зокрема, українська музика споріднена з музикою інших слов'янських народів, насамперед з російською та білоруською. Кожний народ має свою національну музику, яка може бути пов'язана з музикою іншого народу... Аналізуючи зміст музичного твору, визначаючи характер музики, темпу, ритму, динаміки, тембру тощо, учні поступово починають розрізняти засоби виразності у музиці різних народів, стилів та жанрів [226, с. 17]. Позитивні емоції від успішного досягнення змісту музичного твору можуть поступово перейти до стійкого емоційно-пізнавального ставлення до музики.

За допомогою мультимедійної технології вчителю музики можна урізноманітнити підходи до вивчення пісні: зробити караоке будь-якій пісні, створити обробку пісні, надаючи їй сучасного ритму; самостійно записати фонограми (поєднати музичний супровід і голос виконавця); самостійно викреслити голос соліста, власноруч створюючи музичний супровід; установити й регулювати швидкість пісні, діапазон звучання, необхідну (за віковими можливостями) тональність виконання [41, с. 4-5].

Долучаємося до думки Н. Ветлугіної, що саме спільна діяльність учня і вчителя, їх власна активність мають стати основою музичної освіти [45], формування інтересу до музики. При цьому учні виступають не як об'єкти педагогічних впливів, а як активні суб'єкти навчального процесу, які у власній діяльності відповідно до своїх вікових та індивідуальних можливостей, зі своїм досвідом, відкривають дійсність, відтворену в музиці, по-своєму сприймаючи й переживаючи її.

Беручи до уваги специфіку уроку музики, предметом особливої турботи стає питання виховання творчої самостійності та практичного застосування отриманих учнями знань, умінь і навичок. Тому цілком логічним нам видається виділення в структурі формування інтересу до музики *креативного компонента*, який орієнтує молодших школярів на творче самовираження й самовдосконалення, залучення до художньо-творчої самореалізації, заснованого на самостійності й активному ставленні до музики. Особливу

роль в ефективному розвитку цього компонента відіграють музичні уявлення, які дозволяють учням закріпити в пам'яті конкретні музичні образи, відчутти їх характер і особливості засобів виразності. Музичні уявлення сприяють розвитку внутрішнього слуху учнів, що, в свою чергу, сприяє розвитку їх музичних здібностей. Своєрідним проявом розвитку креативності молодших школярів виступають більш складні уявлення, які дозволяють їм за допомогою мультимедійних технологій відтворювати фрагменти мелодій, їх гармонічного супроводу, варіювати ритмічні або темброві характеристики музичних образів.

Науковці вважають, що креативним та активним у навчанні музики може бути той учень, який усвідомлено оперує предметом діяльності, що можливо за наявності певних знань, умінь та навичок. Уперше креативність молодшого школяра може виявитися у здатності виконати завдання вчителя щодо передачі характеру музики рухами рук, ніг, голови, мімікою, імпровізувати ритмічний супровід, складати свої музичні твори, інсценувати зміст музичного твору тощо. Учні, виконуючи таку роботу, починають розуміти, що музика їм близька і зрозуміла, вони можуть стати її творцями.

У практиці музичного навчання та виховання є прийоми, які допомагають формуванню творчого ставлення до музики. Вони засновані на безпосередньому своєрідному показі учнями того чи іншого музичного явища за допомогою нескладних рухів у просторі, а саме:

- а) звуковисотність — показ долонею напрям руху мелодії;
- б) ритм – проплескування (простукування) ритмічного рисунка;
- в) динаміка – розведення долонь у боки з посиленням звука й наближення їх з послабленням звука;
- г) лад (показ відмінностей між мажором і мінором мімікою).

Творче ставлення до музики треба підтримувати і формувати у молодших школярів постійно. Є багато творчих завдань, спрямованих на креативність учнів, наприклад: із задоволенням учні підберуть мелодії до своїх дій, імен однокласників, зімітують звуки навколишнього середовища, складатимуть вільні звукові композиції з метою реалізації своїх ідей та прояву в такій формі

особистісних думок та почуттів (тобто будуть експериментувати з джерелами звукоутворення). Цікавим творчим завданням для дітей стане створення музичних портретів своїх однокласників. Така робота допомагає розвитку креативного ставлення до музичного твору, інтересу до музики.

Визначення науковців указують, що виконання різних завдань на уроці музики сприяє формуванню у школярів яскравих емоційних вражень, уявлення про музичні жанри, а поступово й розвиток більш витонченого сприйняття музики.

Щоб учні краще зрозуміли основний зміст і характер творів, корисно спонукати їх самостійно визначати характер музики, пояснювати, що вона відтворює, порівнювати різні за характером музичні уривки й знаходити відмінності або схожість між ними, відповідність образу. У міру того, як учні набувають певного музичного досвіду, у них формуються вміння слухати й розуміти музику, до неї з'являється інтерес.

Однією з креативних та активних форм музичної діяльності молодших школярів на уроках музики є гра на дитячих музичних інструментах. Метод організації учнів гри на музичних інструментах: дзвониках, дерев'яних ложках, трикутниках, барабанах, металофонах, ксилофонах, гусях, які використовуються для супроводу пісень, створення власної музики допомагає формуванню у молодших школярів інтересу до музики. Для різноманітності тембрової палітри супроводу можна також використовувати не тільки названі інструменти, а й постукування олівцем по парті, плескання в долоні, клацання пальцями (добирати музичні інструменти для ритмічного супроводу творів до музики можна запропонувати самим учням. Музичний матеріал доцільно подавати за допомогою мультимедійних технологій).

Науковці зазначають, що серед головних характеристик творчості молодшого школяра виділяються: імпровізаційність, несподіваність, відчуття зробленого відкриття [52, с. 17].

Гра на музичних інструментах передбачає складання ритмічного акомпанементу пісень. Творчі завдання визначаються в таких межах:

у 1 класі - «імпровізувати ритмічний супровід до пісень, складати (добирати) пластичні й танцювальні рухи»;

у 2 класі - «володіти навичками вокальної імпровізації» (можна використати караоке);

у 3 класі - «володіти навичками інструментальної імпровізації та ансамблевої гри на шумових інструментах, вокальної імпровізації й основами двоголосного співу» (застосовуємо мультимедіа);

у 4 класі - «володіти основами різних видів імпровізації (вокальної, інструментальної, ритмічної, пластичної тощо)» (використовуємо мультимедійні технології) [173, с. 2-7].

Зацікавлення в учнів може викликати використання самостійно складеної мелодії для супроводу поетичного тексту; імпровізації знайомих мелодій, створення власних звукових мініатюр, окремих мелодій. Як зазначалося, таку роботу треба проводити вже з перших занять.

Креативному ставленню дітей до музики допоможе творчість у вигляді малюнків, зроблених після прослуханої музики (можна починати з малюнків до пісень, а згодом запропонувати дітям зробити малюнки, наприклад, до відеофільму М. Римського-Корсакова «Казка про царя Салтана», балетів Р. Щедрина «Горбоконик» і К. Данькевича «Лілея» тощо).

Рекомендуємо також приділити увагу ребусам, кросвордам, завданням «Прочитай текст» з мультимедійного посібника «Нотна грамота», складеного нами, який був створений автором у процесі дослідження і призначений для активізації сприйняття, розуміння музичного матеріалу, формування креативності молодших школярів.

Зазначимо, що найбільше учні виявляють творчу активність тоді, коли виконують завдання разом. Тому треба передбачити включення їх насамперед у групові та колективні форми роботи.

Зауважимо, що навчальний матеріал учні засвоюють в основному на уроках музики, тому варто дати можливість учневі виявити себе в різних видах музичної діяльності, якими він у домашніх умовах цілеспрямовано

не займається.

Отже, до *структурних компонентів* сформованості інтересу до музики належать: мотиваційний, емоційний, когнітивний та креативний компоненти. Зауважимо, врахування змістовного наповнення та функціонального значення означених компонентів забезпечує цілісність формування у молодших школярів інтересу до музики, дозволяє визначати умови її успішної реалізації.

На основі висновків науковців, було узагальнено, що формування у молодших школярів інтересу до музики має проходити послідовні *етапи*, до яких віднесені: орієнтаційний, організаційно-емоційний, діяльнісно-креативний, узагальнювальний.

Здавна до уроку музики застосовувався термін «комбінований», або залежно від переваги виду діяльності визнавали його тип – урок-сприйняття, урок - тренування, урок - формування вмінь та навичок. Змістовність уроків музики викликана різноманіттям їх типів. Залежно від поставленої мети визначають такі типи уроків музики: вступний, урок-поглиблення теми, урок-узагальнення теми. Окрім цього, О. Печерська запропонувала нестандартну типологію уроків музики: урок-вікторина, урок-конкурс, урок-концерт, урок-інтерв'ю, урок-подорож, урок-картинна галерея, урок-КВК [192, с. 62-65]. Від типології уроків у свою чергу залежить його планування, структура.

Відносно чинних вимог до уроку, на основі використання мультимедійних технологій ми пропонуємо:

- збільшення підготовки слуху учнів до сприйняття музичної інформації (за рахунок вправ, повтору, закріплення вивченого музичного матеріалу);
- виконання різних творчо - діяльнісних завдань: «знайди», «згадай», «впізнай» «супроводжуй», «повтори» тощо;
- творчі завдання «створи»: літературні, живописні, театралізовані, музичні композиції.

Зазначимо, що, формуючи у молодших школярів інтерес до музики, вчителям необхідно:

- вилучати монотонність, враховувати зміну діяльності молодших школярів

за її напрямом: впізнання, відтворення, використання набутих знань;

- орієнтуватися на розвиток розумових здібностей учнів: спостережливості, порівняння, аналогій, виділення головного, узагальнення;
- приділяти увагу розвитку психофізіологічних чинників;
- урахувати індивідуальні особливості молодшого школяра;
- надавати на кожному уроці нову музичну інформацію;
- закріплювати, повторювати та перевіряти її засвоєння.

Узагальнення наукової літератури дало змогу визначити важливі *фактори* для формування інтересу до музики:

- *об'єктивні*: навчальне середовище, налаштування вчителя; прояви інтересу однокласників; навчання музики, музичне оточення поза школою; ставлення до музики в сім'ї.

- *суб'єктивні*: психофізіологія учня; попередні музично-естетичні знання; розвинений музичний слух; темперамент; виховання; його характер, готовність до сприйняття музичної інформації.

Досягнення продуктивності формування у молодших школярів інтересу до музики забезпечується завдяки варіативному застосуванню методів навчання, які припускають різноманітні способи побудови уроку. Розглянемо **методи**, які можуть бути рекомендовані відповідно до нашого дослідження: методи організації, стимулювання, спрямування та активізації пізнавальної діяльності учнів. До яких віднесено: *вербальні* (розповідь, бесіда, дискусія); *наочні* (ілюстрація, анімація, відео-сюжети, кліпи); *практичні* (проектування, програмування ігрових рухів, тренування, музикування); *індуктивно-дедуктивні* (емоційно-смісловий аналіз, співставлення, порівняння); *пошуково-дослідницькі* (завдання, самопідготовка), *евристичні* (спостереження, які дозволяють одержувати нові знання, виявляти невідомі раніше властивості, закономірності і т. ін.); *вільно-асоціативні* (зв'язок між уявленнями, думками, почуттями, внаслідок якого одне уявлення, почуття викликає інше). Ці методи спрямовані на збагачення інформаційного фонду учнів, поглиблення аналітичних процесів. набуття вмінь та навичок, формується сукупність знань

та навичок, уміння використовувати їх у різноманітних ситуаціях.

Окрім того, для забезпечення результату експериментального дослідження необхідним стало створення *педагогічних умов* формування у молодших школярів інтересу до музики, а саме:

- цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду сприймання й усвідомлення музичного матеріалу засобами мультимедіа;
- забезпечення реалізації потенціалу мультимедійних технологій;
- послідовність викладання навчального матеріалу; опора на життєвий та музичний досвід учнів;
- концентрація педагогічних зусиль на індивідуально-групових формах та варіативних методах навчання;
- спрямування навчально-виховного процесу на інтереси, музичні уподобання, потенційні можливості та індивідуальні потреби кожного учня в атмосфері творчості та співробітництва;
- розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності;
- організація тісного взаємозв'язку між засвоєнням знань та практичним їх застосуванням з поступовим переходом в особистісне надбання учнів;
- залучення учнів до активно-пізнавального ставлення до музики.

організація практичної діяльності учнів на кожному етапі уроку

Виходячи з мети та завдань дослідження, ґрунтуючись на вивченій науково-методичній літературі та визначень розроблено методичну модель формування у молодших школярів інтересу до музики, здатну забезпечити ефективність художньо-творчого розвитку школярів.

Вона включає *мету* музичного навчання учнів, ґрунтується на *педагогічних принципах* систематичності, послідовності та доступності викладання навчального матеріалу; спрямування навчання на індивідуальні та потенційні можливості кожного учня; відповідності мультимедійних технологій психічним і фізичним можливостям молодших школярів; орієнтує на забезпечення *педагогічних умов* (цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду сприймання і усвідомлення музичного матеріалу засобами

мультимедіа; розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності; застосування індивідуально-групових, індивідуальних і колективних форм діяльності учнів); використання комплексу загальнодидактичних *методів навчання* (організація, стимулювання, спрямування, активізація діяльності учнів); дотримання послідовності *етапів* упровадження методики формування у молодших школярів інтересу до музики - орієнтаційного, емоційно-спрямованого, діяльнісно - креативного, узагальнювального, що уможливорює сформованість музичних інтересів учнів молодших класів.

Необхідними *завданнями* для досягнення мети дослідження визначено: розвиток розумового, чуттєво-емоційного, активного ставлення учнів до музики; створення фонду знань, умінь та навичок; залучення до самореалізації.

До структури формування інтересу молодших школярів до музики включені необхідні *компоненти*: мотиваційний, емоційний, когнітивний, креативний.

До *форм роботи* з молодшими школярами віднесено: індивідуальні (пошуково-дослідницькі виконання завдань, самопідготовка) колективні (участь учнів у різних видах музично-творчої діяльності).

Засобами, необхідними для формування у молодших школярів інтересу до музики, визначено: обладнання - музичні інструменти, комп'ютер, проектор, флеш, маніпулятори (миша, джойстик, клавіатура, світлове перо, тачпад, сенсорний екран, дигитайзер, pointing stick); апаратні - локальні та глобальні мережі; сучасне периферійне обладнання, персональний комп'ютер та його основні складові; методичний арсенал - посібники, електронні підручники, ноти; мульт програми, енциклопедії, зображення, анімації, фільми, презентації тощо. Відображені об'єктивні та суб'єктивні фактори. Розроблену методичну модель формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій подаємо на рисунку 2.7:

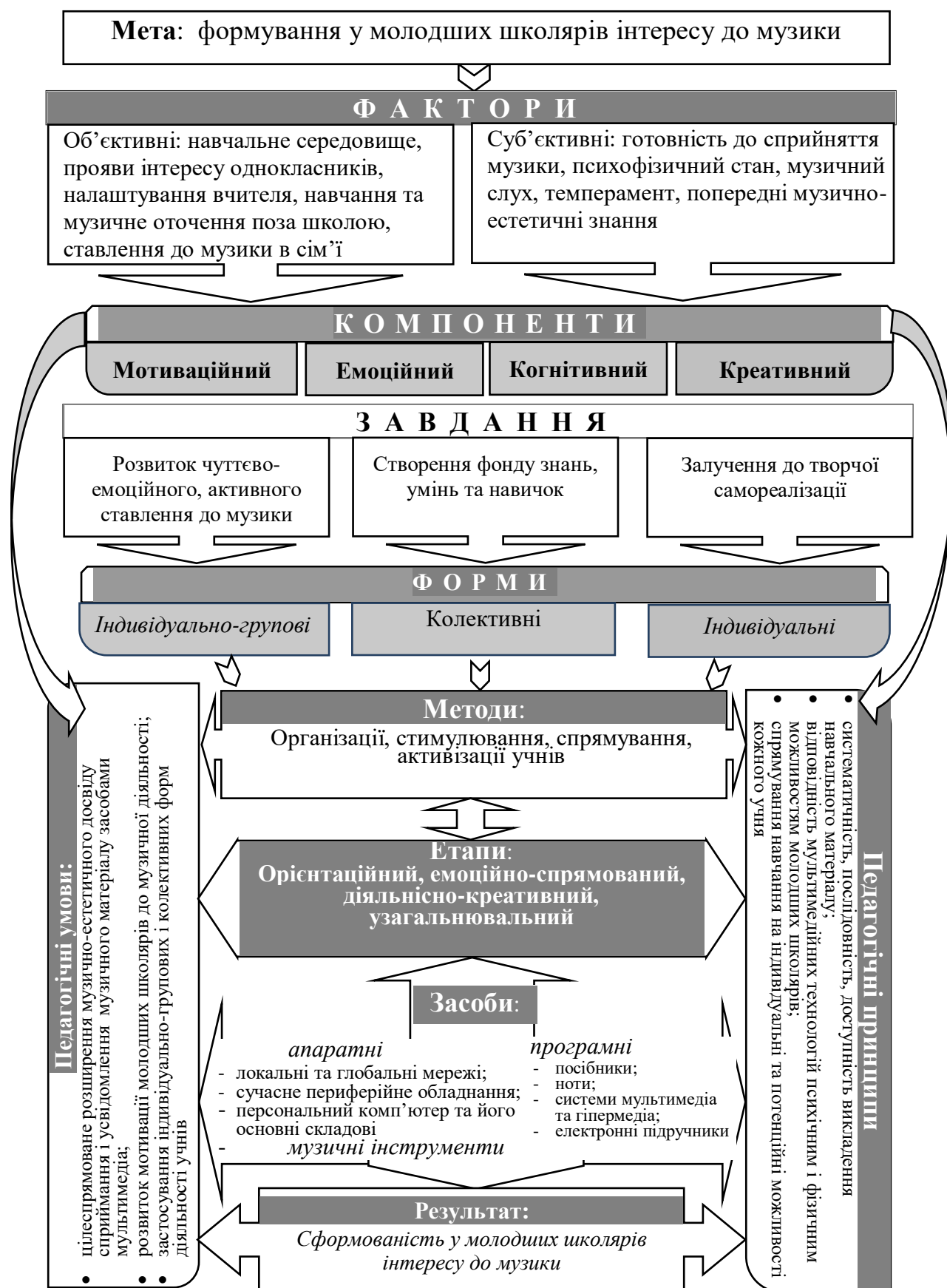

Рис. 2.7 Методична модель формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій.

Треба зазначити, що успіх у формуванні музичних інтересів за цією

моделлю забезпечить також уважне ставлення вчителя музики до індивідуальних особливостей учнів, розвитку їх психофізіологічних чинників.

Висновки до 2 розділу

У процесі дослідження з'ясовано, що показником інтересів учнів молодшого шкільного віку до музики стає потяг до створення художніх звукоінтонаційних образів та виявлення особистісного емоційно-естетичного, активного ставлення до музики.

У результаті дослідження особливостей формування у молодших школярів інтересу до музики з'ясовано, що ефективним шляхом формування молодших школярів інтересу до музики є розробка та застосування дидактичних методів навчання, що передбачають: підготовку психологічного настрою у вигляді позитивного емоційного ставлення до музики; забезпечення необхідними попередніми знаннями та вміннями; застосування допоміжних навчально-технічних засобів навчання (мультимедіа); залучення учнів до активної творчої діяльності. Необхідною передумовою формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій є розвиток психофізіологічних чинників: сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, уяви, почуттів, активності, що залежать як від об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. До них віднесені: об'єктивні - навчальне середовище, музичне оточення, навчання музики поза школою, прояви інтересу однокласників до певної музики, ставлення до музики в сім'ї, налаштування вчителя; суб'єктивні – психо-фізіологічний стан, готовність до сприйняття музики, темперамент, виховання, характер, музичний слух й попередні музично - естетичні знання.

Визначені такі особливості: молодші школярі здатні сприймати саме ту музику, яка їм емоційно співзвучна; у процес сприйняття музики включається досвід безпосередніх переживань; їм властивий інтерес до почуттєво

забарвлених музично-слухових вражень, прагнення до новизни, вияву в звучанні музики життєвих зв'язків; добре знайомі музичні твори сприймаються молодшими школярами на стереотипній основі відразу й упевнено, малознайомі - структурно розгорнуто, поетапно; у молодших школярів можливі різні ознаки сприйняття (екстравертне сприйняття музики виявляється в рухах, інтровертне – в зосередженості, яке ґрунтується на свідомості й базується на пам'яті).

У результаті дослідження теоретичних основ особливості формування у молодших школярів інтересу до музики нами з'ясовано, що один із ефективних шляхів формування у молодших школярів інтересу до музики полягає в розробці та застосуванні дидактичних методів навчання, що передбачають: підготовку психологічного настрою у вигляді позитивного емоційного ставлення до музики; забезпечення необхідними попередніми знаннями й уміннями; застосування допоміжних навчально-технічних засобів навчання (мультимедіа); залучення учнів до активної творчої діяльності.

Обґрунтована в дослідженні структура формування інтересу молодших школярів до музики з використанням мультимедійних технологій включила чотири взаємопов'язані компоненти, а саме: мотиваційний, когнітивний, емоційний та креативний, що дало змогу обґрунтувати змістовну характеристику методики формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій.

На основі висновків було розроблено методичну модель формування у молодших школярів інтересу до музики, яка включає мету музичного навчання учнів, ґрунтується на педагогічних принципах систематичності, послідовності та доступності викладання навчального матеріалу; спрямування навчання на індивідуальні та потенційні можливості кожного учня; відповідності мультимедійних технологій психічним і фізичним можливостям молодших школярів; орієнтує на забезпечення педагогічних умов (передбачає цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду сприймання і усвідомлення музичного матеріалу засобами мультимедіа; розвиток мотивації

молодших школярів до музичної діяльності); включає компоненти: мотиваційний, емоційний, когнітивний та креативний, відповідні методи навчання (організація, стимулювання, спрямування, активізація діяльності учнів), дотримання послідовності етапів впровадження методики - орієнтаційного, емоційно-спрямованого, діяльнісно - креативного, узагальнювального, що уможливорює сформованість музичних інтересів учнів молодших класів. Зазначено, що успіх у формуванні музичних інтересів за цією моделлю забезпечить також уважне ставлення вчителя до індивідуальних особливостей учнів, знання характеру, розвитку їх психофізіологічних чинників. Визначено, що формування у молодших школярів інтересу до музики має проходити послідовні етапи. До них віднесені: орієнтаційний, організаційно-емоційний, діяльнісно-креативний, узагальнювальний.

Відзначено, що зміст методики формування у молодших школярів інтересу до музики ґрунтується на зверненні вчителя до емоційної сфери учнів; урахуванні всіх мотивів (соціальних, пізнавальних); забезпеченні учнів необхідними знаннями, формуванням умінь та набуванням навичок ознайомлення з музикою; вихованні творчої самостійності та практичного застосування отриманих знань, умінь і навичок.

Відносно чинних вимог до уроку, на основі використання мультимедійних технологій запропоновано методи формування інтересу молодших школярів до музики. До них віднесено: збільшення підготовки психофізіологічного стану, слуху, налаштування учнів до музичної інформації; виконання творчо - діяльнісних завдань (літературні, живописні, театралізовані, музичні композиції), зміна діяльності учнів тощо.

Окреслені засади стали основними вихідними положеннями для дослідно - експериментальної роботи з діагностики в загальноосвітніх закладах стану сформованості інтересу молодших школярів до музики та з'ясуванні ефективності запропонованої методики формування інтересу молодших школярів до музики з використанням мультимедійних технологій.

РОЗДІЛ ІІІ

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.

3.1. Діагностика стану сформованості інтересу до музики у молодших школярів.

З метою перевірки методики формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій на уроках музики було проведено дослідно-експериментальну роботу, яка здійснювалася протягом 2007-2012 років на базі загальноосвітніх закладів м. Харкова: № 114 (довідка №324 від 16.05.2012 р.), № 35 (довідка №236 від 23.05.2012 р.), № 53 (довідка №402 від 09.11.2012 р.), № 137 (довідка № 573 від 12.11.2012 р.) приватної ЗОШ І-ІІІ ступенів «Початок мудрості» м. Харкова (довідка № 279 від 12.11.2012 р.).

Відповідно до наукових вимог операційна частина дослідження була підпорядкована принципам: імовірної детермінації (розгляду можливих впливів і вибору з них найбільш оптимальних); об'єктивності; вивчення явищ у їх розвитку; нерозривності дослідної та практичної роботи.

Різними формами дослідно-експериментальної роботи було охоплено 515 респондентів, з яких 128 (ЕГ) і 126 (КГ) учнів, 225 батьків, 36 викладачів та студентів-практикантів. Загалом у формувальному експерименті взяло участь 254 особи. З учнями ЕГ (експериментальні групи) заняття проводилися відповідно до розробленої методики, а з учнями КГ (контрольні групи) - за загальноприйнятими методами. Інші умови, що впливали на результативність формування інтересу до музики, були тотожними.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в умовах природного перебігу навчально-виховного процесу загальноосвітніх закладів відповідно до сформованої мети й завдань дослідження та включала три послідовних етапи: *констатувальний, формувальний та контрольний.*

Безпосередньому проведенню експериментальної роботи передувало теоретичне дослідження, у процесі якого на основі аналізу психолого-педагогічної, музикознавчої та науково-методичної літератури з обраної проблеми були визначені основні теоретико-методичні основи дослідження, що дало змогу розробити методику експериментальної роботи та провести її на відповідному рівні.

З метою з'ясування початкового стану сформованості інтересу молодших школярів до музики протягом 2007-2008 років проводилося **констатувальне** дослідження, яке спрямовувалося на вирішення таких завдань:

- встановити й науково обґрунтувати критерії, діагностичні показники та рівні інтересу молодших школярів до музики;
- на основі визначених критеріїв провести діагностування інтересу учнів до музики на різних етапах навчання, виявити їх ставлення до неї та зафіксувати результати дослідження;
- провести діагностування вчителів та батьків стосовно їх поглядів на сформованість інтересу молодших школярів до музики.
- урахувавши дані успішності учнів, з'ясувати становлення в навчально-виховній практиці рівня сформованості інтересів молодших школярів до музики за час проведення дослідження;
- встановити рівень використання мультимедійних технологій на уроках музики.

Усі ці завдання були підпорядковані педагогічно доцільній організації всієї навчальної роботи, яка передбачала визначення:

- залежності інтересу молодших школярів до музики від рівня розвитку психофізіологічних чинників;
- систематичного прогнозування спрямованості інтересів і можливостей учнів;
- планування близьких і далеких перспектив формування інтересів до музики;
- добору музичного та наочного матеріалу для роботи на заняттях

і поза школою.

Для отримання об'єктивних і вірогідних даних констатувального експерименту була розроблена методика педагогічної діагностики. Відомо, що педагогічна діагностика – це з'ясування умов та обставин, у яких протікає освітній процес, визначення й аргументація певного стану знань, конкретних умінь та навичок суб'єкта навчання з метою його подальшого змінювання, отримання чіткого уявлення про причини, що сприяють чи перешкоджають досягненню накреслених результатів. Окрім традиційних - контролю, перевірки, оцінки знань і умінь вона включає їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій і прогнозування. Отже, чітка система діагностики інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій визначалася як важлива умова управління навчально-виховним процесом, один з дієвих засобів підвищення його ефективності та результативності.

Перший етап констатувально-діагностичного дослідження був спрямований на вияв існуючого стану сформованості інтересу до музики у молодших школярів зазначених загальноосвітніх закладів.

Для проведення діагностики було розроблено види анкет для таких категорій респондентів: учнів молодших класів та їх батьків, учителів музики і студентів-практикантів (див. дод. А 1- А 3). До анкет були включені закриті та відкриті запитання, які підпорядковувалися цілям нашого дослідження та дозволили скласти всебічне уявлення про стан сформованості у молодших школярів інтересу до музики. На відкриті запитання відповідь передбачалася у вільній формі, залишаючи респондентам вільне висловлювання думок. Закриті запитання обмежували вибір респондентів певним набором варіантів відповідей, які спрощували їх обробку, підвищували точність висновків та надійність інтерпретації результатів. У результаті цього була отримана первинна інформація, що склала міцну основу проведення дослідження у вибраному напрямі.

Основним напрямом проведення діагностування стало встановлення міри сформованості інтересу молодших школярів до музики з різними музичними

здібностями та успіхами у навчанні. При цьому ми дотримувалися таких вимог:

- урахування особливостей початкової музичної освіти, об'єктивності та цілісності вивчення процесу навчання учнів відповідно до мети і завдань дослідження;

- поєднання та комплексне використання різних методів дослідження, а також залучення до участі в запланованих формах експериментальної роботи значної кількості різних категорій респондентів, що мають безпосереднє відношення до визначеної проблеми;

- створення доброзичливої атмосфери в процесі дослідно-експериментальної роботи з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів.

Усе це допомогло отримати достовірну інформацію про фактичний стан інтересу молодших школярів до музики на початку та під час проведення експериментального дослідження, зосередити увагу на окремих недоліках, простежити динаміку позитивних змін.

З метою вивчення стану сформованості інтересу до музики молодших школярів, у загальноосвітніх закладах було проведено *анкетування викладачів* початкових класів та студентів-практикантів старших курсів гуманітарно-педагогічної академії м. Харкова (див. дод. А 1). Усього до дослідної роботи було залучено 36 респондентів цієї категорії. Завданням анкетування стало з'ясування ролі вчителя у формуванні інтересу до музики молодших школярів; аналіз прийомів та методів, що вони використовують у своїй роботі; виявлення зв'язку і залежності інтересу до музики у молодших школярів від взаємообумовлених психофізіологічних чинників; охарактеризувати використання учителями на уроках музики мультимедійних технологій для вирішення поставлених завдань.

У межах цього експериментального напрямку ми звернулися до них з проханням охарактеризувати спроможність дітей сприймати музичну інформацію, ступінь яскравості слухових образів та сформованості умінь висловлювати свої думки про музику; як добре вони запам'ятовують музику,

вивчену на уроці; які почуття викликають в учнів музичні твори; чи з'являється у них бажання ще раз проспівати пісню, прослухати музику?

Відповіді респондентів були досить однотипними, проте значна кількість учителів та студентів-практикантів відзначили недостатню увагу керівників шкіл до оснащення методичним і технічним обладнанням, недостатню зацікавленість батьків музичним розвитком дітей. Серед основних недоліків учнів учителі відзначили: невміння учнів координувати свої слухові уявлення, невиразність та нечіткість інтонування мелодійної лінії, відсутність навичок вільного висловлювання, невміння яскраво передавати зміст музичних творів, слабку музично-образну пам'ять, а 30% учителів скаржилися на байдужість учнів до уроків музики.

На запитання «Що Ви робите, якщо учні не виявляють інтересу до занять музики?», більшість учителів відповіла, що вони намагаються більше співати з учнями, додавати цікаві факти до своїх розповідей, але однієї години на тиждень замало, щоб досягти якісних результатів. Цікаво, що майже всі вчителі висловилися про необхідність більше працювати з учнями наочно, але відзначали, що не мають (не завжди мають) такі можливості. Характерними були такі відповіді: «На уроках намагаюся навчити учнів співати, слухаючи себе, показую учням як співати у повільному темпі, але вони не завжди прислухаються до побажань», «Додаю до творів цікаві факти», «Намагаюся додати ігрові прийоми», «Використовую плакати, роздатковий матеріал» тощо.

Після обробки й діагностування анкет, отримані дані свідчили, що значна частина вчителів приділяє увагу формуванню інтересу молодших школярів до музики (87%). Проте на запитання про суть інтересу до музики змогли відповісти тільки 25% учителів музики, а про залежність інтересу до музики молодших школярів від психофізіологічних чинників не знав ніхто. З іншого боку, було виявлено, що вчителі в процесі своєї професійної діяльності неусвідомлено займаються вирішенням цієї проблеми. Також з'ясувалося - не всі вчителі розуміють, що інтерес до музики пов'язаний з музичним слухом та умінням учнів уважно сприймати музику, з музично-образними уявленнями,

пам'яттю, почуттями, мисленням, активністю тощо.

З анкет з'ясовано, що частина опитаних респондентів застосовує на уроках мультимедійну технологію, проте ніхто з них не ставив перед собою спеціального завдання формувати інтерес до музики. Коли ми запитали вчителів, студентів-практикантів якими методиками вони користуються у процесі формування інтересу молодших школярів до музики, більша частина респондентів (77%) не змогла дати переконливої відповіді на це питання. З іншого боку, на запитання: «Хотіли б Ви детально ознайомитися з методикою формування інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій», 96% учителів та студентів - практикантів дали позитивну відповідь. Щодо перешкод на шляху формування інтересу до музики, учителі вважали: розпорошеність інтересів учнів; недостатню підтримку та контроль з боку батьків; значне ускладнення від класу до класу програмних вимог та загальну перевантаженість учнів; мінімальну кількість уроків (урок музики 1 раз на тиждень не дає змогу закріпити вивчене, а тому більшість музичного матеріалу учнями молодших класів забувається).

Для забезпечення об'єктивності висновків, одержаних у результаті дослідження, ми звернулися до батьків, оскільки вони краще знають своїх дітей, мають змогу стежити за їх розвитком та частіше, ніж учитель, спілкуватися з ними .(див. дод. А 2):

За відповідями батьків визначено, що значна кількість респондентів цієї категорії оцінює якість музичного навчання у школі на достатньому (75%) та високому рівні (25%), підкреслюючи, що саме особистість викладача та шкільна творча атмосфера стимулюють інтерес їх дітей до музичних занять. Серед найбільш характерних відповідей на запитання: «Яка пісня, музичний твір подобається Вашій дитині?», більшість відповідей була такою: «Я не дуже знаюся на жанрах музики, а тим більше не звертаю уваги на те, що слухає моя дитина» (35%); «Мені байдуже, до якої музики схиляється моя дитина, тому що мене більше хвилює, щоб вона отримувала гарні оцінки у школі» (65%). На запитання: «Чи звертаються до Вас Ваші діти з проханням прослухати

пісню, або музичний твір?» більша кількість респондентів (35%) відповіли: «Буває, але у мене немає часу для спеціального слухання музики з дитиною», «У мене немає можливостей», «Я погано розумію, що хоче від мене моя дитина», «Її мають навчати у школі» тощо. Але відповіді 25% респондентів указували на те, що не всі батьки байдужі до музичних інтересів своєї дитини. Наведемо приклади відповідей: «Ми дома іноді вчимо пісні, які вивчалися на уроці», «Дуже рідко моя донька звертається до мене з проханням прослухати улюблену пісню»; «Ми разом прослуховуємо музичні твори» тощо. Деякі респонденти відповіли, що іноді дивляться разом з дітьми по телебаченню різні музичні програми, переважно розважального характеру, а ось тематичні музичні програми академічного спрямування - це рідкість. Майже всі батьки (94%) зазначили, що мають домашню фонотеку, до якої входять диски, касети, але їх змістом мало цікавляться і не бачили, щоб ними цікавилися діти. У 45% респондентів удома були комп'ютери, якими може користуватися дитина.

На запитання «Щоб Ви змінили для покращення навчання Ваших дітей?» найбільше відповідей були такою: «Збільшити концертні виступи перед батьківською аудиторією, кількість підручників та сучасних технічних засобів навчання, можливість використовувати комп'ютер на уроках тощо».

Отже, результати анкетування свідчать, що більшість батьків розуміють важливість уроку музики, але не цікавляться, яка музика подобається дітям, тому формування інтересів молодших школярів до музики має бути основною роботою вчителя.

Виходячи з аналізу й узагальнення психолого-педагогічної та музикознавчої літератури, для визначення стану сформованості у молодших школярів інтересу до музики, відповідно до завдань констатувального етапу дослідження з орієнтацією на визначений нами зміст методики формування інтересу молодших школярів до музики в умовах шкільної освіти та її структурно-компонентний склад були виділені й науково обґрунтовані *критерії* та *діагностичні показники* інтересу молодших школярів до музики. До критеріїв віднесені: *мотиваційно-вольовий*, *когнітивно-кумулятивний*,

емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний. Зміст цих критеріїв визначився так:

мотиваційно-вольовий критерій передбачав розкриття цілеспрямованість зусиль учнів у подоланні труднощів, прагнення до самореалізації та самовираження в процесі навчання музики, бажання оволодіти різними видами музичної діяльності. Характеристикою цього критерію стали відповідні *показники*:

- уміння самоорганізовуватися;
- наявність уваги;
- уміння самостійно контролювати та коригувати власне виконання пісні або музичного твору;
- зацікавленість в отриманні якісних результатів у співі, виконанні музичних творів.

Когнітивно-кумулятивний критерій відображував змістову наповненість процесу формування інтересу до музики та дозволяв виявити змістовність, розвиненість, міцність знань про музичне мистецтво. *Показниками* критерію виступили:

- наявність знань з музичного мистецтва;
- розвиненість музичного світогляду та естетичного смаку;
- змістовність музичних суджень,
- спроможність висловити свої враження після прослуханої музики;
- уміння відтворювати музику, сприйняту раніше.

Емоційно-ціннісний критерій характеризував здатність молодшого школяра до емоційно-естетичного переживання у процесі сприймання музики, емоційне виконання пісень та музичних творів; розвиненість музично - естетичної свідомості. Характеристикою означеного критерію виступили такі *показники*:

- відповідність емоційних реакцій до художньо-образного змісту під час та після прослуховування музичного твору;
- уміння розрізняти емоційні настрої музичного твору;
- уміння передавати настрій і характер музики;

- наявність ціннісного ставлення до музики.

Креативно-діяльнісний критерій відображав готовність учнів до включення в активні форми музичної діяльності, спрямованість на різні види музичної діяльності, що виявляється в молодших школярах в бажаннях, радості, задоволенні, упевненості, подиві тощо.

Показниками креативно-діялісного критерію виступили:

- оригінальність та творча ініціатива щодо інтерпретації художнього образу;
- здатність до створення музичних композицій;
- спрямованість на вивчення пісні, музичного твору за власним бажанням;
- активність учнів в оволодінні різними видами музичної діяльності.

Зазначимо, що у процесі проведення різних етапів експериментального дослідження ми дотримувалися розроблених нами критеріїв та діагностичних показників, що дало можливість об'єктивно оцінити динаміку формування інтересу молодших школярів до музики.

Безпосередньо проведенню експерименту передувала певна теоретична робота, під час якої на основі аналізу програм, був уточнений програмний мінімум, яким можуть оволодіти молодші школярі протягом чотирьох років їх навчання музики з використанням мультимедійних технологій.

Розроблена нами діагностична методика включала ряд методів, поєднання яких спиралося на певну логіку, мала забезпечити об'єктивність та різнобічність результатів, а саме:

- бесіди з учителями і батьками учнів, методистами та студентами-практикантами;
- анкетування й індивідуальні бесіди з учителями, учнями та їх батьками;
- діагностування психічного стану молодших школярів за діагностичними методами Люнсберга, Л. Виготського та А. Лурія (див. дод. В 1-В 3);
- діагностичні та творчі завдання;
- спостереження за учнями під час навчально-виховного процесу;
- узагальнення характеристик, що складено за основними структурними компонентами інтересу до музики;

- визначення рейтингу музичних інтересів учнів;

Діагностування сформованості компонентів формування інтересу до музики в учнів відбувалося за допомогою методів опитування, бесід та тестування. Діагностуванням були охоплені учні паралельних класів «А» і «Б», які у подальшому визначилися як експериментальні (ЕГ) і контрольні групи (КГ).

З урахуванням віку молодших школярів на певні запитання були запропоновані варіанти відповідей – «так», «ні», «не знаю», «не пам'ятаю» або своє бачення відповіді тощо (див. дод. А 3). Запитання анкети були умовно поділені на блоки, спрямовані на визначення ступеня сформованості необхідних компонентів інтересу до музики. Для отримання об'єктивних відповідей учням було відведено час на роздуми. Зведені результати анкетування подані у вигляді таблиці (див. дод. Б).

З метою з'ясування ставлення учасників експерименту до музики насамперед в анкету було включено запитання: «Тобі подобається музика?», «Що ти відчуваєш, коли слухаєш музику?». Кількісний аналіз відповідей показав, що більшість учнів позитивно ставляться до музики. Ставлення до музики молодші школярі в основному пов'язували з особистісним емоційним відгуком на звучання музичного твору та змінами психічного стану: «Мені хочеться танцювати під музику», «Мені хочеться підспівувати», «Мені стає радісно (або сумно)» тощо.

Аби з'ясувати причини виникнення інтересу до музичного твору як важливого фактора ефективності засвоєння знань та вмінь на уроках музики, учням було запропоновано відповісти на запитання: «Який музичний твір викликає у тебе інтерес?». Майже половина респондентів визнали, що найбільший інтерес у них викликає саме та пісня (твір), яку вони співали (виконували, прослуховували) на уроках, тобто знайома музика. У деяких учнів міра інтересу до музичних творів залежала від її назви.

З'ясовуючи, наскільки учні усвідомлюють значення музики в житті людини, ми звернулися до них із запитанням: «Яке значення для людини має

музика?». Лише незначна кількість опитаних висловила свою думку про значення музики у житті людини: «Щоб було весело», «Щоб могли танцювати», «Щоб заснути» тощо. Більшість респондентів не зуміли чітко висловити свої думки.

Пропонуючи запитання: «Що можна зобразити мовою музики?», «Чи завжди ти розумієш музичний твір, який співаєш (виконуєш)?», ми прагнули розкрити розуміння учнями змістовності музичних творів. Відповіді учнів - «Музика не може зобразити життя людини, вона тільки звучить», «Я розумію музичний твір, якщо в нього є назва», «Я не знаю, як музика може зобразити щось» - засвідчили, що вони недостатньо розуміють образний зміст музичного твору, не можуть пояснити виражальні особливості музичної мови, а окремі учні взагалі не змогли визначитися з відповіддю.

Для з'ясування орієнтованості учнів ознайомлюватися (вивчати) з музичними творами, в анкету були включені запитання, що стосувалися самостійного вивчення пісні (музичного твору) - «Ти слухаєш поза школою пісні, інструментальні музичні твори?», «Ти хотів би вивчати нові музичні твори?». Отримані відповіді на запитання свідчать, що тільки незначна частина респондентів хотіла б вивчати нові пісні (музичні твори), у половини учнів була виявлена байдужість до вивчення нових пісень (музичних творів), решта учнів не мала визначеної відповіді.

Ми також намагалися встановити стійкість знань з музичного мистецтва та ставлення учнів до музичного матеріалу. Прогнозованим для нас став той факт, що на запитання «Як часто ти співаєш пісні і слухаєш музику?» більшість учнів дали таку відповідь: «Я рідко співаю». Частина респондентів відповіла, що не може пригадати назву пісні або музичного твору, які вони слухали. З приводу цього можна висловити таке припущення: будь-яка пісня та музичний твір викликає у дітей відчуття ситуативного значення. Результати аналізу (бралися до уваги позитивні результати відповідей) показали, що в групах «А» 34% учнів ставляться до навчання музики позитивно. У групах «Б» показники були такими ж – 34% учням подобалися уроки музики. групах «А» і

«Б» 38-39% учнів усвідомлювали значення музики для людини, але не розуміли зміст музичних творів. Явна відповідна емоційна реакція на музику була ще менш визначеною: у групах «А» це склало 40% від загальної кількості учнів, у групах «Б» результати виявилися вищими – 45% учнів відповідно реагували на музику. Вияв уподобань учнів у музиці показав, що у більшості дітей немає улюблених пісень, музичних творів. Відзначимо, що деякі з учнів навчалися в музичних школах (у групах «А» -37%, «Б» - 15%) і їм подобається грати на музичних інструментах.

На етапі констатувальної діагностики нами було також поставлено за мету більш об'єктивно визначити рівні головних чинників інтересу до музики. Тому ми звернулися до методів аналізу відомих у дидактиці Люнсберга та А. Лурія:

1. Щоб виявити здатність учнів до уважного сприйняття музичної інформації, ми звернулися до методу Люнсберга (переведена нами на зразок з музичним матеріалом). За допомогою мультимедіа демонструвався навчальний матеріал. Серед декількох музичних фрагментів і навчального матеріалу учні мали знайти кілька відомих матеріалів.

Аналіз відповідей дав нам можливість констатувати: усі молодші школярі можуть сприймати теоретичну та музичну інформацію, але вміння уважно слухати музику виявилось лише у 45 - 46% учнів, останні 55 - 54% були неуважні, часто робили помилки, не відразу запам'ятовували завдання (що також свідчило про малорозвинене вміння мислити).

2. Важливою умовою інтересу до музики є наявність попередніх знань. Тому дуже важливим завданням стало з'ясування рівня вміння запам'ятовувати музичний матеріал. Для цього ми проводили дослідження за методом А. Лурія, який проводився так: учні бачили і слухали окреслені музичні поняття, музичний матеріал, запам'ятали, а потім записували (у 2-4 класах) цю інформацію у будь-якому порядку (залежно від класу обсяг музичного матеріалу був різним).

Аналіз відповідей показав, що з першого разу діти могли запам'ятати

тільки 1-2 музичних матеріали, тому за другим і третім разом діти знову прослуховували той же матеріал і додавали нові відповіді (з отриманого результату складався графік запам'ятовування). Кількість інформації, отриманої й відтвореної учнем, свідчила про розвинену пам'ять. Надамо графічне відображення результату дослідження на рисунку 3.8:

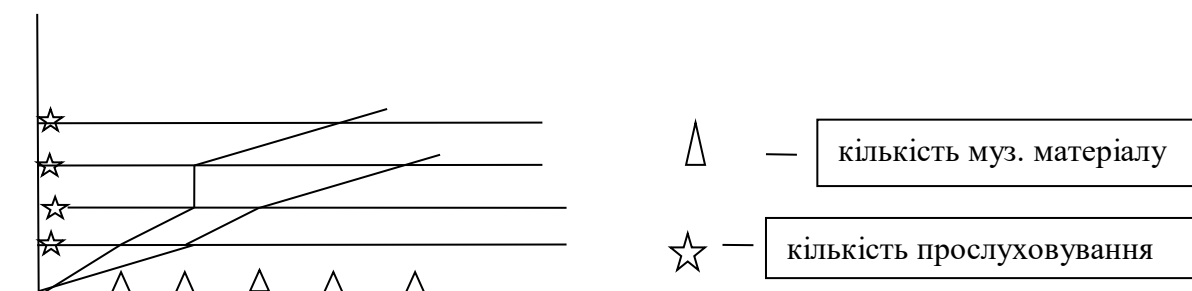

Рис. 3.11. Результат запам'ятовування музичного матеріалу в 1 класах.

Кількість отриманих відповідей засвідчила, що музична пам'ять розвинена лише у 24-26% учнів, більшість респондентів (76-74%) запам'ятовували музичний матеріал тільки після його неодноразового прослуховування.

3. Без уміння уявляти не може бути інтересу до музики. Тому з метою з'ясування здатності учнів до образного уявлення ми звернулися до діагностики за методом Л. Виготського та А. Лурія, у якому був використаний музичний матеріал. Метод діагностування починався з того, що на екрані з'являлося кілька ілюстрацій, а потім звучали фрагменти музичних творів. Для кожного музичного фрагмента учні вибирали визначену ілюстрацію, яка характеризувала прослухану музику. Чим більшу кількість музичних творів вони могли пригадати після показаних ілюстрацій, тим більше у них виявлялося розвинене мислення, уява й пам'ять [3].

Діагностування проводилося і навпаки. Звучали фрагменти музичних творів, до яких учні добирали ілюстрації на екрані. Через деякий час знову звучав фрагмент музики й учень мав показати саме ту ілюстрацію, яка відповідала цій музиці. Результати діагностичних показників подамо у таблиці:

Таблиця 3.2

№	Діагностичні показники психо-фізіологічних чинників на початку експерименту	ЕГ		КГ	
		абс	%	абс	%
1	Здатність учнів до сприйняття музичної інформації(увага)	31	24	30	24
2	Уміння запам'ятовувати музичний матеріал (пам'ять)	41	32	38	30
3	Здатність учнів до образного уявлення (уява)	56	44	58	46

Зафіксовані результати діагностики довели, що підказка у вигляді ілюстрації допомагає учням швидше пригадувати музичний матеріал, ніж без неї (30-32%), що підтверджувало слабку музичну пам'ять учнів і наше припущення щодо необхідності використання мультимедіа на уроках музики. Уміння вибирати відповідні ілюстрації до музики виявилось у 44-46% учнів, що свідчило про розвиненість уяви. Менш за все діагностичні показники зафіксували здатність учнів сприймати музичну інформацію (24%).

Отже, отримані результати показали, що у респондентів недостатньо розвинуті мислення й образна уява, увага і музична пам'ять.

Узагальнюючи дослідження, ми бачимо, що більшість учнів ставляться до музики позитивно. Але частина учнів мало розуміє зміст, значення музики для людини; у більшості немає інтересу до вивчення та слухання музичних творів. Слід також зазначити, що результати дослідження в класах «А» і «Б» були майже однаковими.

У результаті впровадження експериментальних діагностичних засад: анкетувань, педагогічних спостережень, а також математико-статистичних обробок даних дослідження, були визначені показники рівня сформованості обраних критеріїв: достатній, середній, низький. Розглянемо вимоги до показників сформованості інтересу молодших школярів до музики.

Достатній рівень сформованості інтересу молодших школярів до музики визначався такими параметрами: здатність зосереджено прослуховувати, фантазувати під музику; уміння вирізняти характерні ознаки певного жанру, аналізувати, сприймати музику як інтонаційно-образну мову; розрізняти емоційні настрої твору; впевненість у назві улюбленої пісні, улюбленого

музичного твору; чисте інтонування розспівок, пісень; активність, творча ініціатива щодо інтерпретації музичного образу; стабільне прагнення повторного прослуховування музичних творів, вивчення пісень, музичних творів за власним бажанням; захоплення різними видами музичної діяльності.

До *середнього рівня* віднесено: нестабільне зосередження при прослуховуванні музики; недостатнє вміння схоплювати характерні ознаки певного жанру, сприймати музику як інтонаційно-образну мову; вміння аналізувати прослухану музику тільки за допомогою вчителя; невпевненість у розрізненні емоційного настрою твору; приблизна образна уява; не завжди чисте інтонування розспівок, пісень; здатність відтворювати музику, сприйняту раніше тільки за допомогою вчителя; невпевненість у назві улюбленої пісні, улюбленого музичного твору; нечітке бажання повторного прослуховування музичних творів, займатися різними видами музичної діяльності, вивчення пісні, музичного твору.

До *низького* рівня сформованості інтересу молодших школярів до музики віднесені: незначні уміння зосереджуватися при прослуховуванні музики, схоплювати характерні ознаки певного жанру, сприймати музику як інтонаційно-образну мову; байдужість при прослуховуванні музики; байдужість при розрізненні емоційного настрою твору; слабкі уявлення музичного образу; малювати якісь картини; невміння самостійно чисто інтонувати розспівки, пісні; невміння назвати улюблену пісню, улюблений музичний твір; байдужість щодо інтерпретації, вивчення пісні, музичного твору; відсутність бажання повторного прослуховування музики; інертність до різних видів музичної діяльності.

З метою з'ясування вихідного рівня сформованості у молодших школярів ЕГ та КГ інтересу до музики на початку експерименту був здійснений перший контрольно -діагностичний зріз. У процесі проведення контрольних зрізів за низький рівень сформованості інтересу до музики (за відповіді, виконане завдання) ставився один бал, за середній – 2 бали, достатній рівень відмічався 3 балами. Отримані дані заносилися у спеціальну діагностичну

карту, аналізувалися та підсумовувалися (див дод. 1 а-б – 4а- б).

Діагностичні показники констатувального етапу дослідження за рівнем вираження критеріїв сформованості інтересу молодших школярів до музики на констатувальному етапі дослідження в ЕГ і КГ визначилися так:

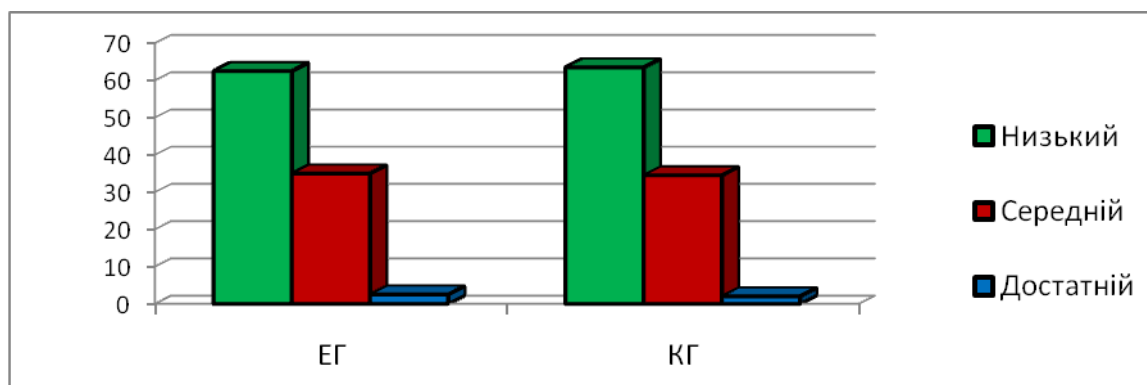
Таблиця 3.3

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
на констатувальному етапі дослідження

Критерії	Групи	ЕГ (128уч)						КГ (126 уч)					
		Низький		Середній		Достатній		Низький		Середній		Достатній	
	Кількість	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Мотиваційно - вольовий		88	68,7	37	29	3	2,3	83	66	40	32	3	2
Емоційно - ціннісний		85	66,5	38	30	5	3,5	81	64	42	34	3	2
Когнітивно-кумулятивний		86	67,2	39	30,5	3	2,3	76	60,2	46	37	4	2,8
Креативно - діяльнісний		87	67,9	39	30,5	2	1,6	80	63,7	44	35	2	1,3
Середній показник(у %).		67,5		30		2,5		63,5		34,5		2	

Отже, отримані результати в групах «А» і «Б» показали майже однакові показники початкового стану сформованості інтересу молодших школярів до музики. Результати дослідження подаємо у діаграмі 3.1:

Діаграма 3.1

Діагностичні показники за рівнем сформованості інтересу в ЕГ і КГ

За результатами обробки отриманих результатів з'ясовано, що в обидвох групах до початку експерименту є приблизно однаковий рівень сформованості у молодших школярів інтересу до музики (див. дод. 1 а, 1 б), що дозволило у подальшій роботі простежити динаміку сформованості структурних компонентів. Констатувальне дослідження також дало змогу з'ясувати стан роботи вчителів музики з формування інтересу до музики; зрозуміти недоліки та можливості оптимізації процесу формування у молодших школярів інтересу до музики за допомогою мультимедійних технологій. Це сприяло поєднанню психологічних досліджень з педагогічним пошуком, упровадженню нових підходів до організації навчально-виховної роботи на уроках музики та введення нових допоміжних засобів навчання.

Отже, охоплення значної кількості різних категорій респондентів, використання різноманітних діагностичних методів надали можливість накопичити достатню інформацію й зосередити увагу на подоланні виявлених недоліків в організації навчально-виховного процесу шкільних закладів.

3.2. Дослідно-експериментальна робота та аналіз її результатів

Практична перевірка розробленої методики відбувалася поетапно у процесі проведення формувального експерименту. Кожний етап характеризувався певною метою та завданнями, мав відповідні засоби педагогічного впливу.

З огляду на висновки констатувального дослідження й визначену методику формувальний експеримент здійснювався за допомогою формувальних і розвивальних впливів, поєднуючи в собі різні види робіт: навчальні, ігрові, практичні тощо. Умовно формувальний експеримент був поділений на чотири етапи: *орієнтаційний, організаційно-емоційний, діяльнісно-креативний, узагальнювальний*.

У завдання формувального експерименту входила перевірка ефективності запропонованих педагогічних принципів, умов, методів і засобів роботи з учнями, які були спрямовані на підвищення рівня компонентів сформованості інтересу молодших школярів до музики, що дало змогу розкрити можливості

та динаміку формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій.

Для дослідження були залучені учні зазначених загальноосвітніх закладів класів «А» і «Б» з першого до четвертого року навчання.

Компетентнісний підхід до експериментальної роботи обумовив необхідність методичної розробки «Можливості застосування мультимедіа на уроках музики», електронних посібників «Нотна грамота», «Музичні інструменти» практична складова яких дозволяла впровадити обґрунтований підхід студентів-практикантів та вчителів музики проведенню експериментального дослідження, спрямованого на формування у молодших школярів інтересу до музики.

Слід зазначити, що наша увага була зосереджена на всіх чотирьох компонентах інтересу до музики, однак на кожному етапі формувального дослідження опора була зроблена на формування відповідного компонента. Загальною метою, що об'єднувала всі етапи, виступило поступове формування інтересу молодших школярів до музики.

Розробляючи власну методику формування у молодших школярів інтересу до музики, ми орієнтувалися на втілення домінуючих у сучасній педагогіці концептуальних положень про цілісність та системність педагогічного процесу, посилення спрямованості його змісту на комплексне здійснення трьох провідних функцій - освітньої, виховної та розвивальної, а також забезпечення активно-творчої діяльності учня, стимулювання його потреби у самовираженні та самореалізації в музичному мистецтві. Ми також виходили з попереднього висновку дослідження, що першочерговою умовою успішності формування інтересу до музики у молодших школярів є забезпечення розвитку психофізіологічних чинників: музичного слуху, свідомого сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, уяви, почуттів, творчої активності, як складових інтересу до музики.

Ураховуючи специфіку уроку музики, ми використовували загальнодидактичні та спеціально-музичні методи навчання (стимулювання,

організація, спрямування й активізація), на основі яких здійснювалося досягнення мети нашого дослідження – формування у молодших школярів інтересу до музики. Вибір зазначених методів залежав від різних факторів – психофізіологічного стану учнів, готовності до сприйняття навчального матеріалу, попередніх музично-естетичних знань; розвиненого музичного слуху.

На початку формувального дослідження необхідно було вирішити такі завдання:

- визначити основні етапи, за якими буде відбуватися проведення цілеспрямованого процесу формування у молодших школярів інтересу до музики;

- дібрати до розроблених методів навчальний матеріал та систему музично-творчих завдань, з'ясувати час використання мультимедійних технологій;

- виявити сукупність різноманітних методів та прийомів у застосуванні мультимедійних технологій, що дозволить досягти ефективності у формуванні в молодших школярів інтересу до музики.

Як уже зазначалося, інтерес до музики залежить від сукупності взаємопов'язаних психофізіологічних чинників, тому й розвиток кожного з них мав відбуватися у динамічній єдності. Це передбачало застосування у педагогічному процесі ефективних засобів педагогічного впливу, доповнення яких при цілеспрямованому, систематичному і послідовному використанні мало забезпечити якісне підвищення інтересу до музики.

Навчальний матеріал дослідження був складений відповідно до програми «Музика» (автори О. Ростовський, Л. Хлебникова, Р. Марченко), затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Особливості змісту роботи в експериментальних групах відбилися в системі застосованих музично-творчих завдань (послідовно ускладнених, відповідно до можливостей учнів) та ігор (відповідно до психологічних особливостей молодших школярів). За своїм змістом завдання на кожному етапі

формування експерименту були нові та незвичні для учнів, відрізнялися за ступенем складності. Вони вимагали фантазії та уяви, ініціативності та самостійності, осмисленості музичного матеріалу, спонукали учнів до активного пошуку шляхів їх вирішення.

У якості наочного матеріалу для завдань використовувалися різноманітні музичні твори з яскравим художньо-образним змістом.

Поетапне використання ігрових методів допомогло нам досягти подальших змін у ставленні учнів до музики, вирішити певні навчально-виховні завдання: розвинути вміння в учнів переносити знання та навички у самостійну роботу, виховати сміливість, взаємоповагу, сприяти виробленню власного ставлення до музики.

Зазначимо, що при застосуванні наочного матеріалу з використанням мультимедійних технологій, урок для учнів ставав надзвичайною подією і створював у них підвищене емоційне ставлення до музичного матеріалу. Якщо музика мала програмну назву, для більшого розуміння її змісту, характеру - мультимедійна ілюстрація ставала необхідною. Але слід відзначити, що часте застосування мультимедіа призводило до втрати учнями інтересу до наочної інформації. Тому надалі доцільним стало застосування мультимедіа за визначеною метою - стимулювання уваги, уяви, готовності учнів до сприйняття музичного матеріалу; систематизації теоретичних знань; закріплення, узагальнення вивченого музичного матеріалу.

У процесі проведення експерименту на всіх етапах постійно здійснювався поточний контроль за його перебігом, завдяки чому фіксувалася зміна ставлення школярів до навчання, якість засвоєння ними музично-теоретичних знань, практичних умінь та навичок, простежувалася інтенсивність формування інтересу до музики, становлення системи ціннісних орієнтацій, що вказувало загальну динаміку результативності експериментальної роботи. Окрім того, проведення контрольних заходів передбачало встановлення зворотнього зв'язку з питань визначення правильності обраної методики проведення занять, що надало можливість уносити відповідні корективи у створену організаційно-

методичну систему, визначати логіку навчальних завдань, обирати більш доцільні методи та прийоми педагогічного впливу.

Слухання музики з використанням мультимедіа обов'язково наповнювалося змістом: разом з учнями обговорювався та уточнювався художній образ твору, його характер та загальний настрій, проводилися художні паралелі між засобами виразності у різних видах мистецтва: між кольором та тембром, мелодією, ритмом музики і поезією та живописом. За час проведення експериментального дослідження в учнів поступово вироблялося вміння сприймати й розуміти музику.

Вимірювання рівня сформованості у молодших школярів інтересу до музики відбувалося поетапно за показниками визначених критеріїв та аналогічно до констатувального експерименту формами. Про динаміку підвищення рівня інтересу до музики ми судили, спостерігаючи за формуванням структурних компонентів (мотиваційний, емоційний, когнітивний, креативний). Отримані дані заносилися до спеціальної діагностичної карти, аранжувалися та підсумовувалися. Для приведення рівнів вираження критеріїв до загального значення вираховувалося середнє арифметичне, що і виступало кількісним відсотковим показником загального рівня сформованості інтересу до музики.

Розглянемо більш детально основні питання організації та здійснення формувального експерименту. Зупинимося більш докладно на технології впровадження поетапної комплексної методики формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій.

❖ **Перший етап** - *орієнтаційний*, метою якого було формування у молодших школярів осмислення художньо-синтетичної суті музичного мистецтва, що забезпечувалося розвитком визначених компонентів. Ураховуючи вік респондентів, на початку експерименту основна увага приділялася першому компоненту інтересу молодших школярів до музики - мотиваційному, який мав допомогти формуванню первинних ціннісно-сміслових пріоритетів в інтересі молодших школярів до музики.

Зміст першого етапу експериментальної роботи спрямовувався на накопичення та систематизацію у школярів музично-теоретичних знань та вражень. Ураховуючи те, що в учнів I класу на початку навчання аналітична діяльність за змістом ще дуже елементарна, перше ознайомлення молодших школярів з музичним матеріалом проходило через його оцінювання та інтерпретацію (за їх досвідом спілкування з музичним мистецтвом).

Використання мультимедійних технологій, відповідно до змісту першого етапу у процесі дослідницької роботи мало допомогти вирішити наступне завдання: забезпечити розвиток розумового, чуттєво-емоційного оцінювання музики. У якості ілюстративного матеріалу були заплановані різноманітні музичні твори, яскраві ілюстрації, анімації, графічні, нотні зображення тощо.

При виборі музичних творів, навчального матеріалу враховувалися доступність образно-змістовного змісту твору; послідовність та поетапність збільшення складності навчального матеріалу; різноманітність музичних творів. Ми виходили з того, що цей навчальний матеріал стане основою розвитку психофізіологічних чинників молодших школярів, а тому сприятиме формуванню інтересу до музики.

Для вирішення поставленої мети ми використовували провідні методи: організація та спрямування пізнавальної діяльності учнів, до яких віднесено: словесні (розповідь, бесіда, дискусія); наочні (ілюстрація, анімація, відео-сюжети, кліпи); практичні (програмування ігрових рухів, тренування, музикування); індуктивно-дедуктивні (співставлення, порівняння); пошуково-дослідницькі (завдання, ігри).

Перше ціннісно-смісловне ставлення учнів, основа інтересу до музики починається зі входу до класу. Тому звуки музики (вивчену, а іноді й нову) та наочне висвітлення елементів (старого та нового) навчального матеріалу на мультимедійній дошці на початку уроку створювало відповідний емоційний фон, націлювало учнів на зацікавлене сприйняття навчальної інформації.

Після підготовки учнів до заняття вчитель нагадував навчальний матеріал, який вивчався на попередньому уроці й повідомляв мету цього уроку.

Наступним кроком була підготовка музичного слуху дітей особливих якостей музичних звуків за допомогою поспівок і музично-ритмічних вправ. Така «музична зарядка», разом з окремим повтором (за бажанням дітей), на кожному уроці змінювалася та постійно збагачувалася новим матеріалом, що сприяло інтересу дітей до музичних вправ.

Ураховуючи те, що молодші школярі легше сприймають контрастність, аніж подібність, тому спочатку ми ознайомлювали учнів з музичними творами, у яких були контрасти засобів музичної виразності: зміни мелодії, тональності, темпу, ритму, динаміки, супроводу тощо. Тим самим ми розвивали здатність учнів *мислити* (аналізувати, порівнювати, оцінювати), осягати логіку музичних явищ. Запитання вчителя, у процесі ознайомлення учнів з музичними творами (наприклад, Р. Шуман «Перша втрата», «Веселий селянин»; В. Косенко «Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика» тощо): «Що відтворив композитор?», «Які барви використав композитор?», «Які почуття викликає цей твір?», «Чи відповідає характер музики назві твору?», «Хотів би ти ще раз самостійно прослухати (вивчити) цей твір (пісню)?»

Ураховуючи те, що емоційна сфера молодших школярів переважає над мисленням, *увага* учнів спрямовувалася в русло художньо-оцінного сприйняття музики, як мистецтва яке відтворює навколишній світ засобами звуків. Зміст навчального матеріалу першого семестру «Світ почуттів у музиці» ставав для учнів більш зрозумілим завдяки застосуванню мультимедіа. Відеозображення, наприклад, літнього, осіннього, весняного дощу тощо допомагало *активізації* оцінного *сприйняття* музики. Спрямуванню уваги учнів допомагали також запитання вчителя: «Який дощик зобразив композитор: теплий літній чи холодний осінній?» у музичних творах Я. Степового «Дощик», в укр. нар. пісні «Іди, іди, дощику», М. Парцхаладзе «Осінній дощик» тощо. Художньо-оцінному сприйняттю музики допомагали й порівняння з відповідним змістом поетичних рядків із «Читанки» (Н. Забіла «Дощик», П. Бондарчук «Листопад» тощо). Дещо змінений темп, ритм, тембр завдяки мультимедійним технологій знайомого музичного твору В. Косенка «Пасторальна», В. Сокальського

«Пташка» поглиблювали уявлення учнів про виражальну властивість музики.

Унаслідок такої роботи учні швидко осягали зміст і настрої музичних творів, краще їх запам'ятовували. Мультимедійні ілюстрації для учнів ставали яскравим допоміжним матеріалом.

За допомогою мультимедіа слухацькі інтереси молодших школярів спрямовувалися у русло *оцінно-інтерпретаційного сприйняття* музики, яке неможливе без уміння аналізувати, порівнювати явища. Тому, наприклад, музичні твори П. Чайковського «Баба Яга», В. Косенка «Дощик», Е. Гріга «Навесні» за допомогою мультимедіа порівнювалися з репродукціями картин В. Васнецова «Баба Яга», І. Левітана «Золота осінь», Й. Бокшай «Цвіте терен» тощо. Також учні вчилися аналізувати відмінності у музиці, наприклад, Д. Кабалевський «Клоуни», В. Подвала «Білка», «Дятел», «Їжачок». Аналізуючи музичний твір, учні поступово починали виділяти й розрізняти ознаки зображальності в музичних творах, на елементарному рівні висловлювати свої враження від музичних творів, осмислювати власні думки та почуття на рівні свого життєвого досвіду. Їх естетичні судження набували особистісно-суб'єктивного значення, відчувалося власне ставлення до музики. Поступово, на основі отриманих знань і уявлень, засвоєння вмінь зіставляти й порівнювати музичні явища учні вчилися бути уважними, робити найпростіші узагальнення - виділяти найбільш суттєві ознаки, найважливіші риси музичних явищ.

Звичайно, молодші школярі часто не знаходили потрібних слів для висловлення своїх вражень та почуттів від музики, бо їхній словниковий запас ще дуже малий. Їм допомагали запропоновані на вибір декілька визначених слів, з яких вони обирали найбільш, на їх розуміння, суттєві слова (запропонованих на екрані виразних характеристик музики). Така робота допомагала усвідомленому сприйняттю, оцінному ставленню й розумінню музичного твору.

Спрямування до виявлення різноманітності звуків ми починали на основі навчального матеріалу, за допомогою мультимедійного посібника «Нотна

грамота». Учні могли слухати й бачити приклади яскраво оформлених «зображень» звуків: високі – низькі, довгі – короткі, тихі – голосні, рух звуків угору або вниз. Ця робота була націлена на те, щоб учні наочно побачили й зрозуміли значення музичних звуків, почули їх виразність та різноманітність.

Дуже часто учні, прослуховуючи музичні твори, не знали, які звучать музичні інструменти для втілення задумів композитора, тому вони не розуміли зміст музичного твору й вона їм не дуже була цікавою. Наприклад, у музичному творі «Наспів з полонини» (Троїсті музики) грає український народний ансамбль, який складається з трьох музичних інструментів: скрипка, цимбали, бубон. Підготовче ознайомлення учнів з будовою, тембральними особливостями, принципами звукоутворення музичних інструментів, відомості про них із посібника автора «Музичні інструменти» допомагали учням більше зосередитися (тому що інтересно), зрозуміти навчальний матеріал, а згодом розуміти запропоновану їм музику. Помічено, що допоміжний наочний матеріал мультимедіа сприяв розвитку слухового досвіду учнів, допомагав формуванню інтересу до музики, адже зрозумілий навчальний матеріал для них ставав цікавим.

За темою «Музика розповідає» ми доводили учням елементарні відомості про зв'язок музики з життям, про те, що музика передає думки й почуття людини. Учні мали зрозуміти, що музика - це мистецтво, яке розповідає та зображує. Спостереження показало, що без використання мультимедійної допомоги, учні не завжди могли *зрозуміти* зображувальний зміст музики, навіть за текстом, уявити про що йдеться. Наприклад, в українській пісні «Два півники» розповідається про двох півників, які горох молотили, та про цапка з козенятком. Або, наприклад, у музичному творі «Похід гномів» Е. Гріга діти не розуміли, хто такі гноми, які вони. Не всі діти могли уявити собі перелічені овочі в українській народній пісні «Ходить гарбуз по городу» тощо. Тому, коли вивчалася пісня, ми показували дітям ілюстрації з півниками і як вони «молотять» горох, гномів, овочі тощо.

Отже, застосування мультимедіа допомагало учням візуально

ознайомлюватися зі значеннями слів пісні, розвивати *уявне мислення*. Завдяки означеній роботі учні перших класів поступово починали визначати не лише загальний характер музики та її настрій, а й могли почути настрій, який, за браком словникового запасу, вони передавали у пластиці своїх рухів, жестах, міміці.

Зазначимо, що діти в цілому успішно переключалися на навчальну діяльність. Але безпосередній процес засвоєння нового матеріалу тривав успішно лише 3-5 хвилин (залежно від стану), після чого наступала втома, слабшала увага. Від постійного сидіння, одноманітної діяльності учні швидко втомлювалися. Ця особливість визначала необхідність урізноманітнення діяльності дитини, постійної активізації учнів шляхом постановки нових завдань, показу навчального матеріалу з застосуванням мультимедіа, чергування форм індивідуальної та колективної роботи тощо.

Осмисленню молодшими школярами художньо-синтетичної суті музики допомагав і спів пісень. На перших заняттях музики ми повторювали пісні, які діти вивчали в дитячому садку. Відомий музичний матеріал розкріпачував дітей, надавав упевненості і допомагав їм зосереджуватися. Надалі ми починали вчити дітей співати з нескладних пісень (відповідно до репертуару чинних Державних програм «Музика»), враховуючи дитячі вокальні й вікові можливості (М. Дремлюга «Пісня про школу»; А. Філіпенко «То сніжинки, мов пушинки», «Веселий музикант» тощо). До репертуару уроку ми також обов'язково включали пісні, присвячені святам, які проводяться в школі (День учителя, Новорічні свята, Мамине свято тощо). Розуміння мети вивчення пісень, радісна подія виступу на концерті викликали у молодших школярів інтерес до співу і до пісні.

Ураховуючи те, що стійкість уваги учнів 1 класів вища при виконанні зовнішніх дій, їм давалося завдання співати пісню в особах («Веселі гуси», «Іде, іде дід, дід» тощо), імпровізувати, добирати танцювально-ритмічні рухи. Виконання таких завдань допомагало учням ставати «учасником» змісту музичного твору, прислухатися до музики, бути *уважними* і, як наслідок, пісня

краще *запам'ятовувалася*. Мультимедіа ілюстрація «діда» допомагала більш емоційному виконанню цього завдання.

Учням також пропонувалися музично-творчі завдання, які були спрямовані на формування ціннісно-сміслових пріоритетів, збагачення інформаційного фонду учнів (*пам'ять*), розвитку *уяви*, вмінь *сприймати* музичну інформацію, аналітично *мислити*, бути *уважними* й *активними*, тобто розвитку психофізіологічної основи інтересу молодших школярів до музики. Завдання мали відповідні назви. Розглянемо декілька з них.

Для того, щоб сформувати вміння бути *уважними*, *прислухатися* і *чути* розмаїття тембрового звучання музики у завданні «Послухай», учням пропонувалося порівняти, знайти схожість або відмінність звучання тембру музичних інструментів, які висвітлювалися на екрані. Ілюстративний матеріал брався з нашого електронного посібника «Музичні інструменти», у змісті якого представлені духові, ударні, струнні музичні інструменти.

Розвитку оцінного ставлення (*мислення*) до музичних звуків допомагало запропоноване учням завдання «Озвуч». У цьому завданні вони мали озвучити імена, назви предметів, тварин, пори року тощо. Помічено, що після розуміння значення музичних звуків як основи музичного твору, молодші школярі починали більш уважно прислухатися до музичних творів, спів ставав більш виразним.

Наступні завдання «Визнач», «Схованка» допомагали розвитку музичної *пам'яті* молодших школярів. За фрагментом музичного твору, малюнками на екрані (наприклад музичних уривків – укр. нар. пісня «Два півники», В. Барвінського «Сонечко», Д. Кабалевського «Клоуни» та зображень півників, сонця, клоунів тощо) учням пропонували визначити: назву, автора музичного твору.

Для стимулювання розумових (*мислення*) операцій (аналізу, класифікації), свідомого ставлення до музики учні мали виконати завдання: «Знайди слово». Із запропонованих 3 - 4-х показаних на екрані слів, учні обирали найбільш суттєві ознаки прослуханої музики.

Розвитку образної *уяви* допомагало завдання «Створи». У завданні після прослуханого музичного твору пропонувалося створити казку з життєвими прикладами.

Зацікавлення в учнів викликало використання самостійно складеної мелодії для поетичного тексту, імпровізації знайомих мелодій, створення власних звукових мініатюр, окремих мелодій.

Гра – особливий вид діяльності, якому притаманний двоплановий характер (реальний та *уявно-умовний*), де поєднується інтелектуальне напруження з надзвичайно *емоційною* атмосферою. У першому класі в учнів є велика потреба у рухах, грі. Зрештою, запропоновані на уроках ігри створювали позитивний емоційний клімат і сприяли розвитку *уяви, уваги, пам'яті, активності* - підвищенню у молодших школярів інтересу до музики. Розглянемо декілька з них.

Разом виконана гра «Впізнайко». Учасники поділяються на дві групи, кожна з яких має якнайшвидше та найточніше розпізнати, який звучить музичний твір, або, до якого вивченого музичного твору показана ілюстрація. Це допомагало налаштувати дітей на уважне *сприйняття* музичного матеріалу.

Для розвитку звуко - ритмічного слуху пропонувалася гра «Відгадай і поплескай». Обиралася одна дитина, яка заплющувала очі. Учитель показував на одного з дітей, і той плескав в долоні та співав: «Відгадай, хто я!». Той, хто веде, має відгадати ім'я і проплескати його ім'я: «Те-тя-на», «Ми-ко-ла, «А-наста-сі-я», «Бо - рис», «Оль-га» тощо.

Розвитку інтонаційно - ритмічного *слуху* сприяла гра «Повтори». Учитель співав декілька звуків або вистукував нескладний ритмічний малюнок. Діти мали повторити мелодію або ритмічний малюнок. Хто був неточним, вибував з гри.

Спостереження показало, що музичні ігри благотворно впливали на формування у молодших школярів вольових якостей, загальної культури, інтересу до звучання музики.

У процесі дослідження діти мали можливість виконувати на музичних

інструментах (ксилофон, трикутник, бубон) невеличкі музичні твори, імпровізувати, добирати ритмічний супровід до українських народних пісень: «Іди, іди, дощику», «Веселі гуси», «Вийди, вийди, сонечко», «Печу, печу хлібчик», «Галя по садочку ходила», «Ой, минула вже зима» тощо, що допомагало відтворювати ритмічний рисунок мелодії, виражати характер і настрої музики.

З метою розвитку асоціативного *мислення*, вміння *уявляти* та фантазувати під музику ми також залучали учнів до малювання на заданий музичний образ. Первинні малюнки учнів відображали ставлення, розуміння змісту музики.

Отже, внаслідок переліченої роботи учні були поставлені в ситуацію, що вимагала від них уваги до музики, розуміння закономірностей використання тих чи інших елементів музичної мови, їх взаємозв'язку зі змістом твору. Така робота допомагала формуванню первинних ціннісно-сміслових пріоритетів в інтересі молодших школярів до музики, в мотивації учнів поступово відбулися певні зміни, що простежувалася у відповідях: «Я задоволений, коли мене хвалять, як я співаю», «Мені соромно перед товаришами, якщо я не можу відповісти на запитання про композитора,.. погано співаю, ..не можу грати на інструменті тощо» відносно до відповідей на початку експерименту, де все їм було майже байдуже.

Зміст першого етапу експериментальної роботи спрямовувався на заохочення учнів до вивчення та накопичення музично-теоретичних знань та вражень. Використання мультимедійних технологій, відповідно до змісту першого етапу у процесі дослідницької роботи, допомогло вирішити наступне завдання: забезпечило розуміння учнями необхідності, важливості музики в житті кожної людини.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу отриманих рівнів вираження критеріїв інтересу до музики наприкінці першого етапу і початку експерименту (див. дод. 2 а, 2 б). Результати контрольно-діагностичного зрізу наприкінці 1 етапу формувального експерименту відносно констатувального

етапу дослідження подаємо у таблиці 3.4:

Таблиця 3.4

Динаміка сформованості інтересу молодших школярів до музики

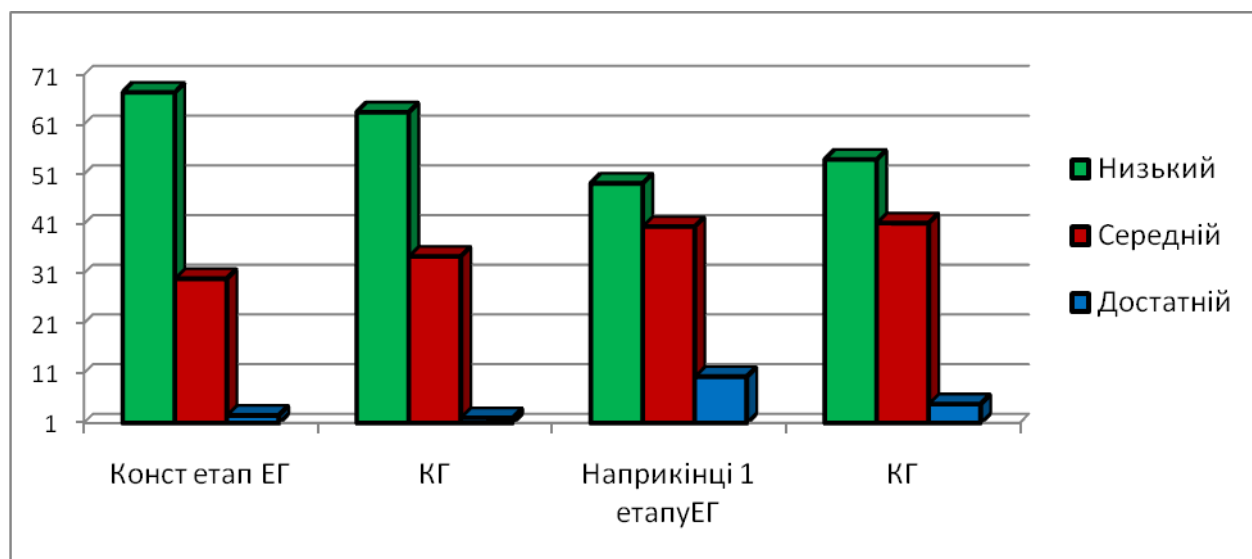
Групи		ЕГ (128уч)						КГ (126 уч)					
		Низький		Середній		Достатній		Низький		Середній		Достатній	
Рівні		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Міра		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Критерії	Мотиваційно - вольовий	57	44,8	56	43,5	15	11,7	71	56	50	40	5	4
	Емоційно – ціннісний	65	50,8	51	39,8	12	9,4	69	54,6	51	40,8	6	4,6
	Когнітивно-кумулятивний	63	49,5	52	40,5	13	10	64	51,2	54	42,8	8	6
	Креативно - діяльнісний	66	51,6	49	38,5	13	9,9	68	54,2	52	41,2	6	4,6
Середні показники (%)	Констатат. етап.	67,5		30		2,5		63,5		34,5		2	
	1 етап	49,2		40,5		10,3		54		41,2		4,8	
Динаміка змін (у %)		-18,3		+10,5		+7,8		-9,5		+6,7		+2,8	

Отже, свідченням якісних змін показників рівнів вираження критеріїв сформованості інтересу молодших школярів до музики, відповідно до показників, які визначилися до початку експериментального дослідження стало: достатній рівень в ЕГ збільшився від 2,5% до 10,3% , тобто на 7,8%, в КГ він теж збільшився – від 2% до 4,8%. Це на 3 % менше ніж в ЕГ. Середній показник в ЕГ збільшився від 30 до 40,5%, тоді як в КГ він збільшився від 34,5% до 41,2%, що теж менше ніж в ЕГ на 6,7%; щодо низького рівню - в ЕГ він зменшився від 62,5% до 49,2 % , тобто на -18,3%, в КГ теж він зменшився, але на 9,5% менше ніж в ЕГ. Такі результати вказували на правильно обраний шлях експериментального дослідження.

Наочне зображення змін показників критеріїв інтересу молодших школярів до музики наприкінці першого етапу експериментального

дослідження подаємо у діаграмі 3.2:

Діаграма 3.2

Динаміка співвідношення показників інтересу молодших школярів до музики наприкінці констатувального і першого етапів дослідження

Отже, наочно підтверджуються позитивні зміни рівня критеріїв інтересу до музики. Зазначимо, що зміни були викликані цілеспрямованим впливом на мотиваційно-вольову та емоційну сфери молодших школярів, завдяки чому розвинулося вміння самостійно аналізувати музичні твори, зростає їх працездатність, активність у виконанні завдань, музикуванні. Унаслідок застосованої методики формування інтересу молодших школярів до музики і на наступних етапах дослідної роботи в експериментальних групах простежувалося планомірне зростання показників визначених критеріїв більше ніж в контрольних групах.

Відповіді учнів в ЕГ характеризувалися усвідомленням образно-сміслового розмаїття музичних творів, виявилася готовність до прийняття самостійних рішень, ініціативність до музики. Разом з цим, ще не у всіх учнів простежувалися відповідні емоційні реакції на музику, ініціативність та самостійність в ознайомленні з музикою, що спонукало нас зосередити увагу на набутті молодших школярів досвіду емоційного ставлення до музики на наступному етапі експериментального дослідження.

Позитивні результати першого етапу дозволили перейти до другого етапу

формувального дослідження.

❖ На другому етапі (другого року навчання) – *організаційно-емоційному* використовувалися різні навчальні прийоми, спрямовані для пробудження музично-естетичної свідомості, уміння відчувати й передавати настроїв і характер музики. Цей етап, разом з продовженням накопичення та систематизації у школярів музично-теоретичних знань, забезпечував формування *емоційного* компонента методами спрямування інтересу учнів до опанування музики, заснованому на отриманні чуттєвого досвіду та практики спілкування з музикою.

Головним напрямом роботи з учнями виступила реалізація комплексного підходу до формування відповідних емоційних реакцій на музику на основі інтеграції змісту основних складових роботи на уроці, а саме: слухання музики, ознайомлення з основами музичної грамоти, спів пісень та творча робота учнів.

Ефективність цього процесу підвищувалася за рахунок збільшення обсягу наочної музично-сислової інформації, який поєднувався з особистісним життєвим досвідом учнів, залученням їх до участі у різних видах творчої діяльності, набуттям досвіду емоційного ставлення до музики.

Ілюстративний матеріал мультимедіа складала твори різних жанрів і стильових напрямів високої художньої якості з класичної спадщини музичного мистецтва українських та зарубіжних композиторів.

Зміст уроків мав виражену спрямованість поглибленого розуміння почуттів у музичному мистецтві як цілісного смислового та художньо-образного утворення.

До всіх занять обов'язковими складовими стали: поспівки, музично-ритмічні вправи, спів, відображення музики в рухах, інсценування, виконання завдань, музично-дидактичні ігри. Ці складові чергувалися за планом уроку або за необхідності (враховувався психічний та фізичний стан дітей). Найбільш доцільним методом на цьому етапі виявилось спрямування навчання на осмислення молодшими школярами художньо-синтетичної сутності музичного мистецтва.

Особлива увага приділялася розвитку пам'яті учнів (одного з чинників інтересу до музики). Для цього ми прослуховували музичний твір не один раз, а з часом його повторювали. За браком часу учні слухали музичний твір додатково - коли входили (або виходили) в клас, малювали у творчому завданні на уроці свої враження від музики.

Ознайомлення з музичними творами ми починали з прослуховування й обговорення учнями своїх вражень від музики. Емоційному сприйняттю музичного твору сприяла інтонація вчителя, яка була співзвучна настрою музики. Допомогою для учнів ставало слово вчителя про задум, творчість композитора, історичні факти, цікаві елементи, особливості стилю, жанру, змісту музичного твору тощо, здатним зацікавити учнів прислухатися до того, що вони ще не змогли почути. Якщо під час пояснення нового матеріалу треба було подати учням загальні абстрактні положення й слова з переносним значенням, то ці слова обов'язково конкретизувалися відповідним прикладом з використанням мультимедіа. Ілюстрація таблиць з емоційними характеристиками музики як у цілому, так і окремих її компонентів стимулювали учнів, які недостатньо володіють лексичним багатством мови, до глибшого усвідомлення своїх музичних вражень і переживань.

З метою стимулювання почуттів, пробудження музично-естетичної свідомості, уважного ставлення учнів до звучання музики з учнями переглядалися мультфільми та обговорювалися засоби виражальності та зображальності музики. У молодших школярів особливий емоційний відгук викликали пісні з мультфільмів: «Пісенька про дружбу» на муз. Б. Савельєва (з мультфільму «Леопард і золота рибка»), «Усмішка» на муз. В. Шаїнського («Крихітка Єнот»), «Пісенька про зарядку» на муз. Г. Гладкова («Зарядка для хвоста»), «Чому ведмідь зимою спить» на муз. Л. Кніппера тощо. Спостереження за учнями свідчили, що відомі музичні твори всіма учнями сприймаються одночасно, а маловідомі – поетапно. Інтерес до нової музики в основному залежав від тривалості (й повторності) прослуховування.

Тема «Джерела музичного мистецтва - пісня, танець, марш» завдяки

використанню мультимедійних технологій розкривалася повністю. Учні мали можливість за короткий час прослухати різновиди маршів, пісень і танців, порівняти й зрозуміти відмінності або схожість жанрів. В основу проведення занять було покладено взаємодію таких засобів: застосування емоційно-образного подання навчальної інформації, створення на уроці проблемно-пошукових ситуацій, забезпечення можливості художнього спілкування в атмосфері творчості й співробітництва. У результаті формувального експерименту за розробленою методикою (див. у розд. 2.2), школярі демонстрували готовність до включення в активні форми музичної діяльності, виявляли осмисленість у сприйнятті музичного матеріалу, особистісне емоційно-ціннісне ставлення до нього.

За темою «Подорож з піснею, танцем, маршем» входженню молодших школярів до «музичних країн» - опери, балету допомагало застосування мультимедіа. *Увага* учнів спрямовувалася на музику, що була створена за сюжетами опер або з використанням шедеврів класичної музики (наприклад: «Неаполітанський танок», «Танок із кубками» з балету «Лебедине озеро», «Кіт у чоботях і Біла кицька» з балету «Спляча красуня» музика П. Чайковського, «Чипполіно» музика А. Хачатуряна, основні теми з симфонічної казки «Петя і вовк» С. Прокоф'єва тощо). Учні вчилися вслуховуватися у всі деталі музичної тканини, відчувати її ритмічну пульсацію, інтонацію, настрій, сприймати мелодичні та гармонічні звороти.

Ми вважали, що доступність музичного матеріалу, опора на досвід учнів, систематизація теоретичних знань виступає в якості важливого фактора для виховання музичного *мислення*, надає можливості зрозуміти, глибше проникнути в *емоційний* зміст музичних творів, задум композитора. Тому паралельно з вивченням музичних творів надавалася теоретична інформація. Інформаційними джерелами слугували мультимедійні енциклопедичні, музикознавчі та науково-популярні видання: «Музичний клас», «Первинні музичні жанри. Танець», «Музична скринька» та створений нами електронний посібник «Музичні інструменти» тощо.

Тема «Музика виражає та зображує» розкривалася за допомогою відповідних ілюстрацій мультимедіа, які надавали можливість учням *уявити*, порівняти музичні образи, визначити не тільки образ музики, але і її настрій (наприклад, Д. Кабалевський «Три подружки»), аналізу метро-ритмічних схем і мелодико-інтонаційних зворотів (В. Дяченко «Сердитий гном», «Лялька танцює» тощо), завдяки чому розвивалася відповідна *емоційна* реакція учнів на музику, образні *уявлення*. Завдяки переводу в понятійний фонд отриманих первинних емоційно-естетичних реакцій та асоціативних уявлень, в учнів відбувався пошук художньо-естетичної значущості та особистісного смислу музичного твору, усвідомлювалося значення музики в житті людини (розвивалося *мислення*), що викликало інтерес до неї.

Спостереження показало, що учні других класів із задоволенням беруть участь у навчальних дискусіях. Спочатку учням надавалися приклади - зразки коротких вербальних описів окремих творів з метою поглиблення розуміння засобів музичної виразності, за допомогою яких досягається реалізація композиторського задуму. Після чого ми пропонували учням відповісти на запитання: «Які почуття прагнув композитор передати в музиці?», «Які барви використав композитор?», «Як у творі розповідається про настрій людини?»; «Як розповідає музика про Веселого селянина?»; «Який настрій пробудив у тебе музичний твір?», «Завдяки чому композитор досяг такої сили виразності?», «Чи переживав ти сам коли-небудь такі почуття?» тощо. Завдяки такій роботі учні вчилися розуміти свої почуття до музики, моделювати власні думки та оціночно - свідомі судження. Окрім того, учням пропонувалися такі теми для обговорення, що спонукали до роздумів, емоційного відгуку на музичний твір. Наприклад: «Які джерела музичного мистецтва ви знаєте?» «Які настрої може відображувати музика?»; «Що виражає, зображує музичний твір?»; «Які риси людини характеризує музичний твір?» тощо наприклад у творах: Р. Шуман «Сміливий вершник», Е. Гріг «Ранок, А. Філіпенко «Веселий музикант» тощо. Використовуючи мультимедійну технологію, порівнювалися різні твори, темпи, динаміки, лади, тембри звучання музичних

інструментів.

Для того, щоб учні вміли виявляти своє емоційне ставлення до музичного твору, ми залучали їх до малювання на задану музику. Діти охоче включалися у виконання цього завдання, могли відобразити у малюнках прослуханий музичний твір, причому намагалися відтворити своє ставлення до музичного образу не лише в сюжеті, а й за допомогою кольору на малюнку. Було помічено, що музичні твори з веселим настроєм учні малювали світлими, з сумним настроєм – темними кольорами (у подальшому ілюстративний матеріал добирався нами з урахуванням цього факту).

Відповідно до емоційного розвитку учнів доцільним стало спрямування учнів «створювати» своєрідні моделі того чи іншого музичного явища: звуковисотності - показ долонею напрямку руху мелодії; ритму – відтворення ритмічних малюнків, узятих з музичних п'єс, пісень, що вивчалися у процесі занять, динаміки (розведення долонь у боки з посиленням звука й наближення їх з послабленням звука або присідання - піднесення відповідно до понять: тихо-голосно, *crescendo-diminuendo*); показ різноманітних засобів музичної виразності: темп (рухи рук відповідно до темпів: швидко - повільно, прискорення – сповільнення), тональності (показ відмінностей між мажором і мінором мімікою). Спостереження за учнями довели, все те, що спонукало учнів до активізації емоційних засад пізнання музичного матеріалу, самостійних дій, викликало інтерес до музики.

У стані емоційного реагування на музику в учнів простежувалася *активна* діяльність, яка виявлялася в реакціях і відповідях. У процесі слухання музики у них виникала інтуїтивна потреба рухатися.

Розкриття теми «Мова музики» зобов'язувало навчити учнів розуміти емоційний зміст, особливість, зображальність музичної мови. Доцільним визначилася робота за таким напрямом - учням пропонувалося рухати руками чітко й упевнено під маршову музику (В. Косенко «Марш», М. Блантер «Футбольний марш», П. Чайковський «Марш дерев'яних солдатиків» тощо) і плавно - у ритмі вальсу (Д. Шостакович «Вальс-жарт», П. Чайковський «Вальс

з балету «Спляча красуня», С. Прокоф'єв «Вальс з балету «Попелюшка» тощо), плескати - під швидку танцювальну музику (В. Дяченко «Заводна тавцівниця», П. Чайковський «Танець з кубками» з балету «Лебедине озеро», український народний танець «Козачок», «Метелиця») тощо. Виконуючи ритмічні рухи, діти звикали уважно вслухатися в музику. Допомогою ставала наочність з використанням мультимедіа - співставлення різних видів жанру, показ зразків танцювальних рухів вальсу, польки, козачка тощо.

У межах вокальної роботи було запропоновано спів пісень доповнювати інсценуванням, виконанням їх в особах (наприклад, пісні О. Білаша «Калачі», «Непосида», Б. Фільц «Пастушок» тощо). Демонстрація вчителем за допомогою мультимедіа дещо зміненого темпу, ритму пісень допомагало закріпити емоційне враження учнів від музики, змушувало прислухатися до свого співу.

Творча складова уроків реалізувалася завдяки створенню проблемних ситуацій, залученню учнів до обговорення та вирішення творчих завдань з вільним висловлюванням власних думок та почуттів, що сприяло виробленню активного ставлення до музики, методичної бази для подальшого самостійного осягнення емоційного змісту музичних творів. Музично-творчі завдання склалися з розширення естетичного світогляду; оцінювання художньо-змістовної суті музичних творів.

Наприклад, у завданні під назвою «Визнач» пропонувалося аналізувати музичний твір за планом: визначити характер, жанр, музичний образ, прийоми виражальності, використані музичні інструменти. Виконання цього завдання допомагало розвитку оцінного ставлення молодших школярів до музики.

Особливий інтерес учнів до музичного твору з'являвся при виконанні завдання «Покажи, як звучить музика?». Учень мав диригувати музичним твором, передавати динамічні ефекти (посилення й ослаблення звуку), прискорення, уповільнення й зупинки руху, для передачі емоційного змісту твору використовувалися також спеціальні прийоми - вираз обличчя, погляди.

Для розвитку здібності охоплювати твір у цілому, *емоційно* переживати його образний зміст, учні виконували завдання «Як ми назвемо музичний

твір?». Перед слуханням незнайомого твору висвітлювалася на екрані ілюстрація. У процесі сприйняття музики необхідно було визначити, якими засобами виразності досягаються зміст твору, з'ясувати, наскільки назва може відповідати характеру музики, описати виниклі почуття. Допоміжним матеріалом слугували таблиці емоційно-образних визначень музики Ю. Поплавської і О. Ростовського (див. дод. С.).

З метою викликати відповідну емоційну реакцію на музику, навчити учнів слухати уважно музику, розвинути музичний слух їм пропонувалася гра «Як звучить музика?». Учні мали визначити лад (мажор – мінор), динамічні відтінки (піано – форте, *dim.* - *cresc.*). Діти не могли вербально чітко усвідомити своє враження від почутої музики, тому, коли вона звучала в мінорі або тихо, вони заплющували очі й уважно її слухали. Коли музика звучала в мажорі (голосно), діти починали «диригувати», показувати збільшення або навпаки зменшення звучання музики. Потім на мультимедійній дошці учні мали знайти відповідні визначення звучання музики, які вербально підтверджують виражені почуття від музики.

Для розвитку аналітичного мислення учням пропонувалося завдання «Порівняй», яке було спрямоване на виокремлення спільних ознак у творах різних авторів з однаковою назвою чи схожим образно-емоційним змістом: І. Беркович «Українська мелодія», Ю. Щуровський «Українська мелодія»; Р. Глієр «Мрії», Р. Шуман «Мрії». Д. Кабалевський «Клоуни», Л. Шукайло «Клоуни», або вимагало співвіднесення протилежних за настроєм та характером музичних творів - Д. Шостакович «Весела казка», «Сумна казка». На екрані висвітлювалися автори і назви музичних творів.

Завдання «Чому композитор дав таку назву?» розширювало уявлення учнів про художні образи, розвивало емоційність та оцінне судження. Учні мали прослухати декілька програмних творів, розкрити їх художньо-змістовну сутність та, аргументуючи свої судження, вибрати авторську назву із запропонованого переліку на екрані.

До практичної роботи учнів додавалося також завдання ритмічної

імпровізації супроводу пісні (наприклад, до української народної пісні «Ой, на горі жито», М. Мельник «Ми маленькі дударі», Я. Степовий «Зайчик» тощо) за допомогою постукування олівцем по парті, плескання в долоні або на дитячих інструментах (музичні інструменти для ритмічного супроводу творів до музики вибирали самі учні), самостійний добір танцювально-ритмічних рухів (Д. Кабалевський «Танець молодого бегемота», Д. Шостакович «Вальс-жарт» тощо). Це завдання викликало певні емоції, допомагало учням краще запам'ятовувати музичний матеріал.

Завдання «Впізнайко» було спрямовано на розвиток образної *уяви* - діти мали впізнати художньо-образний зміст і назви пісень, музичних творів (підказкою для них були відповідні ілюстрації на екрані), вивчених на уроках.

З метою переведення музичного твору з акту безпосереднього сприймання до розуміння, емоційного ставлення до нього було запропоновано завдання «Обери назву». Учням пропонувалося прослухати декілька програмних творів, передати власні почуття та асоціації, обрати свою авторську назву із запропонованого переліку назви музичних творів на екрані. Після чого пропонували розповісти, чому була обрана саме ця назва.

Залучення учнів до обговорення та вирішення творчих завдань з вільним висловлюванням власних ідей, думок та почуттів сприяло виробленню активно-творчого ставлення до музики.

Було помічено, що у другому класі почала розвиватися самостійність у виконанні навчальних завдань. Вона явно виражалася також у грі. На уроках були використані такі ігри:

Гра «Покажи». Звучать низькі ноти - діти присідають, ніби ховаються. Звучать високі ноти - діти тягнуться руками догори. Під час звучання нот у середньому регістрі діти «диригують» на середньому рівні. Ця гра допомагала учням зрозуміти звуковисотне звучання музики.

Гра «Уяви темп» допомагала дітям бути уважними до звучання музики. Діти об'єднуються у дві команди, стають навпроти одна одної. Коли звучить музика в повільному темпі, учні повільно підходять один до одного (або група

до групи) кланяються. Коли звучить музика у швидкому темпі, діти розбігаються. Зі звучанням останнього акорду вони мають повернутися або сісти на свої місця.

Спостерігаючи за роботою учнів, ми переконалися, що виконання подібних завдань, участь у грі сприяють швидкому й міцному засвоєнню теоретичного матеріалу, розвитку емоційного відгуку на музику, забезпечує позитивне ставлення учнів до музики.

У процесі другого етапу експерименту ми зафіксували не тільки ситуативні, а й сутнісні залежності розвивального впливу застосованих нами засобів на формування інтересу до музики. Спрямування інтересу учнів до опанування музики, заснованому на отриманні чуттєвого досвіду та практики спілкування з музичними творами, допомогло досягненню мети другого етапу експериментального дослідження. Для більшого розуміння учнями змісту складових музичної мови музичного твору або пісні ми поступово знайомили їх із засобами виразності в музиці: темпом, ритмом, динамікою, супроводом тощо. Відповіді молодших школярів поступово почали відрізнятися змістовністю та емоційним наповненням; спостерігалось збільшення свідомої концентрації уваги на емоційному змісті музиці. Виконання творчих завдань стимулювали в учнів розвиток уяви та фантазії.

Унаслідок такої роботи, якщо спочатку дослідження оцінка учнями художньої суті музичного твору зводилася лише до того, чи подобається або не подобається музичний твір, то поступово вони почали шукати пояснення свого ставлення до нього, оцінювати загальний настрій твору, свідомо визначати значення застосованих композитором виражальних засобів.

Зазначимо, що позитивному підвищенню рівня інтересу молодших школярів до музики сприяло інформативне та творче наповнення змісту уроків, наочне подання навчальної інформації, поглиблення художньо-естетичних орієнтацій пізнання музичного мистецтва, систематичне та послідовне засвоєння учнями музично-теоретичної інформації з використанням мультимедійних технологій; виражена спрямованість уроків на поглиблене

розуміння почуттів у музичному мистецтві як цілісного смислового та художньо-образного утворення. Умовою формування інтересу стали концентрацій зусиль вчителя музики на індивідуально-групових формах та варіативних методах навчання (ігрові рухи, інсценування, музикування); послідовність викладання навчального матеріалу; опора на життєвий та музичний досвід учнів.

Для діагностування ефективності напряму формувального дослідження, дані усіх вимірів за рівнями вираження критеріїв інтересу до музики (див. дод. 3а, 3б) наприкінці другого і першого етапів експерименту результати дослідження подаємо у таблиці 3.5:

Таблиця 3.5

Динаміка сформованості інтересу молодших школярів до музики

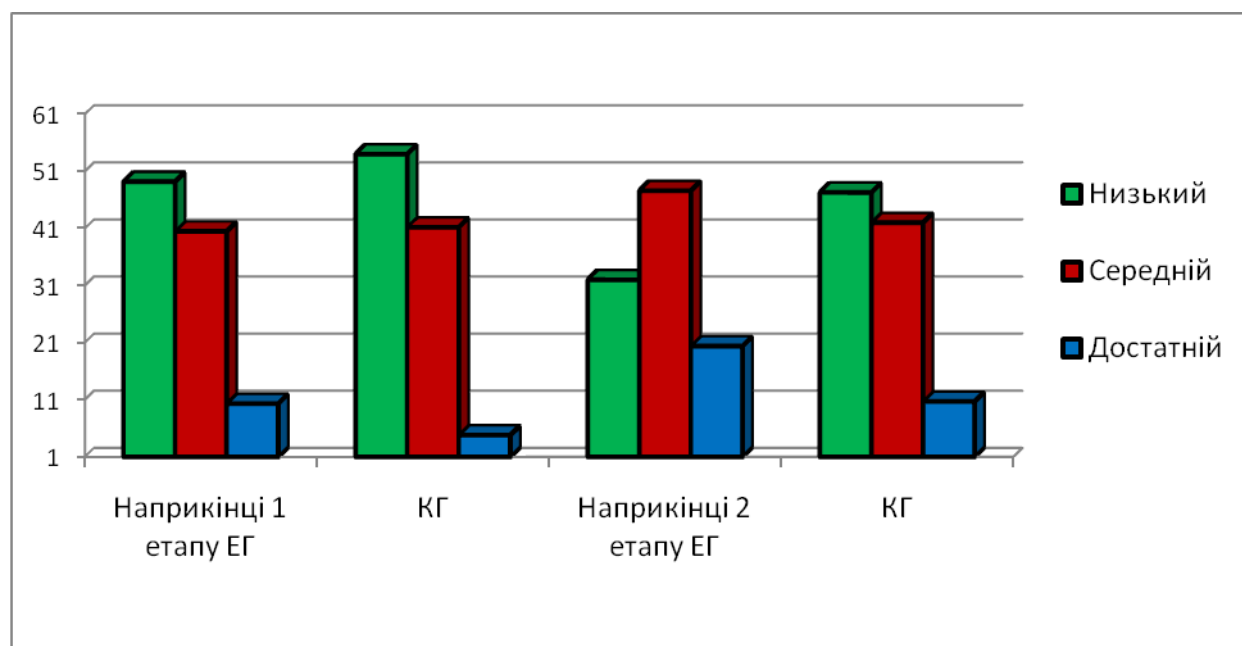
Групи		ЕГ (128уч)						КГ (126 уч)					
		Низький		Середній		Достатній		Низький		Середній		Достатній	
Рівні		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Міра		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Критерії	Мотиваційно - вольовий	40	31,5	61	47,5	27	21	62	49,2	51	40,9	12	9,9
	Емоційно - ціннісний	39	30,6	62	48,4	27	21	59	47	53	42	14	11
	Когнітивно-кумулятивний	43	33,6	59	46,4	26	20	57	45,6	55	43,4	14	11
	Креативно - діяльнісний	42	32,6	61	47,5	25	19,9	59	47	52	41,4	15	11,6
Середні показники (у %)	1 етап	49,2		40,5		10,3		54		41,2		4,8	
	2 етап	32		47,6		20,4		47,3		42		10,7	
Динаміка змін (у %)		-17,2		+7,1		+10,1		-6,7		+3,4		+4,9	

Отже, наприкінці другого етапу збереглася тенденція зростання інтересу молодших школярів до музики експериментальних груп. Для аналізу результатів формувального дослідження ми порівняємо отримані показники

сформованості обраних критеріїв. Результати виявилися такі: достатній рівень в ЕГ збільшився від 10,3% до 20,4%, в КГ – від 4,8% до 10,7%, це на 5,2% менше, ніж в ЕГ; середній рівень в ЕГ збільшився від 40,5% до 47,6 %, а в КГ – від 41,2%, до 42% що на 3,7% менше ніж в ЕГ; низький рівень в ЕГ зменшився від 49,2% до 32%, тоді як в КГ він зменшився від 54% до 47,3%, що на 10,5% менше ніж в ЕГ. Отже, після другого етапу результати формувального дослідження в ЕГ і КГ показали позитивні зрушення відповідно до першого етапу дослідження, але в ЕГ вони знову були вищими, динаміка змін виявилася більшою ніж в КГ.

Наочне зображення змін показників критеріїв інтересу молодших школярів до музики наприкінці другого і першого етапів експериментального дослідження подаємо у діаграмі 3.3:

Діаграма 3.3

Динаміка співвідношення показників інтересу молодших школярів до музики наприкінці першого і другого етапів експериментального дослідження

Отже, наочне зображення дослідження показує ефективність розробки науково обґрунтованої методики на другому етапі експериментального дослідження формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій.

Поставлена перед учнями мета: визначити, знайти, створити, краще проспівати, підібрати, порівняти, прислухатися до руху та розвитку музики вирішувало основне завдання цього етапу - розвиток розумового, чуттєво-емоційного ставлення молодших школярів до музики. Зростання усвідомленості результатів своєї діяльності відкрило учням перспективи їх подальшого розвитку та дозволило нам перейти до третього етапу експериментального дослідження.

❖ На третьому етапі – *діяльнісно-креативному* відбувалося формування внутрішньої організації учнів (сприймання, уваги, пам'яті, уявлення музичних образів), практичне використання набутих знань, умінь та навичок; передбачалося оптимальне забезпечення єдності навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності учнів; розвиток здатності учнів активно та усвідомлено сприймати музичні твори на рівні художньої цілісності, шляхом пізнання всього розмаїття художньо-мовних засобів музичного мистецтва.

За допомогою використання методів організації, стимулювання, активізації інтересу до музики забезпечувалося продовження розвитку мотиваційного й емоційного компонентів та цілеспрямованого формування *когнітивного* компонента, спрямованого на розвиток свідомого накопичення знань, умінь і навичок. Ці методи були використані для збагачення інформаційного фонду учнів, поглиблення аналітичних процесів, розуміння музичного мистецтва, підвищення художньо-естетичного світогляду. Третій етап формувального дослідження проводився в 3 класах означених загальноосвітніх закладах.

Завдання цього етапу були зорієнтовані на забезпечення практичного застосування набутих знань, умінь та навичок необхідних для виконання пісні, музичних творів на творчому рівні; виявлення найбільш сприятливих умов для активізації творчого потенціалу учнів, стимулювання ініціативи щодо самовираження. Досвід традиційної системи музичного навчання й виховання доповнювалося використанням мультимедійних технологій.

З урахуванням зростання пізнавальної активності учнів, робота на цьому етапі спрямовувалася на розвиток музично-творчих здібностей (спів пісень, виконання музичних творів на елементарних музичних інструментах, інсценування на заданий музичний твір або музичний образ; виконання творчих завдань), активізацію потенційних можливостей молодших школярів, формування стійкого інтересу до музики.

Досвід традиційної системи музичного навчання й виховання доповнювався мультимедійними програмами (Н. Белявіна, О. Чайковська), рекомендовані для початкового етапу музичної освіти (зміст програм складали відомості про понад 63-х композиторів і 320 музичних творів, які подані у виконанні найкращих музикантів світу). З метою ознайомлення молодших школярів з українською культурою були використані відомості з мультимедійної енциклопедії О. Чайковської «Українські музичні інструменти», які присвячені українському мистецтву (110 посилань включають огляд історії становлення й розвитку народного музичного інструментарію), розгляду їх конструкції, тембрових характеристик, особливостей звучання в оркестрі, специфіки побутування; біографічні відомості про видатних майстрів гри на народних інструментах. Комбінування різних форм подання необхідного за обсягом та якістю навчального матеріалу за допомогою мультимедіа допомагало нам гнучко керувати потоками різноманітної інформації - текстами, музикою, ното - графічними зображеннями, швидко узагальнювати та систематизувати знання учнів.

У третьому класі, коли учні отримують значно більше знань, образи (*уява*) стають узагальненими та більш яскравими. Сприймаючи музику Ж. Бізе «Кармен», М. Римського – Корсакова «Казка про царя Салтана» тощо, застосування відеозаставок допомагало учням зрозуміти, пісенність, маршовість, танцювальність – найважливіші властивості музики, які не обов'язково призначені для співу, маршу й танцю, а можуть мати виражальні особливості.

Вивчаючи тему «Інтоніяція», за допомогою використання мультимедійних

технологій, учням надавалися приклади зображальних, виражальних та ритмічних інтонацій та можливого впливу тембру різних інструментів на яскравість цих інтонацій в музиці В. Кирейка опера «Лісова пісня», Е. Гріга сюїта «Пер Гюнт», П. Чайковського балет «Лебедине озеро».

Для того, щоб спрямувати увагу учнів на музику поза школою, на заняттях обговорювалися значення музично - виражальних, зображальних та ритмічних інтонацій, які вони чули на екранах TV.

На цьому етапі дослідження ми свідомо надавали більшої самостійності учням, націлюючи їх на пошуковий характер словесно-аналітичного трактування художньо-образного змісту творів. Було помічено, що словниковий запас у дітей значно збільшився, але для конкретизації висловлювань ще була необхідна мультимедійна наочність зразків виразних характеристик музики.

Ураховуючи потяг третьокласників до виконання завдань разом з однокласниками, коли емоційність сприймання поступово доповнюється прагненням зрозуміти, що виражає музика, у чому її зміст, ми вважали за доцільне використати такі методи: спільний аналіз висловлених думок, ставлення до змісту музичних творів; виступи у кінці вивченої теми; створення сприятливих умов для практичної реалізації потреби до самовираження. Метою такої роботи стали: переведення учнів з акту сприймання музики до усвідомленого особистісного ставлення до музичного твору; створення передумов для виникнення власного художнього задуму; залучення до активно-пошукової діяльності; забезпечення застосування набутих знань, умінь та навичок. У процесі колективного обговорення виховувалася здатність вільно висловлювати свої думки й почуття у зрозумілій, чіткій та виразній формі, вироблялися оцінні судження, виявлялася правомірність або хибність своїх поглядів. Цікава полеміка, що виникала на уроках, свідчила про особистісне осмислення музичного матеріалу, здатності до активно-продуктивного мислення.

З метою перевірки набутих знань, пропонувалося прослухати музичний

твір та відповіді на запитання (зразки запитань подавалися на екрані):

- «Тобі сподобався музичний твір?», «Як розвивається музика?»;
- «Що тобі сподобалося у музиці (мелодія, ритм, гармонія; динаміка, особливості тембрового звучання музичних інструментів)?»;
- «Який основний характер твору, про що розповідає музика?»;
- «У яких творах ви чули пісенність, маршовість, танцювальність?»;
- «Яка жанрова основа твору (пісенна, танцювальна, маршова, поєднання різних жанрів)?».

Застосування цього методу стало важливим джерелом активізації учнів, збагачення їхнього музично-словникового фонду, сприяло актуалізації накопиченої інформації в процесі навчальної діяльності, її поглибленню та систематизації, свідомого ставлення до вивченого музичного матеріалу.

З метою розвитку зв'язаного та логічного мовлення, асоціативного мислення, вміння уявляти та фантазувати, більш чіткого розуміння суті музики ми залучали учнів до написання міні-творів на задану музику, музичний образ або тему: «Барвисті звуки музики»; «Музика поряд зі мною»; «Жанри музики (пісня, танець, марш)»; «Музика допомагає».

Доцільним виявилось ведення зошитів. До них учні записували основні відомості про музичні твори, які вони слухали поза школою», висловлювання відомих митців про музичне мистецтво, власні спостереження музичних заставок до кінофільмів, передачах поза школою. Це дозволяло узагальнити та систематизувати отриману інформацію на уроках.

У процес навчання органічно включалися творчі форми роботи, за допомогою яких в учнів формувався інтерес до музики.

Для стимулювання розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації), свідомого ставлення до музики були розроблені такі завдання:

Продовжити ряд: органіст, скрипаль; динаміка, темп...; ансамбль, хор ...; М. Лисенко, Л. Бетховен ...

Визнач зв'язки між словами: диригент – оркестр; мажор, мінор – лад;

піано, форте – динаміка; танець, пісня, марш – жанр тощо.

Розкриття четвертої теми програми «Музика» для 3 класу - «Будова музики» за допомогою мультимедіа ставало яскравою подією тому, що учні мали в ігровій формі (хто точніше і швидше) визначити форму музичного твору, знайти відповідне графічне зображення на екрані; порівняти твори різної форми і обґрунтувати свою відповідь; знайти зв'язок (або зміни) між частинами музичного твору. Для більшого розуміння музичного твору важливо було показати залежність образного змісту музики від характеру руху мелодії, темпу, динаміки, штрихів, підкреслити роль засобів музичної виразності у відображенні характерів музичних персонажів.

Інтерес до музики викликала й творча діяльність дітей. Уперше креативність молодших школярів виявлялася у здатності виконати завдання вчителя щодо передачі характеру музики рухами рук, ніг, голови, мімікою, імпровізувати ритмічний супровід, складати свої музичні твори, інсценувати зміст музичного твору тощо. Учні, виконуючи таку роботу, починали розуміти, що музика їм близька і зрозуміла, вони можуть стати її творцями. Творчі завдання були спрямовані на креативність учнів, наприклад: із задоволенням учні підбирали мелодії до своїх дій, музичних портретів своїх однокласників, імітували звуки оточуючого середовища, складали вільні звукові композиції з метою реалізації своїх ідей та прояву в такій формі особистісних думок та почуттів, тобто експериментували з джерелами звукоутворення. Нами були використані також такі творчі завдання:

- співати з жестами, рухами; «в особах» інсценувати пісню, придумати супровід, танцювальні (виражальні) рухи до музичного твору: Д. Кабалевський «Хто чергові?», О. Янушкевич «Бабусина помічниця», Т. Попатенко «Щеня і кошеня», що давало можливість учням ставитися до музичних творів креативно.

Завдяки завданню «Композитор» молодші школярі вчилися імпровізувати ритм і мелодію, разом з мультимедійною заставкою змінювати темп, ритм, динаміку (у поспівках «Ми третьокласники», «Дівчатка ми», «Ми хлопчики»,

піснях І. Кириліної «Засмутилось кошеня», Т. Попатенко «Щеня і кошеня», укр. нар. піснях «Грицю, Грицю, до роботи», «Ой на горі жито» тощо). Це завдання надавало учням упевненості у своїх знаннях, бажанні вивчати музичні твори.

З метою розвитку здатності охоплювати твір у цілому, емоційно переживати його образний зміст учні виконували завдання «Визнач настроїв». Перед слуханням незнайомого твору висвітлювалася на екрані його назва. У процесі сприйняття музики учням необхідно було дібрати епітети, що характеризують емоційний спектр його образів-настроїв, з'ясувати, наскільки назва відповідає характеру музики, якими засобами виразності це досягається, описати власні почуття та асоціації. У міру того, як учні набували певного музичного досвіду, у них виховувалося уміння слухати й розуміти музику, до неї з'являвся інтерес.

Учні третіх класів із задоволенням музикували на інструментах. Організація учнів до гри на музичних інструментах: дзвониках, дерев'яних ложках, трикутниках, барабанах, металофонах, ксилофонах, гусях, які використовувалися для супроводу пісень, створення власної музики доповнювалося певними завданнями:

- створити метричні супроводи до пісень і танців;
- дібрати музичні інструменти для ритмічного супроводу пісні. Учні вчилися володіти навичками інструментальної імпровізації та ансамблевої гри на музичних інструментах

Для формування власного ставлення до музики ми записували за допомогою мультимедійних технологій спів учнів. Їм дуже подобалося оцінювати власний спів, а особливо якість співу однокласників.

Найбільше учні проявляли творчу активність тоді, коли виконували завдання разом. Включення їх насамперед в групові та колективні форми роботи допомогло нам досягти значних змін у ставленні до музики, вирішити певні навчально-виховні завдання: розвинути уміння переносити знання та навички у самотійну роботу, активізувати увагу, розкріпачити творчі здібності, виховати сміливість та взаємоповагу.

Для поєднання навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності учнів під час експериментальних занять нами пропонувалися дидактичні ігри, яка уточнювала і розширювала знання учнів:

- гра «Музичний турнір». До участі в турнірі «запрошувалися» учні, які уособлювали засоби музичної виразності - Тембр, Ритм, Лад, Штрих, Мелодія, Динаміка, Гармонія. Умовою їх вдалого виступу на турнірі були доведення своєї значимості у музичному королівстві. Ролі розподілялися серед учасників групи. Від кожного учасника вимагалось переконливо та аргументовано довести суть певного музичного засобу, підкреслити його роль у створенні художнього образу музичного твору. Решта учнів ставали членами журі. На основі отриманих знань і уявлень, засвоєння вмінь зіставляти й порівнювати музичні явища учні вчилися бути уважними, робити деякі узагальнення - виділяти ознаки музичних явищ.

За умови такої планомірної роботи поступово загальний епізодичний інтерес учнів до музики (емоційно-пізнавальне переживання), який простежувався на першому і другому етапах експериментального дослідження, переходив у стадію стійкого інтересу (емоційно-пізнавального ставлення) допитливості й самостійності, тобто у сферу творчості. Учні охоче відгукувалися на різні творчі завдання, могли імпровізувати на заданий образ, створювати ритмічні й мелодичні імпровізації на дитячих музичних інструментах, інсценізувати знайому пісню або інструментальну п'єсу зображального характеру.

Спостереження за діяльністю учнів довели, що більшість недоліків в інтересі до музики пов'язані з неясністю внутрішньо-слухових уявлень, музичної пам'яті. Це зумовило подальшу спрямованість нашої роботи на збільшення ролі свідомості у вивченні тексту, виразності мелодичної лінії у виконанні пісень, музикуванні.

Процес запам'ятовування музичних знань у молодших школярів здійснювався поступово. Для закріплення знань учні впродовж уроків мали відповісти на улюблені запитання «Чому?», «Для чого?», «Як?». Зазначимо, що

ефективним засобом запам'ятовування на всіх етапах дослідження музики було неодноразове повторення музичного матеріалу.

Спрямування роботи на цьому етапі на розвиток музично-творчих здібностей (спів пісень з інсценуванням, виконання музичних творів на елементарних музичних інструментах, створення власних музичних мініатюр, виконання творчих завдань) показала позитивні результати.

Для об'єктивного діагностування зрушень показників співвідношення рівнів вираження критеріїв інтересу до музики третього етапу експерименту ми взяли до уваги діагностичні показники попереднього етапу дослідження (див. дод. 4 а, 4 б). Результати подаємо у таблиці 3.6:

Таблиця 3.6

Динаміка сформованості інтересу молодших школярів до музики

Групи		ЕГ (128уч)						КГ (126 уч)					
		Низький		Середній		Достатній		Низький		Середній		Достатній	
Рівні													
Міра		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Критерії	Мотиваційно - вольовий	20	15,3	71	55,7	37	29	49	39	59	47	18	14
	Емоційно - ціннісний	18	14,3	72	56	38	29,7	47	37,5	50	48	19	14,7
	Когнітивно-кумулятивний	19	15	71	55,7	38	29,3	34	27	65	51,5	27	21,5
	Креативно - діяльнісний	20	15,7	71	56	37	29	48	38,5	60	47,5	18	14
Середні показники (у%)	2 етап	32		47,6		20,4		47,3		42		10,7	
	3 етап	15		55,9		29,1		35,5		48		16,5	
Динаміка змін (у %)		-17		+8,3		+8,7		-11,8		+6		+5,8	

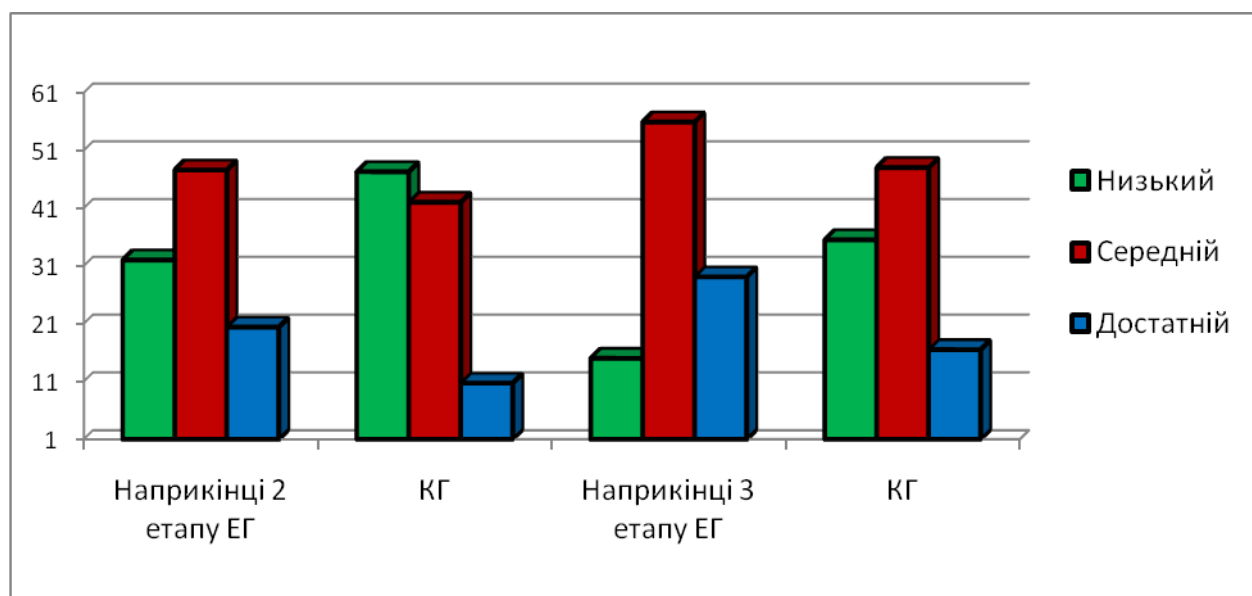
Наприкінці третього етапу експериментального дослідження відповідно до другого етапу результати визначилися так: в ЕГ низький рівень зменшився на 17%, а КГ – на 11,8%, що на 5,2% менше ніж в ЕГ; за достатнім рівнем показники ЕГ збільшилися на 2,9% відповідно до показників КГ, середній рівень в ЕГ збільшився на 2,3% більше ніж в КГ. Тобто попередня тенденція

зростання показників експериментального дослідження залишалася досить рівномірною і в ЕГ і знову була вищою показників КГ. Діагностичні результати формування у молодших школярів інтересу до музики на третьому етапі дослідження підтвердили, що розроблена методична модель формування інтересу молодших школярів до музики є оптимальною і тому доцільною.

Слід констатувати, що завдяки означеній методикі роботи на цьому етапі - розвитку свідомого накопичення учнями знань, умінь і навичок, поглиблення аналітичних процесів, розуміння музичного мистецтва, підвищення художньо-естетичного світогляду, учні ЕГ характеризувалися усвідомленням образно-сміслового розмаїття музичних творів та художньо-естетичних засобів виразності, відрізнялися готовністю до прийняття самостійних рішень.

Наочне зображення показників змін критеріїв інтересу до музики наприкінці третього відносно другого етапу подаємо у діаграмі 3.4:

Діаграма 3.4

Динаміка співвідношення показників інтересу молодших школярів до музики наприкінці другого і третього етапів експериментального дослідження

Отже, наочно бачимо поступову зміну усіх показників рівнів сформованості критеріїв інтересу молодших школярів до музики в ЕГ і КГ упродовж зазначеного етапу експериментального дослідження.

Показниками завершеності третього етапу експериментальної роботи

стали: збагачення музично-естетичного світогляду, підвищення інтересу до занять, зростання музично-теоретичних узагальнень та розвиток уміння мислити цілісним художнім образом, що стало необхідною передумовою для поступового переходу до наступного етапу дослідної роботи, яка проводилася в 4 класах експериментальних груп.

❖ **Четвертий етап** – *узагальнювальний* мав на меті перевірку та закріплення набутих знань, умінь і навичок, особистісно – ціннісного ставлення учнів до музики, проводився на четвертому році навчання й передбачав закріплення інтересу та стійкого позитивного ставлення молодших школярів до музики, узагальнення знань щодо особливостей української та світової музичної мови, видової та жанрової специфіки музичного мистецтва, орієнтацію на подальшу самостійну діяльність.

Використання методів організації, стимулювання, спрямування та активізації інтересу до музики, забезпечувалося продовженням розвитку мотиваційного, емоційного, когнітивного компонентів та цілеспрямованої уваги до креативного компонента.

Реалізації мети означеного етапу сприяло вирішення таких завдань: розвиток активного включення учнів до навколишнього музичного середовища; поглиблення музично-слухових уявлень, усвідомлення особливостей музичної мови; удосконалення рівня володіння різними видами музичної діяльності, збагачення знань про музичне мистецтво в Україні та в інших країнах світу, залучення учнів до музично - творчого самовираження та самореалізації, активізацію музично-творчих здібностей.

Пошуки шляхів вирішення завдань цього етапу відбувалися за рахунок зміцнення інтересу до музики, актуалізації набутого на попередніх етапах навчального досвіду.

Дотримання та урахування умов, методик, принципів та завдань формування у молодших школярів інтересу до музики забезпечило створення ефективного навчально-виховного середовища, що дало змогу об'єднати всі етапи експериментального дослідження у єдине ціле, закріпити інтерес

молодших школярів до музики.

Спрямування інтересу учнів до музики з більш складними завданнями у різних видах музичної діяльності, заснованих на узагальненні та закріпленні знань, поглиблення аналітичних процесів, розвитку музично-творчих здібностей (спів пісень, виконання музичних творів на елементарних музичних інструментах, інсценування на заданий музичний твір або музичний образ; виконання творчих завдань) виконувалося на основі свідомого та оцінювального ставлення до музики.

Використання мультимедійних технологій на етапі вивчення нового матеріалу допомагало побудувати уроки не тільки більш насиченими, але і захопливими. Допоміжним засобом ознайомлення молодших школярів з музичним мистецтвом стали мультимедійні програми: «Класична музика», «Шарманщик», «Енциклопедія музичних інструментів».

Розуміючи всю складність і тривалість процесу формування інтересу до музики, робота з учнями будувалася на повазі до них, вірі в їх можливості, забезпеченні психологічного комфорту. Важливо було змінити позицію учнів з пасивної на активно-творчу, максимально сконцентрувати увагу на предметі діяльності, залучити їх до співпереживання, здатності отримувати задоволення від творчості.

Інтерес до музики закріплюється вмінням мислити (аналізувати, узагальнювати), розуміти прослухане, співпереживати, уявляти, аргументовано висловлювати свої думки. Для продуктивної роботи учнів великого значення набувала опора на знання, які вони отримали раніше. Для дослідження сформованості інтересу молодших школярів до музики їм пропонувалося прослухати музичний твір (обирався вивчений музичний твір з достатньо рельєфними жанровими ознаками, завершеною побудовою, цікавим образно-емоційним змістом) та відповісти на запитання: «Тобі сподобався музичний твір?»; «Що тобі сподобалося у музиці: мелодія, ритм, гармонія; динаміка, особливості тембрового звучання музичних інструментів?» (зразки відповідей подавалися на екрані), «Чому?»; «Який основний характер твору, про що

розповідає музика?»; «Яка жанрова основа твору (пісенна, танцювальна, маршова, поєднання різних жанрів)?», «Які почуття викликав цей музичний твір?», «Який твір з такою ознакою ви вивчали раніше?», «Які види мистецтв поєднує балет, опера?» тощо. Застосування цього методу стало важливим джерелом активізації учнів, збагачення їхнього музично-словникового фонду, сприяло актуалізації накопиченої інформації в процесі навчальної діяльності, її поглибленню та систематизації.

Як було зазначено, у четвертому класі майже всі учні вже вміють зосереджено слухати й аналізувати прослухану музику. Спостережливість стає рисою характеру. Було дуже важливо звернути увагу учнів на звучання музичних інструментів, розвинути навички визначати їх темброву красу, прислухатися до звучання музики й отримувати від неї естетичне задоволення. Але було помічено, що при монотонному використанні однієї форми роботи через 10 – 15 хвилин майже в усіх учнів виключається сприйняття інформації. Тому ми застосовували різноманітні засоби та прийоми роботи, які передбачали чергування зорового і слухового сприйняття навчальної інформації, а також періоди напруженої розумової діяльності та емоційної розрядки. Поетичні рядки з «Читанки» (А. Малишко «Дощ», В. Бичко «Осінь», В. Бондарчук «Листопад», Г. Чубач «Прогулянка з весною» тощо), картини відомих художників (А. Саврасов «Шпаки прилетіли», М. Глущенко «Зимовий ліс», «Київська осінь», В. Полєнов «Літо», І. Левітан «Золота осінь» тощо) допомагали дітям зрозуміти задум автора, проаналізувати емоційно - образний зміст музичних творів, наприклад, К. Данькевича «Метелиця», Т. Шутенко «Вальс сніжинок», М. Лисенка «А вже весна» з опери «Зима і весна», Г. Сясько «Весняний дощик» тощо. Тобто, коли учні отримували значно більше знань, музичні образи для них ставали більш яскравими й зрозумілими.

Для розвитку свідомого ставлення учнів до музики, узагальнення знань, увага також приділялася задоволенню потреби молодших школярів здійснювати оцінку власних уподобань у музичному мистецтві, прослуханій музики поза школою. Молодши школярі, маючи певний досвід, уже спокійно

себе почували під час участі в навчальних дискусіях. Пропонувалися теми для обговорення, які спонукали до роздумів, активного інформаційного обміну. Наприклад: «З чого починається музика?»; «Які особливості музики?»; «Про що розповідає музика?»; «З чого складається музика?»; «Яка музика, прослухана поза школою тобі сподобалася?», «Який музичний твір ти подарував би мамі?», «Якою ти хотів би бачити музичну країну?» тощо.

Учні вчилися колективно обговорювати навчальну інформацію, узагальнювати свої враження від музики, отриманої на уроках і поза школою. Отже, у них виховувалася здатність вільно висловлювати свої думки й почуття у зрозумілій, чіткій та виразній формі, вироблялися оцінні судження, виявлялася правомірність або хибність поглядів. Поступово в учнів простежувався стійко виявлений інтерес до змісту музичних творів, прагнення робити самостійні висновки, аналізувати.

Використання мультимедійних технологій допомагало узагальнити зміст навчального матеріалу «Музика мого народу». Показ прикладів історичних джерел і традицій музичної творчості українського народу доповнювався прикладами професійної музики в народному дусі з характерними рисами української народної музики: наспівністю, ліричністю, емоційністю (укр. нар. думи «Іван Богун», «Пісня про Байду», «Дума про козака Голоту», Г. Майборода «Гуцульська рапсодія» тощо).

Розвитку власного ставлення учнів до музики різних народів за темою «Музика не знає кордонів» допомагало ознайомлення учнів з музикою різних народів (Д. Гершвін «Колискова» з опери «Поргі та Бесс», А. Хачатурян Гопак з балету «Гаяне», З. Кодай «Чардаш», В. А. Моцарт «Симфонія соль мінор» - уривок) із застосуванням мультимедійних технологій. Ілюстрації за допомогою мультимедійних технологій доводили до свідомості учнів, що в музиці різних народів є багато спільного, зокрема українська музика споріднена з музикою інших слов'янських народів, насамперед з російською та білоруською.

Спостереження довело, що пісні (М. Мельник «Україно – дівчино», Л. Дичко «Петрівочка», М. Іванников «Відлетіли журавлі», А. Мігай «Сім нот»

тощо) запам'ятовувалися краще, якщо завдяки використанню мультимедіа, їм надавався сучасний ритм, поєднувався певний музичний супровід з голосом виконавця, встановлювалася й регулювалася швидкість, діапазон та тональність звучання музики, власноруч створювався музичний супровід, використовувалася самостійно складена мелодія для супроводу поетичного тексту; імпровізація знайомих мелодій, створювалися власні звукові мініатюри.

Використання мультимедіа у режимі караоке, запис виконаної пісні допомагало нам стежити за реакцією на музику, виконавською постаттю учнів, умінням співати. За необхідності вчитель грав на піаніно, щоб діти зрозуміли звороти мелодії, гармонічну основу пісень тощо. Дітям дуже подобалося співати під фонограму, самостійно інсценувати, імпровізувати, виконувати пісню «в особах», добирати танцювально-ритмічні рухи.

За умови такої планомірної роботи поступово загальний епізодичний інтерес (емоційно-пізнавальне переживання) учнів до музики переходив у стадію стійкого інтересу (емоційно-пізнавального ставлення), допитливості й самостійності, переходило у сферу творчості. Молодші школярі легко відгукувалися на різні творчі завдання. Форми роботи з учнями обиралися як групові так й індивідуальні.

Ураховуючи те, що навчальний матеріал учні засвоюють в основному на уроках музики, ми давали можливість учням виявити себе в різних видах музичної діяльності, якими вони у домашніх умовах цілеспрямовано не займаються. Для закріплення отриманих знань у кінці кожного уроку були запропоновані певні творчі завдання, наприклад:

- придумати супровід, скласти мелодію на заданий ритмізований зразок та розкладений на склади віршований текст з «Читанки» (набуття досвіду створення художніх образів);

- імпровізувати ритм і мелодію до українських народних пісень: «Йшла зозуля мимо саду», «А вже сонце котиться», «Янчику – білоданчику» тощо;

- дібрати музику до репродукцій картин, наприклад Клод Моне «Схід сонця», І. Айвазовського «Дев'ятий вал», Ф. Решетніков «Знову двійка»,

I. Шишкін «Ранок у сосновому лісі» тощо;

- створювати казки й вірші, малюнки за музичними враженнями: М. Лисенко уривки з опери «Тарас Бульба»; К. Стеценко «Вечірня пісня», Д. Львов - Компанієць «Дружать діти на землі» тощо;

- добирати музичні інструменти і створити метричні супроводи до пісень і танців: укр. нар. пісень - «А вже сонце котиться», «Женчикок – бреччикок», «Ой, на горі та й жєнці жнуть», рос. нар. пісень - «Со вьюном я хожу», «Светит месяц», танців «Гопак», «Козачок», «Вальс», «Лезгінка» тощо.

Ознайомлення учнів з розмаїттям музичних інструментів продовжувалося завдяки використанню електронного посібника «Музичні інструменти»

Задля подальшого розвитку *пам'яті*, узагальнення знань учні мали виконати діагностичне завдання «Згадай», у якому пропонувалося декілька фрагментів вивчених музичних творів (на екрані висвітлювалася назва та ілюстрація у відповідному порядку). Учні разом з учителем визначали назви творів. Надалі ці твори виконувалися в іншому порядку.

Для виявлення ініціативи та самостійності, можливості проявити свої творчо-виконавські здібності учням пропонувалося завдання «Зміни», де учні мали здійснити певну зміну в музичному творі з метою виявлення специфічної ролі конкретних засобів виразності (змінити темп, ритмічні групування, динаміку тощо).

Для закріплення отриманих знань виконувалося завдання «Визнач». Перед слуханням музичного твору учнів не ознайомлювали з його назвою. У процесі сприйняття музики необхідно було визначити зміст твору і дібрати слова, що характеризують емоційний спектр його образів-настроїв (перелік можливих назв висвітлювався на екрані), Учні мали з'ясувати, якими засобами виразності це досягається.

Гра «Ерудит» націлювала учнів на активний інформаційний обмін, використовувалася після ознайомлення з музичним твором. Учні розподілялися на групи: перша - «психологи», друга - «письменники», третя - «кінорежисери». Кожна група сідала за окремий стіл. Група «психологів» мала звернути увагу на

емоційність твору, група «письменників» - описати образ музичного твору, а група «кінорежисерів» - скласти «сценарій» фільму відповідно до характеру музичного твору. Це допомагало учням узагальнити, практично застосувати набуті знання. Цікава полеміка, що виникала після цього завдання, свідчила про особистісне осмислення музичного матеріалу, інтересу до музики.

Своєрідною оцінкою результатів власних зусиль ставала організація музичної презентації складених музичних творів. При виконанні завдання «Склади» учням необхідно було скласти вдома пісню, музичний твір (якщо вміли музикувати) або пісню та ознайомити всіх зі своїм твором, розповісти про його особливості, викликати інтерес та позитивне враження.

Зазначимо, що успішно виконане попереднє завдання підвищувало інтерес до наступного завдання (успіх дає позитивний емоційний фон для подолання нових труднощів), і, навпаки, невдача у попередньому завданні викликала менший інтерес до виконання наступного завдання.

Для розвитку більш чіткого розуміння суті музики, узагальненню знань з музики ми залучали учнів до написання міні-творів на задану тему. Виконання письмових завдань стосувалися активних форм засвоєння знань, свідомого ставлення до музики, допомагало створенню ситуацій для закріплення знань з музики. Були запропоновані такі теми: «Як я розумію музику»; «Барвисті звуки музики»; «Музика поряд зі мною»; «Подорож країною музики»; «Особливості жанрів музики»; «Музика не має меж», «Музика допомагає», «Про що розповідає музика».

Учням дуже подобалося створювати міні- вистави на задану тему (наприклад укр. нар. пісні «Зоре моя вечірняя», «Грицю, Грицю, до роботи», «Ой на горі та й женці жнуть», «Вийди, вийди, Іванку», пісні інших народів «Курчата», «Савка і Гришка», «Світить місяць» тощо). Фонові заставки мультимедіа робили виконання завдань емоційно насиченими та цікавими.

Для з'ясування сформованості музично-стильових та жанрових уявлень школярам пропонувалася звукова вікторина, під час якої послідовно демонструвалися фрагменти творів відомих композиторів, що мали яскраво

виражений індивідуально-творчий стиль. Для кожного фрагмента на мультимедійній дошці надавався перелік можливих авторів та ілюстрацій. Учні мали визначити стильовий напрям, жанр, назву та обрати відповідну відповідь. Відмічено, що під впливом систематичного слухання музики учням починали подобатися більш гармонійні поєднання звуків.

Ми переконалися, що активне включення молодших школярів у навколишнє музичне середовище; удосконалення різних видів музичної діяльності; залучення учнів до самостійних і безпосередніх музичних спостережень, до участі в різноманітних творчих завданнях викликає безліч оригінальних думок та цікавих знахідок, у них зростає ініціативність, розвивається гнучкість мислення, бажання ознайомлюватися з новими музичними творами. Зміст відповідей на вищезначені запитання змінився: «Мені подобається, що можу добре співати, грати на музичному інструменті, дізнатися про інші музичні твори»; «Коли виросту, стану диригентом, виконавцем, співаком» тощо. З відповідей видно, що в учнів поступово виробляється нове ставлення до своєї діяльності, навчання музики та осмислення її результатів.

Найбільші результати за оцінювальними критеріями сформованості інтересу до музики простежувалося у показниках дослідження в ЕГ наприкінці четвертого (узагальнювального) етапу дослідження. Надання учням більшої самостійності, спрямування на пошуковий характер словесно-аналітичного трактування художньо-образного змісту творів, виконання творчих завдань поступово розкріпачували учнів, виховували сміливість, сприяли виробленню власного ставлення до музичного матеріалу. Свідченням правильного напрямку нашої роботи стали якісні зміни у відповідях (уміння мислити цілісним художнім образом), виконанні завдань, стійкий інтерес до занять і до музики.

Для аналізу даних щодо змін показників у співвідношенні критеріїв сформованості інтересу до музики ми взяли до уваги діагностичні показники четвертого і третього етапів дослідження.

Узагальнені результати якісних показників сформованості інтересу

молодших школярів до музики після 4 відносно 3 етапів дослідження (див. дод. 5 а, 5 б) подаємо у таблиці 3.7:

Таблиця 3.7

Результати сформованості інтересу молодших школярів до музики													
Критерії	Групи	ЕГ (128уч)						КГ (126 уч)					
	Рівні	Низький		Середній		Достатній		Низький		Середній		Достатній	
	Міра	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Мотиваційно - вольовий		0	0	81	63	47	37	35	27,8	66	51,9	25	20,2
Емоційно - ціннісний		0	0	82	63,5	46	36,5	36	28,3	65	51,4	25	20,2
Когнітивно-кумулятивний		0	0	82	63,5	46	36,5	32	26	67	52,8	27	21,2
Креативно - діяльнісний		0	0	80	62,8	48	37,2	34	27,1	66	52	26	20,9
Середні показники (у %)	3 етап	15		55,9		29,1		35,5		48,5		16	
	4 етап	0		63,2		36,8		27,3		52		20,7	
Динаміка змін (у%)		-15		+7,3		+7,7		-8,2		+3,5		+4,7	

Отже, результати заключного контрольно-діагностичного зрізу свідчать про якісні зміни рівнів сформованості у молодших школярів експериментальних класів інтересу до музики. Орієнтація молодших школярів на подальше самостійне осягнення музичних творів, творча спрямованість роботи 4 етапу формуального дослідження дозволила досягти досить рівномірної сформованості в ЕГ показників: 36,8% - достатнього, 63,2% - середнього рівня, низького рівня сформованості інтересу до музики не було виявлено. У КГ показники достатнього рівня інтересу до музики були менш переконливими, вони склали 20,7% (26 уч.) від кількості учнів, що було на 14,8 % меншим ніж в ЕГ; середній рівень в ЕГ теж був нижчим ніж в КГ на 1,2 %; на жаль, у КГ ще залишилося 27,3 % учнів з низьким рівнем сформованості інтересу до музики.

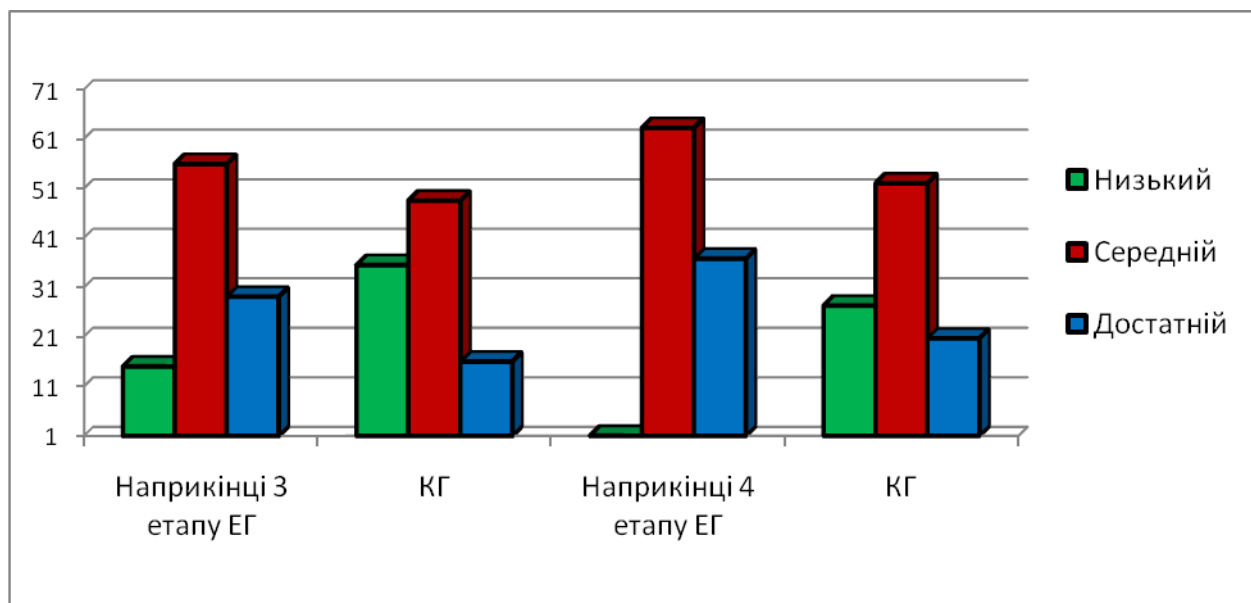
Найбільш вираженою є різниця в результатах сформованості креативно-діяльнісного компонента. За отриманими даними 62,8 % учнів

експериментальної групи продемонстрували середній та 37,2 % достатній рівень його сформованості, у той час як 52 % учнів контрольної групи залишилися на середньому та 20,9 % на достатньому рівнях.

Зазначимо, що впродовж експериментального дослідження на кожному етапі показники в ЕГ змінювалися більш інтенсивно, завжди були вищими відповідно до результатів у КГ. Динаміка змін результатів в ЕГ і КГ виявилася так: низький рівень сформованості у молодших школярів інтересу до музики відносно 3 етапу в ЕГ зменшився на 6,8% більше ніж в КГ. Динаміка змін достатнього рівня в ЕГ збільшився на 3,3%, більше відносно КГ, а середній рівень в ЕГ збільшився на 3,5% більше ніж в КГ.

Для наочного відображення змін у показниках дослідження наприкінці четвертого етапу експерименту подаємо діаграму 3.5:

Діаграма 3.5

Динаміка співвідношення показників інтересу молодших школярів до музики наприкінці третього і четвертого етапів експериментального дослідження.

Отже, результати дослідження переконливо вказують на те, що формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій є доцільним і більш результативним.

Аналізуючи дані спостережень за процесом та результатами навчальної діяльності учнів на різних етапах експерименту, ми переконалися, що

об'єднання на одному занятті різних видів діяльності, залучення молодших школярів до участі в дискусіях, різноманітних іграх та завданнях з використанням мультимедіа викликає у них безліч оригінальних думок та цікавих знахідок, зростає їх ініціативність у пошуку нових музичних творів.

Під час виконання контрольних завдань наприкінці дослідження було виявлено, що молодші школярі експериментальних груп краще орієнтуються в основних жанрово-стильових особливостях музики, ніж учні контрольних груп. Вони почали розуміти художньо - образний зміст музичного твору, могли розповісти про композиторів, були уважними, аналізували та висловлювали свою особистісну позицію щодо музичного твору; присутнє творча ініціатива щодо інтерпретації музичного образу, стабільне прагнення повторного прослуховування музичних творів; демонстрували достатню спрямованість в інтересі до музичного мистецтва.

Наприкінці формувального експерименту дані, отримані в результаті спостереження, проведених бесід з учнями, свідчили про суттєве розширення кола музичних інтересів, збагачення образної пам'яті та життєвість асоціативних зв'язків, готовність до вироблення оцінних суджень, збагачення словникового запасу, появу власного відношення до творів музичного мистецтва, інтересу до неї:

У контрольних групах на цьому етапі рівень інтересу до музики визначився незначними змінами. Під час виконання завдань учні демонстрували недостатню обізнаність у музично-теоретичному матеріалі, не виявляли інтересу до музичних творів, не було ґрунтовності в судженнях, вони не сприймали музику як інтонаційно-образну мову, у них не було впевненості у назві улюбленої пісні, улюбленого музичного твору. Було помітно, що учні не відчують потребу покращити свої знання з музичного мистецтва.

У наступній таблиці подаємо порівняльні результати показників сформованості в молодших школярів інтересу до музики в ЕГ і КГ на початку і наприкінці експериментального дослідження:

Порівняльні результати сформованості у молодших школярів інтересу до музики в ЕГ і КГ

ГРУПИ		ЕГ (128уч.)						КГ (126 уч.)					
		Низький		Середній		Достатній		Низький		Середній		Достатній	
Рівні		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Етапи	1 етап	63	49,2	52	40,5	13	10,3	68	54	52	41,2	6	4,8
	2 етап	41	32	61	47,6	26	20,4	60	47,3	53	42	13	10,7
	3 етап	19	15	72	55,9	37	29,1	45	35,5	61	48,5	20	16
	4 етап	0	0	81	63,2	47	36,8	11	9	88	70	27	21
	Констат.	86	67,5	38	30	4	2,5	80	63,5	43	34,5	3	2
Динаміка змін (у%)		-67,5		+33,2		+34,3		-54,5		+35,5		+19	

Розглянемо динаміку змін: в ЕГ низький рівень наприкінці дослідження не виявився, відповідно до констатувального етапу він зменшився на 67,5%, середній рівень збільшився на 28,8%, достатній рівень - на 38,7%; тоді як у КГ низький рівень сформованості у молодших школярів інтересу до музики остався у 27,3% учнів і зменшився він лише на 36,2%, середній рівень збільшився на 16,5%, достатній – на 18,7%.

Різниця показників сформованості у молодших школярів інтересу до музики в ЕГ і КГ на констатувальному етапі і наприкінці дослідження становить: низький рівень в ЕГ покращився на 31,3% у порівнянні з КГ; середній рівень в ЕГ покращився на 12,3% у порівнянні з КГ; достатній рівень в ЕГ збільшився на 20%. Тобто результати аналізу свідчать про те, що запропонована методика формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій є ефективною.

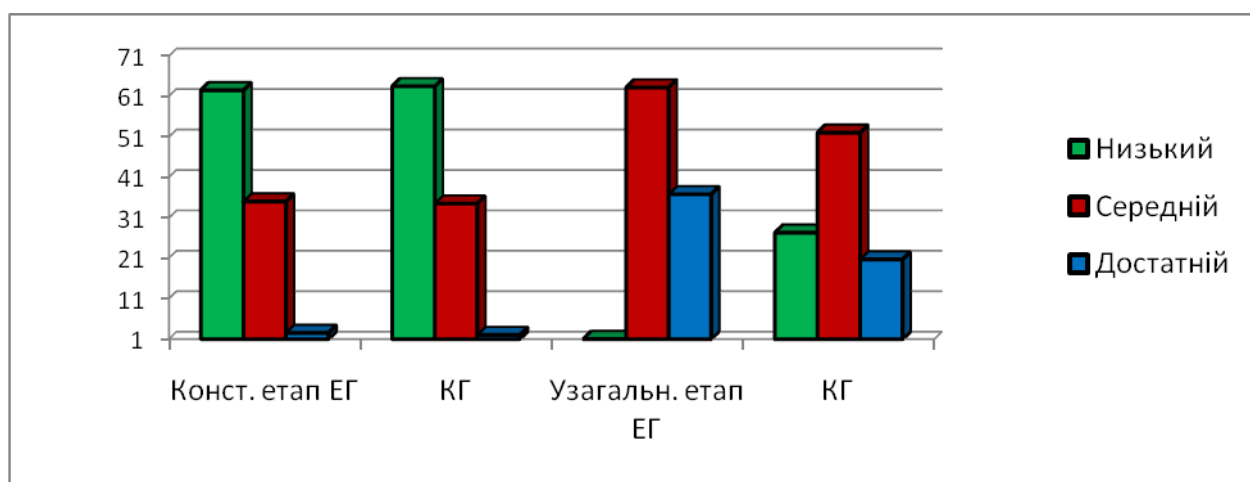
Четвертий етап дослідної роботи мав достатню творчу спрямованість, забезпечував сформованість необхідних чинників інтересу до музики, орієнтував молодших школярів на подальше самостійне осягнення музичних творів. Завдяки застосуванню дидактичних методів навчання і використання

мультимедійних технологій учні змінили ставлення до музики, розширили свої знання, збагатили музично-естетичний світогляд, навчилися самостійно застосовувати одержані знання, уміння та навички пізнавати навколишній світ засобами музики, що стало своєрідним індикатором сформованості у молодших школярів інтересу до музики.

Слід констатувати, що використання мультимедійних технологій дозволило досягти високої ефективності уроків, розглянути значний обсяг матеріалу, узагальнити й систематизувати знання учнів з теми, показати прикладну спрямованість вивченого матеріалу, перевірити практичні вміння й навички учнів, здійснити диференціацію та індивідуалізацію навчання, зформувати в учнів пізнавальний інтерес до виконання завдань. Доступний виклад навчального матеріалу з використанням мультимедійних технологій з урахуванням яскравого емоційно-образного змісту творів, застосування серії музично-творчих завдань, збільшення обсягу музично-сислової інформації, залучення до участі у різних видах музичної діяльності покращили діагностичні показники за рівнем вираження критеріїв сформованості інтересу молодших школярів до музики.

З метою наочного відображення динаміки співвідношення інтересу до музики молодших школярів на початку і в кінці експериментальної роботи подаємо у діаграмі 3.6:

Діаграма 3.6

Динаміка співвідношення показників інтересу молодших школярів до музики на початку і в кінці експериментальної роботи.

Отже, наочне зображення показників інтересу до музики підтверджує, що проведене дослідження забезпечило досягнення значного підвищення рівня інтересу молодших школярів експериментальних груп за рахунок послідовного застосування запропонованої методики. Дані заключного контрольно-діагностичного зрізу свідчать про якісне підвищення результатів в експериментальних групах.

Перевіркою ефективності запропонованої методики формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій стало визначення динаміки показників сформованості у молодших школярів інтересу до музики; здійснення порівняльного аналізу кількісних та якісних показників, отриманих у процесі дослідно-експериментальної роботи між ЕГ та КГ шляхом використання статистичних методів обробки даних.

Для виявлення педагогічного потенціалу створеної організаційно-методичної системи формування інтересу до музики необхідно було з'ясувати реальну ефективність експериментальної методики. Зазначена мета визначила змістовні та процесуальні аспекти цього етапу дослідження та зумовила постановку таких завдань:

- ✓ простежити за динамікою формування у школярів визначених компонентів інтересу до музики на всіх етапах дослідної роботи за допомогою аналізу контрольно-діагностичних зрізів;

- ✓ здійснити порівняльний аналіз кількісних та якісних показників, отриманих у процесі дослідно-експериментальної роботи між ЕГ (кл. «А») та КГ (кл. «Б»);

- ✓ шляхом використання статистичних методів обробки даних одержати вірогідні результати та довести дієвість запропонованої методики.

Для остаточного вияву статистичної достовірності загального результату дослідження ми також здійснили аналіз *кількісних* показників інтересу учнів до музики за показниками успішності учнів до і наприкінці експериментального дослідження.

Наукову достовірність результатів дослідження було визначено

за допомогою методів математичної статистики. Обчислення мали довести, що застосування розробленої методики навчання підвищує рівень інтересу до музики за рахунок сформованості необхідних компонентів у порівнянні з традиційною системою навчання музиці.

Для перевірки істотної (або неістотної) відмінності двох середніх ми взяли вибірку – це певна кількість респондентів дослідження (27 учнів експериментальної групи та 29 учнів контрольної групи), що випадково й незалежно вибрані з генеральної сукупності учнів шкільних закладів, задіяних в експериментальному дослідженні.

Висуваємо гіпотези:

- нульову гіпотезу H_0 , за якою відмінності в результатах досліджуваних груп є випадковими;

- альтернативну гіпотезу H_1 , за якою інтерес до музики учнів ЕН та КГ різні через невідповідні причини і є наслідком упровадження розробленої методики.

Проведемо дослідження отриманих результатів учнів ЕН та КГ за показниками визначених критеріїв. Ураховуючи розроблену шкалу оцінних показників, занесемо отримані учнями бали до спеціальної діагностичної карти та вирахуємо середній показник успішності навчання.

У таблиці (дод. К) подані середньорічні оцінки учнів з музики двох класів, зазначених як клас «А» та клас «Б». Клас «А» представляє експериментальну групу, клас «Б» - контрольну. Як видно з таблиць, обчислена середньогрупова оцінка контрольної групи y_0 нижча за співвідносну оцінку експериментальної групи x_0 , тобто $x_0 = 10.51$, $y_0 = 9.72$

Наше завдання полягає в тому, щоб з'ясувати, чи є ця різниця випадковою, чи вона заподіяна застосуванням в експериментальній групі досліджуваної методики. Достовірність результатів застосування досліджуваної методики визначимо за допомогою критерію Стюдента, або t – критерію. Керуючись формулами, представленими у науково – методичній

літературі, проведемо відповідні розрахунки t – критерію. t – критерій застосовується за умови досить великих обсягів вибірок ($n > 30$) або у випадку, коли статистичні ряди близькі до нормального закону розподілу [110]. Оскільки в нашому випадку маємо $n < 30$, проведемо перевірку розподілу наших вибірок на близькість до нормального закону шляхом розрахунку показників асиметрії та ексцесу за методикою, викладеною в літературі [217]. За цією методикою, розподіл варіаційного ряду вважається нормальним у тому випадку, якщо відносини показників асиметрії та ексцесу до їх репрезентативних помилок за абсолютною величиною не перевищують 3.

Позначимо показник асиметрії A ; показник ексцесу E ;
 помилка репрезентативності для показника асиметрії m_A ;
 помилка репрезентативності для показника ексцесу m_E ;
 відносини показника асиметрії до його репрезентативної помилки t_A ;
 відносини показника ексцесу до його репрезентативної помилки t_E ;

Формули для розрахунків:

$$A = \frac{\sum (x_i - x_0)^3}{n \delta^3};$$

$$E = \sqrt{\frac{\sum (x_i - x_0)^4}{n \delta^4} - 3};$$

$$m_A = \sqrt{\frac{n A}{6}};$$

$$m_E = 2 \sqrt{\frac{n E}{6}};$$

$$t_A = \left| \frac{A}{m_A} \right|;$$

$$t_E = \left| \frac{E}{m_E} \right|;$$

m_E

де x_i - середньорічна оцінка кожного учня в групі; x_0 - середньо
групова середньорічна оцінка; n - кількість спостережень;

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum (x_i - x_0)^2}{n - 1}};$$

Проведемо чисельний розрахунок величин t_A і t_E для експериментальної групи, тобто класу ЕК «А». Для цього випадку кількість спостережень

$$n = 27;$$

інші показники, необхідні для розрахунків, візьмемо з таблиці (див. дод.

К):

$$\sum (x_i - x_0)^2 = 15.12;$$

$$\sum (x_i - x_0)^3 = -0.38;$$

$$\sum (x_i - x_0)^4 = 21.43;$$

Розрахунок: 15.12

$$\delta = \sqrt{\frac{15.12}{26}} = 0.763;$$

$$A = \frac{-0.38}{27 * 0.763^3}$$

$$A = \frac{-0.38}{27 * 0.763^3} = -0.032;$$

$$E = \sqrt{\frac{21.43}{27 * 0.763^4} - 3} = -1.47;$$

$$m_A = \sqrt{\frac{21.43}{27 * 0.763^4} - 3} = 0.47;$$

$$m_E = 2 \sqrt{\frac{21.43}{27 * 0.763^4} - 3} = 0.94;$$

$$t_A = \frac{0.47}{0.032} = 0.068;$$

$$t_E = \frac{1.47}{0.94} = 1.56;$$

$$t_E = \frac{1.47}{0.94} = 1.56;$$

$$t_A = \frac{0.47}{0.032} = 0.068;$$

$$t_E = \frac{1.47}{0.94} = 1.56;$$

$$t_E = \frac{1.47}{0.94} = 1.56;$$

$$t_E = \frac{1.47}{0.94} = 1.56;$$

0.9

Отже, для ЕК $t_A < 3$; $t_E < 3$;

Проведемо чисельний розрахунок величин t_A і t_E для КК. Для цього випадку кількість спостережень

$$n = 29;$$

Для контрольної групи, замість змінних величин x_i і x_o для підстановки у формули візьмемо з таблиці (дод. К) співвідносно змінні y_i і y_o . $(y_i - y_o)^2 = 25.39$;

$$(y_i - y_o)^3 = -0.66;$$

$$(y_i - y_o)^4 = 73.36;$$

Розрахунок: 25.39

$$\delta = \sqrt{\frac{25.39}{29}} = 0.95;$$

$$28 \cdot -0.66$$

$$A = \frac{28 \cdot -0.66}{29 \cdot 0.86} = -0.026;$$

$$29 \cdot 0.86$$

$$73.36$$

$$E = \sqrt{\frac{73.36}{29}} - 3 = -1.23;$$

$$29 \cdot 0.816$$

$$m_A = \sqrt{\frac{29 \cdot 0.816}{29 \cdot 6}} = 0.45;$$

$$29 \cdot 6$$

$$m_E = 2 \sqrt{\frac{0.026}{29}} = 0.9;$$

$$29$$

$$0.026$$

$$t_A = \frac{0.45}{1.23} = 0.057;$$

$$0.45 \quad 1.23$$

$$t_E = \frac{0.9}{1.37} = 0.657;$$

Отже: для контрольної групи $t_A < 3$; $t_E < 3$;

Ми з'ясували, що як для експериментальної, так і для контрольної груп відносини t_A і t_E не перевищили значення. Отже, обидва варіаційних ряди підпорядковуються нормальному закону розподілу, тому можемо застосувати

критерій Стюдента для визначення достовірності різниць середньорічних оцінок в ЕГ і КГ.

Отже, маємо дві гіпотези: H_0 (різниця в оцінках експериментальної та контрольної груп є випадковою) і H_1 (різниця в оцінках не є випадковою)

Виберемо одну з гіпотез за наступним алгоритмом:
 обчислити емпіричне значення критичної статистики $t_{емп}$;
 вибрати табличне критичне значення критерію $t_{кр}$ для заданого числа ступенів свободи і рівня значимості α .

Якщо $t_{емп} < t_{кр}$ приймаємо гіпотезу H_0 , якщо значення більше або дорівнює, то приймаємо гіпотезу H_1 .

Рівень значимості визначає ймовірність помилки у відсотках. Число ступенів свободи залежить від розміру вибірок. Рівень значимості задамо

$$\alpha = 0.01$$

Число ступенів свободи $r = n_1 + n_2 - 2 = 54$, де

n_1 - кількість досліджень в експериментальній групі (ЕГ) «А»

n_2 - кількість досліджень в контрольній групі (КГ) «Б»

Емпіричне значення критичної статистики обчислимо за формулою:

$$t_{емп} = \frac{|x_0 - y_0| \sqrt{(n_1 + n_2 - 2) \frac{n_1 n_2}{n_1 D_x + n_2 D_y}}}{\sqrt{(n_1 D_x + n_2 D_y)}} ; \text{ де}$$

$$n_1 + n_2$$

$$n_1 = 27; \quad x_0 = 10.51;$$

$$n_2 = 29; \quad y_0 = 9.72;$$

$$1 D_x = \frac{1}{n_1} \sum (x_i - x_0)^2;$$

$$n_1$$

$$1 D_y = \frac{1}{n_2} \sum (y_i - y_0)^2;$$

$$n_2$$

$$\text{Розрахунок: } 1 D_x = \frac{1}{27} 15.12 = 0.56,27$$

$$1 D_y = \frac{1}{29} 25.39 = 0.8729$$

$$|10.51 - 9.72| \sqrt{(27 + 29 - 2) \frac{27 \cdot 29}{27 \cdot 0.5627 + 29 \cdot 0.8729}}$$

$$t_{\text{емп}} = \frac{\sqrt{(27 \cdot 0.56 + 29 \cdot 0.87)}}{\sqrt{27 + 29}} = 3.4$$

Знаходимо в таблиці значення $t_{\text{кр}}$ для $\alpha = 0.01$ та $r = 54$. Воно дорівнює $t_{\text{кр}} = 2.66$

Бачимо, що $t_{\text{емп}} > t_{\text{кр}}$

Тому гіпотеза H_0 відхиляється і приймається H_1 . Результатом розрахунків стало визначення t -критерію Стьюдента, зумовлюючи висновок про те, що відмінності в експериментальній та контрольній групах є статистично достовірними, з ймовірністю помилки не більше 0.01 %.

Визначаємо, що загальний показник успішності в учнів експериментальної та контрольної груп відрізняється не випадково, а є результатом застосування в експериментальній групі досліджуваної методики.

Отже, математична обробка даних дослідження довели, що зростання у молодших школярів інтересу до музики відбулося за рахунок упровадження у навчально-виховний процес розробленої методики. Результати дослідження дають підстави вважати, що визначені завдання реалізовані, вихідна методологія є правильною.

Зазначимо, що учні експериментальної групи досягли більшого рівня сформованості інтересу до музики, ніж у контрольній групі. Отримані в процесі дослідно-експериментальної роботи результати поетапної діагностики підтвердили наші висновки, що традиційна система навчання музики недостатньо забезпечує формування у молодших школярів інтересу молодших школярів до музики, а також засвідчили ефективність та доцільність використання розробленої методики.

Отже, проведений аналіз результатів експериментального дослідження, значні позитивні зрушення в активізації пізнавальної діяльності школярів, суттєве розширення кола музичних інтересів дають підстави дійти висновку, що розроблена методика формування інтересу молодших школярів до музики є дієвою та ефективною в процесі навчальної діяльності.

Висновки до третього розділу.

У розділі викладено зміст дослідно-експериментальної роботи, яка передбачала з'ясування реального стану сформованості інтересу молодших школярів до музики; розуміння батьками важливості уроку музики; вирішення вчителями загально освітніх закладів проблеми формування у молодших школярів інтересу до музики, використання мультимедійних технологій.

З'ясовано, що учні ставяться до музики позитивно, але не розуміють зміст, значення музики для людини; у більшості немає інтересу до вивчення та слухання музичних творів.

Виявлено, що значна частина вчителів в процесі своєї професійної діяльності неусвідомлено займаються вирішенням цієї проблеми, але про залежність інтересу до музики молодших школярів від певних взаємообумовлених психофізіологічних чинників не знав ніхто. Значна кількість учителів та студентів-практикантів відзначили недостатню увагу керівників шкіл до оснащення методичним і технічним обладнанням класу.

Також виявлено, що більшість батьків розуміють важливість уроку музики, але не цікавляться, яка музика подобається дітям, тому формування інтересів молодших школярів до музики має бути основною роботою вчителя загально освітнього закладу.

У результаті впровадження експериментальних діагностичних засад: анкетувань, педагогічних спостережень та психологічних методів діагностики були визначені критерії та показники рівнів сформованості інтересу до музики: *достатній, середній, низький*.

Дослідно-експериментальна робота та аналіз її результатів мала на меті вивчення практичних можливостей розробленої методики формування інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій та перевірку її ефективності. У її основу було покладено реалізацію визначених педагогічних принципів, забезпечення оптимальних організаційно-педагогічних умов, варіативне використання комплексу загальнодидактичних та спеціальних

методів навчання, застосування серії музично-творчих завдань. Окрім традиційних - контролю, перевірки, оцінки знань і умінь вона включала їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій і прогнозування.

Установлено та науково обґрунтовано критерії та показники, які відповідають компонентній структурі інтересу до музики: мотиваційно-вольовий (дозволяв розкривати цілеспрямованість зусиль учнів у подоланні труднощів, прагнення до самореалізації та самовираження в процесі навчання музики, бажання оволодіти різними видами музичної діяльності), когнітивно-кумулятивний (відображував змістову наповненість процесу формування інтересу до музики та дозволяв виявити змістовність, розвиненість, міцність знань про музичне мистецтво), емоційно-ціннісний (характеризував здатність молодшого школяра до емоційно-естетичного переживання у процесі сприймання музики, емоційне виконання пісень та музичних творів; розвиненість музично - естетичної свідомості) та креативно-діяльнісний (відображував готовність учнів до включення в активні форми музичної діяльності, спрямованість на різні види музичної діяльності).

Визначено, що дотримання та урахування визначених педагогічних умов та завдань щодо формування у молодших школярів інтересу до музики забезпечує створення ефективного навчально-виховного середовища і дозволяє об'єднати всі етапи експериментального дослідження у єдине ціле, зміцнити інтерес молодших школярів до музики. Його спрямування необхідно координувати через ускладнення завдань у різних видах музичної діяльності, врахування музично-творчих здібностей, узагальнення та закріплення знань на основі свідомого оцінювального ставлення учнів до музики. Використання мультимедійних технологій на всіх етапах навчання допомагає побудувати уроки не тільки більш насиченими, але й захоплюючими. Надання учням експериментальних класів більшої самостійності, спрямування на пошуковий характер словесно-аналітичного трактування художньо-образного змісту творів, виконання творчих завдань поступово розкріпачує учнів, виховує сміливість, сприяє виробленню власного ставлення до музичного мистецтва,

стійкого інтересу до музики.

Аналізуючи дані спостережень за процесом та результатами діяльності учнів на різних етапах експерименту, було з'ясувано, що розширення асоціативно-слухового досвіду та музично-естетичного світогляду зумовили активність кожного з учнів. Їх дії стали більш мотивованими, розвинулося свідоме, зацікавлене ставлення до музики.

Компетентнісний підхід до експериментальної роботи зумовив необхідність методичної розробки «Можливості застосування мультимедіа на уроках музики», електронних посібників «Нотна грамота», «Музичні інструменти» практична складова яких дозволяла впровадити обґрунтований підхід вчителів музики та студентів-практикантів до проведення експериментального дослідження, спрямованого на формування у молодших школярів інтересу до музики.

Визначено, що формуванню у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій сприяли поєднання глибокої змістовності запропонованої методики формування інтересу до музики з наочним викладом навчального матеріалу, підбір високохудожніх зразків музичного мистецтва з урахуванням яскравого емоційно-образного змісту творів та поступового ускладнення їх змісту, застосування серії музично-творчих завдань.

Перевіркою ефективності запропонованої методики формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій стало визначення динаміки показників сформованості у молодших школярів інтересу до музики; здійснення порівняльного аналізу кількісних та якісних показників, отриманих у процесі дослідно-експериментальної роботи між ЕГ та КГ шляхом використання статистичних методів обробки даних. На кожному формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи були проведені контрольні зрізи (початковий, проміжний, підсумковий) в експериментальному і контрольному класах з метою фіксації змін сформованості у молодших школярів інтересу до музики. Ефективність

запропонованої методики формування інтересу молодших школярів з використанням мультимедійних технологій було остаточно з'ясовано на контрольному етапі дослідження. Результати на всіх етапах дослідної роботи показали значне зростання інтересу молодших школярів до музики в експериментальних групах за кожним етапом упровадження експериментальної методики.

Отримані в процесі дослідження дані дозволили виявити значні відмінності у рівнях сформованості інтересу до музики в дослідних експериментальних і контрольних групах, що визначилося у більш активному включенні учнів до навколишнього музичного середовища; усвідомленні особливостей музичної мови; активізації їх музично-творчих здібностей.

Математично-статистична обробка даних кількісних та якісних показників інтересу учнів до музики довела, що зростання у молодших школярів інтересу до музики відбулося за рахунок упровадження у навчально-виховний процес розробленої методики. Загальна динаміка змін підтвердила ефективність та доцільність використання запропонованої методики формування інтересу молодших школярів до музики з використанням мультимедійних технологій а також з'ясовано, що традиційна система навчання музики недостатньо забезпечує формування у молодших школярів інтересу до музики.

Таким чином, результати дослідно-експериментальної роботи дають підстави вважати, що розроблена методика формування інтересу молодших школярів до музики з використанням мультимедійних технологій ефективна, становить цілісну організаційно-методичну систему формування у молодших школярів інтересу до музики, що доводить доцільність її застосування в системі загальної освіти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дослідженні розкрито нове вирішення проблеми формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій. Узагальнення результатів аналізу філософської, психолого-педагогічної, музикознавчої літератури та емпіричного досвіду формування у молодших школярів інтересу до музики довели, що ця проблема не знайшла необхідного відображення у науково-методичній літературі, недостатньо розроблені її теоретичні та практичні аспекти, актуальним залишається пошук нових організаційних та методичних форм своєчасного формування в учнівській молоді інтересу до світової та національної музичної культури.

Результати проведеного дисертаційного дослідження та виконання всіх поставлених завдань дають можливість дійти таких висновків:

1. Дослідження в галузі філософії, психології, педагогіки та мистецтвознавства, присвячені проблемі інтересу, показали, що він має ту ж класифікацію й характеристику, що й загальний інтерес, тобто також є своєрідним сплавом емоційних, вольових та розумових процесів, в основі яких лежить пізнання нового, невідомого та цікавого. Від загального інтересу інтерес молодшого школяра до музики відрізняється вибірковою спрямованістю емоційних, вольових та розумових чинників (сприйняття, увага, мислення, пам'ять, уява, почуття, активність), в основі яких лежить потреба в естетичних враженнях та природна допитливість, бажання пізнати нове, невідоме та цікаве. Аналіз діалектичної основи інтересу до музики дав змогу визначити, що інтерес молодшого школяра до музики є спрямованістю взаємозалежних психофізіологічних чинників (сприйняття, увага, мислення, пам'ять, уява, почуття й активність), які зумовлені природною допитливістю та потребою в музичних враженнях, детермінуються об'єктивними й суб'єктивними факторами.

2. На основі теоретичного аналізу наукової літератури була обґрунтована доцільність і ефективність упровадження в навчально-виховний процес уроку

музики мультимедійних технологій, інтегрований зміст яких включає теоретичну, практичну та творчу складові, передбачає залучення учнів до різних видів музичної діяльності, забезпечує навчання кожного учня в атмосфері творчості та співробітництва, а також визначається можливістю вчителя конкретизувати навчальні об'єкти, комбінувати різні форми подання необхідного за обсягом та якістю навчального матеріалу, гнучко керувати потоками різноманітної інформації, швидко узагальнювати та систематизувати знання учнів. Мультимедійні технології відзначаються універсальністю, їх можна застосовувати на різних етапах уроку.

3. Сформованість інтересу до музики визначається як мета і результат навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. У контексті проведеного дослідження структура інтересу до музики включає такі компоненти: мотиваційний, емоційний, когнітивний, креативний. У дисертації обґрунтовується ефективність формування у молодших школярів інтересу до музики в залежності від таких педагогічних умов: цілеспрямоване розширення музично-естетичного досвіду сприймання і усвідомлення музичного матеріалу засобами мультимедіа; розвиток мотивації молодших школярів до музичної діяльності; застосування індивідуально-групових і колективних форм діяльності учнів.

4. Вивчення чинного стану сформованості інтересу молодших школярів до музики в загальноосвітніх закладах виявило переважно низький рівень його сформованості. Це зумовило пошук шляхів удосконалення методів навчання музики, а також розробку експериментальної методики формування у молодших школярів інтересу до музики. Залучення значної кількості різних категорій респондентів, комплексне використання різноманітних діагностичних методів дозволило виявити ряд недоліків, що мають місце у педагогічній практиці. До них віднесено: недостатнє володіння вчителями мультимедійною технікою; незабезпеченість загальноосвітніх шкіл технічним оснащенням, мультимедійними програмами, методикою формування інтересу до музики засобами мультимедіа.

5. Відповідно до компонентної структури інтересу до музики було розроблено критерії його сформованості у молодших школярів: мотиваційно-вольовий (цілеспрямованість зусиль учнів у подоланні труднощів, прагнення до самореалізації та самовираження в процесі навчання музики, бажання оволодіти різними видами музичної діяльності); когнітивно-кумулятивний (змістовність, розвиненість, міцність знань про музичне мистецтво); емоційно-ціннісний (здатність молодшого школяра до емоційно-естетичного переживання у процесі сприймання музики, виконання пісень та музичних творів); креативно-діяльнісний (спрямованість учнів на різні види музичної діяльності.); до кожного критерію встановлено відповідні показники; визначені рівні сформованості інтересу молодших школярів до музики (достатній, середній, низький), що дало змогу діагностувати та виявляти динаміку якісних змін визначених компонентів на різних етапах дослідження.

6. Науково обґрунтовано, розроблено і експериментально перевірено поетапну методику формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій, яка включала чотири взаємопов'язаних етапи дослідно-експериментальної роботи: орієнтаційний, емоційно-спрямований, діяльнісно-креативний, узагальнюючий. Перевірка ефективності запропонованої методики в експериментальній роботі дозволила виявити, що найкращі результати відбуваються внаслідок її впровадження.

7. Результати проведеної експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку всіх визначених показників, що підтверджено використанням методів математичної статистики. Зіставлення досягнень учнів експериментальних і контрольних груп показало більш високий рівень сформованості інтересу до музики у молодших школярів на кожному етапі експериментального навчання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Воно відкриває перспективу для більш глибокого вивчення поставленої проблеми, зокрема пов'язаних з впливом музичних інтересів на світогляд учнів, особливостей реалізації поетапного формування інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій на уроках музики.

ДОДАТКИ

Констатувально-діагностичне дослідження існуючого стану сформованості
у молодших школярів інтересу до музики

Додаток А 1

(анкета для викладачів (студентів))

Шановні викладачі (студенти)!					
Просимо Вас прийняти участь у анкетуванні, що проводиться з метою удосконалення навчально-виховного процесу уроку музики. Будемо Вам вдячні за щирі та ґрунтовні відповіді					
Ваше ГПБ					Загальна кількість відповідей (у%)
ЗОЗ №					
№	Запитання	Відповіді			
		так	ні	Я вважаю	
1	Які діти уважно сприймають музичну інформацію?				
2	Виникають в учнів слухові образи після прослуханої музики?		•		
3	Запам'ятовують молодши школярі музику, вивчену на уроці?				
5	Які учні можуть висловлювати свої думки про свої враження від музики?				
6	Викликають почуття в учнів музичні твори?				
7	З'являється в учнів бажання ще раз проспівати пісню, прослухати музичний твір?				
8	Що Ви робите, якщо учні не виявляють інтерес до занять музики?				
9	Від яких факторів залежить інтерес молодших школярів до музики?			•	
10	Яким чином Ви викликаєте інтерес в учнів до музики?				
11	На уроці музики потрібна наочна інформація?		:		
12	Ви застосовуєте на уроках мультимедійну технологію?				

Додаток А 2
(анкета для батьків)

<p>Шановні батьки!</p> <p>Просимо Вас прийняти участь в анкетуванні, що проводиться з метою удосконалення навчально-виховного процесу уроку музики. Будемо вдячні Вам за щирі та ґрунтовні відповіді.</p>					
Ваше ПІБ					
У якому ЗОЗ, класі вчиться Ваша дитина?					
№	Запитання	Відповіді			
		так	ні	не знаю	Я вважаю
1	Оцінити якість музичного навчання у школі.				
2	Що стимулює Ваших дітей до музичних занять?			•	
3	Яка пісня, музичний твір подобається Вашій дитині?				
4	Чи звертаються до Вас Ваші діти з проханням прослухати пісню, або музичний твір?				
5	Ви вчите з дітьми пісні, які вони не змогли вивчати на уроці?				
6	Ви разом з Вашими дітьми прослуховуєте музичні твори?				
7	Ви маєте домашню фонотеку? пройдену на уроці?				
8	Ваші діти цікавляться домашньою фонотекою?				
9	Удома є комп'ютер (ноутбук), яким може користуватися Ваша дитина?				
10	Щоб Ви змінили для покращення навчання Ваших дітей на уроках музики?				

Додаток А 3
(анкета для учнів)

Любий друже!					
Просимо тебе прийняти участь в анкетуванні, що проводиться з метою покращення навчально-виховного процесу уроку музики					
Будемо вдячні за щирі та ґрунтовні відповіді.					
ЗОЗ №	Клас	П І учня			
		П І Б учителя			
№	Запитання	Відповіді			
		так	ні	не знаю	Я вважаю
1	Тобі подобається слухати музику?				
2	Що ти відчуваєш, коли слухаєш музику?				
3	Ти слухаєш поза школою музичні твори?				
4	Який музичний твір викликав у тебе інтерес?				
5	Що ти відчуваєш, коли слухаєш музику?				
6	Яке значення для людини має музика?				
7	Що можна зобразити мовою музики?				
8	Чи завжди ти розумієш музичний твір, який співаєш (виконуєш)?				
9	Ти звертаєшся до батьків з проханням допомогти тобі прослухати улюблену пісню, або музичний твір?				
10	Ти хотів би співати нові пісні, вивчати музичні твори?				

ДОДАТОК Б. Зведені результати анкетування учнів на запитання

№ п/п	Позитивні відповіді учнів ЕГ									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	+		+	+	+				+	+
2	+	+	+	+	+	+	+		+	+
3	+	+	+	+	+	+	+	+		+
4		+						+		+
5										+
6						+	+	+		+
7								+	+	
8	+	+	+	+	+	+			+	+
9			+	+	+				+	
10	+	+	+	+	+	+	+	+		+
11			+					+		
12								+		+
13			+							
14	+	+	+			+	+			+
15										
16	+	+	+	+	+	+	+		+	+
17	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
18	+		+	+	+				+	+
19	+			+	+				+	+
20										+
21								+		+
22						+	+			+
23			+			+	+	+		+
24	+	+	+	+	+				+	
25	+	+	+	+	+	+	+	+		+
26										
27										
28										
29	+	+	+	+	+			+	+	+
30	+	+	+	+	+			+		+
31			+							+
32										
33			+	+	+	+	+	+	+	
34			+	+	+			+		
35			+						+	
36			+	+	+				+	
37			+	+	+			+	+	+
38	+	+	+					+		+
39	+	+	+	+	+			+	+	+
40	+	+	+	+	+	+	+		+	+
41	+	+	+	+	+	+	+		+	+
42			+					+		
43			+					+		+
44			+					+		
45						+	+			
46						+	+			+
47			+						+	
48			+	+	+			+	+	+
49										+
50	+					+	+			+
51	+		+			+			+	+
52	+		+			+	+	+	+	+
53	+		+					+	+	+
54										
55	+		+							+
56										
57										
58	+	+	+					+		+
59	+	+	+	+	+	+		+	+	+
60	+	+	+	+	+	+	+		++	+
61	+	+	+	+	+	+		+	+	+
62	+	+	+					+		+
63										
64			+							+
65			+	+	+				+	
66										+
67	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
68	+	+	+	+	+	+			+	+
69	+	+	+					+		+
70								+		+

71	+		+			+		+		+
72	+		+					+		+
73	+	+	+	+	+	+			+	+
74	+	+	+	+	+	+			+	+
75	+		+							+
76			+			+	+	+	+	
77			+	+	+				+	
78										+
79										+
80	+	+	+	+	+	+		+		+
81	+	+	+	+	+	+			+	+
82	+	+	+					+		+
83	+	+	+			+		+		+
84			+							
85										+
86			+			+	+			+
87			+	+	+	+	+			
88	+	+	+	+	+					+
89	+	+	+							+
90										
91										+
92										+
93	+	+	+	+	+			+	+	+
94	+	+	+							+
95	+	+	+	+	+	+	+			+
96							+			+
97							+			+
98	+	+	+	+	+	+	+			+
99	+		+	+	+	+		+		+
100	+	+	+			+		+		+
101						+	+			
102										
103							+			
104			+			+	+			
105	+	+	+	+	+	+	+			+
106	+	+	+	+	+					+
107	+	+	+							+
108	+	+	+	+	+	+	+			+
109										
110										
111						+	+			
112			+		+	+				
113			+		+			+		
114										+
115										+
116										+
117						+	+			
118						+	+			
119	+	+	+	+	+					+
120	+	+	+	+	+					+
121	+	+	+		+	+				+
122	+	++	+	+	+	+	+		+	+
123			+			++	+			
124										
125			+							
126	+	+	+	+	+	+		+	+	+
127	+	+	+	+	+	+		+	+	+
128			+		+					
Загальна кількість (абс.)	58	51	82	47	51	49	35	43	40	85

Додаток К

Кількісні показники сформованості інтересу до музики у молодших школярів експериментального (ЕГ «А») і контрольного (КГ «Б») класів

Кількість спостережень (абс.)	ЕГ «А»				КГ «Б»			
	Варіаційний ряд середньорічних оцінок	Параметри розподілення випадкових величин навколо середньогрупової середньорічної оцінки X_0			Варіаційний ряд середньорічних оцінок	Параметри розподілення випадкових величин навколо середньогрупової середньорічної оцінки y_0		
		x_i	$(x_i - x_0)^2$	$(x_i - x_0)^3$		$(x_i - x_0)^4$	y_i	$(y_i - y_0)^2$
1	10.6	0.01	0.00	0.00	9.3	0.18	-0.07	0.03
2	9.3	1.46	-1.77	2.14	10.5	0.61	0.47	0.37
3	11.2	0.48	0.33	0.23	9.3	0.18	-0.07	0.03
4	11.0	0.24	0.12	0.06	10.0	0.08	0.02	0.01
5	10.6	0.01	0.00	0.00	12.0	5.20	11.85	27.02
6	10.1	0.17	-0.07	0.03	10.3	0.34	0.20	0.11
7	10.1	0.17	-0.07	0.03	9.7	0.00	0.00	0.00
8	11.0	0.24	0.12	0.06	11.2	2.19	3.24	4.80
9	11.3	0.62	0.49	0.39	7.5	4.93	-10.94	24.29
10	11.0	0.24	0.12	0.06	10.5	0.61	0.47	0.37
11	9.4	1.23	-1.37	1.52	9.3	0.18	-0.07	0.03
12	11.0	0.24	0.12	0.06	8.6	1.25	-1.40	1.57
13	10.1	0.17	-0.07	0.03	8.8	0.85	-0.78	0.72
14	9.0	2.28	-3.44	5.20	9.1	0.38	-0.24	0.15
15	12.0	2.22	3.31	4.93	9.8	0.01	0.00	0.00
16	11.0	0.24	0.12	0.06	11.0	1.64	2.10	2.68
17	12.0	2.22	3.31	4.93	10.4	0.46	0.31	0.21
18	9.6	0.83	-0.75	0.69	10.1	0.14	0.05	0.02
19	10.1	0.17	-0.07	0.03	9.5	0.05	-0.01	0.00
20	11.0	0.24	0.12	0.06	10.3	0.34	0.20	0.11
21	10.6	0.01	0.00	0.00	10.1	0.14	0.05	0.02
22	10.1	0.17	-0.07	0.03	8.8	0.85	-0.78	0.72
23	9.6	0.83	-0.75	0.69	9.3	0.18	-0.07	0.03
24	10.6	0.01	0.00	0.00	9.8	0.01	0.00	0.00
25	9.9	0.37	-0.23	0.14	8.0	2.96	-5.09	8.75
26	11.0	0.24	0.12	0.06	9.7	0.00	0.00	0.00
27	10.6	0.01	0.00	0.00	8.8	0.85	-0.78	0.72
28	-	-	-	-	9.6	0.01	0.00	0.00
29	-	-	-	-	10.6	0.77	0.68	0.60
	Середньогрупова середньорічна оцінка X_0	Σ	Σ	Σ	Середньогрупова середньорічна оцінка y_0	Σ	Σ	Σ
	10.51	15.12	-0.38	21.43	9.72	25.39	-0.66	73.36

ДОДАТОК С

Емоційно-образні визначення музики Ю. Поплавської

Характеристики мелодії			
зворушлива	приємна	бурхлива	поривчаста
задумлива	прониклива	впевнена	пристрасна
задушевна	спокійна	вольова	патетична
загадкова	стримана	войовнича	полум'яна
легка	співуча	граціозна	романтична
лукава	трепетна	енергійна	рішуча
лірична	чарівна	мальовнича	смільва
плавна	стрімка	невмолима	уривчаста
протяжна	візерунчаста	напружена	зітхаюча

Словник емоційно-образних визначень музики О. Ростовського (частина)

Виразні характеристики музики			
Сумна	Ніжна	Весела	Роздратована
Жалібна	Світла	Радісна	Важка
Пригнічена	Ласкава	Жартівлива	Драматична
Похмура	Привітна	Збуджена	Грізна
Тривожна	Приємна	Заухвала	Сердита
Схвильована	Добра	Трагічна	Владна
Песимістична	Красива	Рішуча	Зловісна
Неприємна	Казкова	Енергійна	Загрозлива
Невпевнена	Спокійна	Впевнена	Жорстока
Байдужа	Зосереджена	Велична	Святкова
Покірна	Таємнича	Горда	Героїчна

Додаток 1-а

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
на констатувальному етапі дослідження

ЕГ – 128 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1		1				2			2			2	
2		1			1			1			1		
3				3			3			3			
4		1			1			1			1		
5		1			1			1			1		
6					2				2			2	
7		1			1			1			1		
8		1				2			2			2	
9		1			1			1			1		
10		1				2			2			2	
11					2				2			2	
12					2				2			2	
13					2				2			2	
14		1			1			1			1		
15					2				2			2	
16		1			1			1			1		
17		1			1			1			1		
18						2			2			2	
19						2			2			2	
20						2			2			2	
21		1					3		2			2	
22		1			1			1			1		
23		1			1			1			1		
24		1			1			1			1		
25		1				2			2			2	
26					2				2			2	
27		1			1			1			1		
28		1			1			1			1		
29		1			1			1			1		
30		1			1			1			1		
31		1			1			1			1		
32		1			1			1			1		
33						2			2			2	
34		1			1			1			1		
35						2			2			2	
36							3		2			2	
37						2			2			2	
38						2			2			2	
39		1			1			1			1		
40		1			1			1			1		
41		1			1			1			1		
42		1			1			1			1		
43		1			1			1			1		
44		1			1			1			1		
45		1			1			1			1		
46		1			1			1			1		
47		1			1			1			1		
48		1			1			1			1		
49		1			1			1			1		
50		1			1			1			1		
51		1			1			1			1		
52					2				2			2	
53		1			1			1			1		
54		1			1			1			1		
55		1			1			1			1		
56		1			1			1			1		
57						2			1			1	
58						2			2			2	
59		1			1			1			1		
60		1			1			1			1		

61	1			1			1			1		
62		2										
63	1			1			1			1		2
64		2										2
65		2										2
66	1			1			1			1		
67	1			1			1			1		
68	1			1			1			1		
69		2										2
70	1			1			1			1		
71	1			1			1			1		
72	1			1			1			1		
73	1			1			1			1		
74	1			1			1			1		
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77		2										2
78		2										2
79		2										2
80	1			1			1			1		
81	1			1			1			1		
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85		2										2
86		2										2
87	1			1			1			1		
88	1			1			1			1		
89	1			1			1			1		
90		2										2
91		2										2
92	1			1			1			1		
93		2										2
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1			1			1		
97		2										2
98	1			1			1			1		
99		2										2
100	1			1			1			1		
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103		2										2
104		2										2
105		2										2
106	1			1			1			1		
107	1			1			1			1		
108	1			1			1			1		
109	1			1			1			1		
110	1			1			1			1		
111	1			1			1			1		
112			3					3			3	
113	1			1			1			1		
114	1			1			1			1		
115	1			1			1			1		
116	1			1			1			1		
117	1			1			1			1		
118	1			1			1			1		
119		2										2
120	1			1			1			1		
121	1			1						1		
122	1			1						1		
123	1			1			1			1		
124	1			1			1			1		
125			3					3				3
126		2										2
127	1			1			1			1		
128		2										2
Загаль- на кіль- кість	88	37	3	85	38	5	86	39	3	87	39	2

Додаток 1-б

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
на констатувальному етапі дослідження

КГ – 126 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1		1				2			2			2	
2		1			1			1				2	
3		1			1			1				2	
4		1			1			1			1		
5		1			1			1			1		
6			2			2			2			2	
7				3			3			3	1		
8		1				2			2			2	
9		1			1			1			1		
10		1				2			2			2	
11			2			2			2			2	
12			2			2			2			2	
13			2			2			2			2	
14		1			1			1			1		
15			2			2			2			2	
16		1			1			1			1		
17		1			1			1			1		
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20			2			2			2			2	
21		1			1				2			2	
22				3			3			3	1		
23		1			1			1			1		
24		1			1			1			1		
25		1				2			2			2	
26			2			2			2			2	
27		1				2			1			2	
28		1				2			1			1	
29		1			1				1			1	
30		1			1				1			1	
31		1			1				1			1	
32		1			1				1			1	
33			2			2				2			2
34		1			1				1			1	
35			2			2				2			2
36			2		1					2			2
37			2			2				2			2
38			2			2				2			2
39		1			1				1			1	
40		1			1				1			1	
41		1			1				1			1	
42		1			1				1				2
43		1			1				1				2
44			2							2		1	
45			2			2			1			1	
46		1			1				1			1	
47		1			1				1			1	
48		1			1				1				2
49		1			1				1				2
50		1			1				1			1	
51		1			1				1			1	
52			2			2				2			2
53		1			1				1			1	
54		1			1				1			1	
55		1			1				1			1	
56		1			1				1			1	
57			2			2			1			1	
58			2			2				2			2
59		1			1				1			1	
60		1			1				1			1	

61	1			1			1			1		
62		2			2			2			2	
63	1			1			1			1		2
64		2			2			2			2	
65		2			2			2			2	
66	1			1				2		1		
67	1			1			1			1		
68	1			1			1			1		
69		2			2			2		1		
70		2		1			1			1		
71	1			1			1			1		
72	1			1			1			1		
73	1			1			1			1		
74	1			1			1			1		
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77		2			2			2			2	
78		2			2			2			2	
79		2			2			2			2	
80	1			1			1			1		
81	1			1			1			1		
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85		2			2			2			2	
86		2		1				2			2	
87	1			1			1			1		
88	1			1			1			1		
89	1			1			1			1		
90		2			2			2			2	
91		2			2			2			2	
92	1			1			1			1		
93		2			2			2			2	
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1				2		1		
97		2			2			2			2	
98	1			1			1			1		
99		2			2			2			2	
100	1			1			1			1		
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103		2			2			2			2	
104		2			2			2			2	
105		2			2			2			2	
106	1			1				2		1		
107	1			1				2		1		
108			3			3			3			3
109	1			1			1			1		
110	1			1			1			1		
111	1			1			1			1		
112	1				2			2		1		
113	1			1			1			1		
114	1			1			1			1		
115		2		1			1			1		
116	1			1			1			1		
117	1			1			1			1		
118	1			1				2		1		
119		2			2			2		1		
120	1			1			1			1		
121	1			1			1			1		
122	1			1			1			1		
123	1			1			1			1		
124	1			1			1			1		
125	1			1					3			3
126		2		1			1			1		
Загаль- на кіль- кість	83	40	3	81	42	3	76	46	4	80	44	2

Додаток 2-а

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 1 етапу дослідження

ЕГ – 128 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1			2										3
2			2	1				1			1		
3							3			3			3
4			2	1				1			1		
5	1			1				1			1		
6			2			2			2			2	
7	1			1				1			1		
8	1					2			2			2	
9	1			1				1			1		
10	1					2			2			2	
11			2			2			2			2	
12			2			2			2			2	
13			2			2			2		1		
14	1			1				1			1		
15			2			2			2			2	
16	1			1				1			1		
17	1			1				1			1		
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20			2			2			2			2	
21	1						3			3			3
22	1			1				1			1		
23	1			1				1			1		
24	1			1				1			1		
25	1					2			2			2	
26			2			2			2			2	
27			2			2				3	1		
28			2			2		1			1		
29	1			1				1			1		
30	1			1				1			1		
31	1					2			2		1		
32	1					2			2		1		
33			2			2			2			2	
34			2	1				1			1		
35			2			2		1				2	
36			2				3		2				3
37			2			2			2			2	
38			2			2			2			2	
39	1			1				1			1		
40	1			1				1			1		
41	1			1				1			1		
42			2				3		2				3
43			2	1				1			1		
44			2	1				1			1		
45	1			1				1			1		
46	1			1				1			1		
47	1					2			2			2	
48	1					2			2			2	
49			2			2			2			2	
50			2	1				1			1		
51			2	1				1			1		
52			2			2			2			2	
53	1			1				1			1		
54	1			1				1			1		
55	1			1				1			1		
56	1			1				1			1		
57			2			2		1			1		
58			2			2			2			2	
59	1			1				1			1		
60	1			1				1			1		

61	1			1			1			1		
62		2			2			2			2	
63	1			1			1			1		2
64		2			2			2			2	
65		2			2			2			2	
66	1			1			1			1		
67	1			1			1			1		
68	1				2			2			2	
69		2			2			2			2	
70		2		1			1			1		
71	1			1			1			1		
72	1			1			1			1		
73	1			1			1			1		
74	1			1			1			1		
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77		2			2			2			2	
78		2			2			2			2	
79		2			2			2			2	
80	1				2			2			2	
81		2				3		2				3
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85			3		2			2			2	
86			3		2			2			2	
87	1			1			1			1		
88		2		1			1			1		
89		2				3		2			2	
90		2			2			2			2	
91		2			2			2			2	
92		2				3		2				3
93		2			2			2			2	
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1			1			1		
97		2			2			2			2	
98	1			1			1			1		
99		2			2			2			2	
100	1				2			2			2	
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103			3		2			2			2	
104			3		2			2			2	
105		2			2			2			2	
106	1			1			1			1		
107		2		1			1			1		
108		2		1			1			1		
109			3	1			1			1		
110			3		2			2			2	
111			3		2			2			2	
112			3			3			3			3
113			3	1			1				2	
114		2				3			3			3
115		2			2			2			2	
116		2		1			1			1		
117	1			1			1			1		
118	1			1			1			1		
119		2				3			3			3
120		2		1			1			1		
121		2				3			3			3
122			3	1			1			1		
123	1			1			1				2	
124	1			1			1				2	
125			3			3			3			3
126			3	1			1				2	
127	1			1			1				2	
128			3		2			2			2	
Загаль- на кіль- кість	57	56	15	65	51	12	63	52	13	66	49	13

Додаток 2-б

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 1 етапу дослідження

КГ – 126 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1			2			2			2			2	
2			2			2			2			2	
3			2				3		2				3
4			2			2		1			1		
5	1			1				1				2	
6			2			2			2			2	
7				3			3			3		2	
8	1			1					2			2	
9	1			1				1			1		
10	1			1					2			2	
11			2				3		2			2	
12			2			2			2			2	
13			2			2			2			2	
14	1			1				1			1		
15			2			2			2			2	
16	1			1				1			1		
17	1			1				1			1		
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20			2			2			2			2	
21	1			1					2			2	
22				3		2				3		2	
23	1			1				1			1		
24	1			1				1			1		
25	1						3		2			2	
26			2			2			2			2	
27	1			1				1			1		
28	1			1				1			1		
29			2			1				3		1	
30			2			2		1			1		
31			2			2		1			1		
32	1			1				1			1		
33			2			2			2			2	
34	1			1				1			1		
35			2			2			2			2	
36			2			2			2			2	
37			2			2			2			2	
38			2			2			2			2	
39	1			1				1			1		
40	1			1				1			1		
41	1			1				1			1		
42	1			1				1				2	
43	1			1				1			1		
44			2			2			2		1		
45			2			2		1			1		
46	1			1				1			1		
47	1			1				1			1		
48	1			1				1				2	
49			2			2		1				2	
50			2			2		1			1		
51			2			2		1			1		
52			2			2			2			2	
53	1			1				1			1		
54	1			1				1			1		
55	1			1				1			1		
56	1			1				1			1		
57			2			2		1			1		
58			2			2			2			2	
59	1			1				1			1		
60	1			1				1			1		

61	1			1			1			1		
62		2			2			2				3
63	1			1			1			1		
64		2			2			2			2	
65		2			2			2			2	
66	1			1				2		1		
67	1			1			1			1		
68	1			1			1			1		
69		2			2			2		1		
70	1			1			1			1		
71	1			1			1			1		
72	1			1				2		1		
73	1			1				2		1		
74	1			1				2		1		
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77		2			2			2			2	
78		2			2			2			2	
79		2			2			2			2	
80	1			1			1			1		
81	1			1			1			1		
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85		2			2			2			2	
86		2			2			2			2	
87	1			1			1			1		
88	1			1			1			1		
89	1			1			1			1		
90		2			2			2			2	
91		2			2			2			2	
92	1			1			1			1		
93		2			2				3		2	
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1				2			2	
97		2			2			2			2	
98	1				2		1			1		
99		2			2			2			2	
100	1			1				2		1		
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103		2			2				3		2	
104		2			2				3		2	
105		2			2			2			2	
106	1			1				2		1		
107	1			1				2		1		
108		2				3		2				3
109	1			1			1			1		
110	1			1			1			1		
111	1			1			1					3
112	1					3			3			3
113	1			1			1				2	
114	1			1			1				2	
115	1			1			1			1		
116	1			1				2		1		
117	1			1			1			1		
118	1			1			1			1		
119		2			2			2			2	
120	1			1			1				2	
121	1			1			1				2	
122			3		2		1				2	
123			3		2		1				2	
124			3		2		1				2	
125		2			2				3			3
126		2			2			2		1		
Загаль- на кіль- кість	71	50	5	69	51	6	64	54	8	68	52	6

Додаток 3-а

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 2 етапу дослідження

ЕГ – 128 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1			2				3			3			3
2			2			2			2		1		
3							3			3			3
4			2			2			2		1		
5			2			2			2				3
6			2			2			2		1		
7	1			1				1			1		
8	1						3		2			2	
9	1			1				1			1		
10	1						3			3		2	
11			2			2				3		2	
12			2			2				3		2	
13			2			2			2			2	
14	1					2		1			1		
15			2			2				3		2	
16	1			1				1			1		
17	1					2			2		1		
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20			2			2			2			2	
21			2				3			3			3
22				3	1			1			1		
23	1			1				1			1		
24	1					2			2		1		
25	1					2			2			2	
26				3		2				3		2	
27			2			2				3			3
28			2				3	1				2	
29			2			2		1			1		
30	1			1				1			1		
31	1					2				3			3
32	1					2			2			2	
33			2			2			2			2	
34			2			2			2			2	
35			2				3		2			2	
36			2				3		2				3
37			2			2			2			2	
38			2			2			2			2	
39	1					2		1				2	
40	1			1				1				2	
41	1			1					2				3
42			2				3		2				3
43			2			1		1			1		
44				3	1			1			1		
45	1					2		1			1		
46	1					2		1				2	
47	1						3			3		2	
48			2			2			2			2	
49			2			2			2			2	
50			2			1		1			1		
51			2			1		1			1		
52			2			2			2			2	
53				3	1			1			1		
54	1			1				1			1		
55	1			1				1			1		
56			2			1		1			1		
57			2			2		1				2	
58			2			2			2			2	
59	1			1				1			1		
60	1			1				1			1		

61	1			1			1			1		
62		2									2	
63	1			1		3		1		2		
64		2			2					1		
65		2				3			3			3
66	1			1			1			1		
67	1				2					2		3
68			3		2					2		
69		2			2					2		
70		2			2					1		
71			3		2					2		3
72	1			1						2		
73	1			1			1			1		
74	1			1			1			1		
75		2		1			1			1		
76		2		1			1			1		
77		2			2					2		
78			3			3			3		2	
79		2			2					2		
80	1				2					2		
81		2				3			3			3
82		2		1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85			3			3		2			2	
86			3		2			2			2	
87	1				2			2		1		
88			3	1				2				3
89			3			3		2			2	
90		2				3		2			2	
91		2			2				3			3
92		2				3			3			3
93		2			2			2			2	
94		2			2			2			2	
95		2		1			1				2	
96		2			2			2			2	
97		2			2			2			2	
98	1			1			1			1		
99			3		2			2			2	
100		2			2			2			2	
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103			3			3			3		2	
104			3		2			2			2	
105			3		2				3		2	
106		2			2			2			2	
107		2			2			2				3
108		2		1			1			1		
109			3	1				2			2	
110			3		2			2			2	
111			3		2			2			2	
112			3			3			3			3
113			3		2		1				2	
114		2				3		2				3
115		2				3		2			2	
116		2		1			1				2	
117	1				2			2		1		
118		2			2			2				3
119		2				3			3			3
120		2				3			3			3
121			3			3			3			3
122			3	1			1					3
123	1			1			1			1		
124	1				2			2			2	
125			3			3			3			3
126			3			3			3		2	
127			3		2				3		2	
128			3		2				3		2	
Загаль- на кіль- кість	40	61	27	39	62	27	43	59	26	42	61	25

Додаток 3-б

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 2 етапу дослідження

КГ – 126 учня												
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльний		
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній
1		2			2			2			2	
2		2			2			1			1	
3		2				3		1			1	
4		2			2			1			2	
5	1			1				1			1	
6		2			2			2			2	
7			3			3			3			3
8	1				2			2			2	
9	1			1				1			1	
10	1				2			2			2	
11		2			2			2			2	
12		2			2			2			2	
13		2			2			2			2	
14	1			1				1			1	
15		2			2			2			2	
16	1			1				1			1	
17	1			1				1			1	
18		2			2			2			2	
19		2			2			2			2	
20		2			2			2			2	
21	1			1				2			2	
22			3			3			3			3
23	1			1				1			1	
24	1			1				1			1	
25	1				2			2			2	
26		2			2			2			2	
27	1				2			1			1	
28	1				2			1			1	
29		2				3			3		1	
30		2		1				1			1	
31		2		1				1			1	
32	1			1				1			1	
33		2			2			2			2	
34	1			1				1			1	
35		2			2			2			2	
36		2			2			2			2	
37		2			2			2			2	
38		2			2			2			2	
39	1				2			1			1	
40	1				2			1			1	
41	1			1				1			1	
42	1			1				1			2	
43	1			1				1			1	
44		2			2			2			1	
45		2			2			2			1	
46	1			1				1			1	
47	1			1				1			1	
48	1			1				1			2	
49		2			2			1			2	
50		2			2			1			1	
51		2			2			1			1	
52		2			2			2			2	
53	1				2			2			1	
54	1			1				2			1	
55	1			1				1			1	
56	1			1				1			1	
57		2			2			2			1	
58		2			2			2			2	
59	1			1				1			1	
60	1			1				1			1	

61	1			1			1			1		
62		2			2			2				3
63	1			1			1			1		
64		2			2			2			2	
65		2			2			2			2	
66	1			1				2			2	
67	1			1			1			1		
68	1			1			1			1		
69		2			2			2			2	
70	1				2		1			1		
71	1				2		1				2	
72	1			1				2			2	
73	1			1				2			2	
74	1			1				2			2	
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77		2			2			2			2	
78		2			2			2			2	
79		2			2			2			2	
80	1			1			1			1		
81	1			1			1			1		
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85		2		1				2			2	
86		2		1				2			2	
87	1			1			1			1		
88	1			1			1			1		
89	1			1			1			1		
90		2			2			2			2	
91		2			2			2			2	
92	1			1			1			1		
93		2			2				3			3
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1				2			2	
97		2			2			2			2	
98	1			1			1			1		
99		2			2			2			2	
100	1			1				2		1		
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103		2			2				3			3
104		2			2				3			3
105		2			2			2			2	
106	1			1				2			2	
107	1			1				2			2	
108		2				3		2				3
109			3			3	1					3
110	1			1			1			1		
111			3			3	1					3
112			3		2				3			3
113	1			1			1				2	
114			3			3			3			3
115			3			3			3	1		
116			3			3		2			2	
117		2		1				2		1		
118			3			3		2			2	
119		2			2			2		1		
120	1			1			1				2	
121	1			1			1				2	
122			3			3			3			3
123			3			3			3			3
124			3			3			3			3
125		2			2				3			3
126		2		1				2		1		
Загаль- на кіль- кість	62	51	12	59	53	14	57	55	14	59	52	15

Додаток 4-а

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 3 етапу дослідження

ЕГ – 128 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1			2				3			3			3
2			2			2			2				3
3							3			3			3
4			2			2			2				3
5			2			2			2		2		3
6						2			2		2		
7			2			2			2				
8	1						3		2			2	
9	1			1				1				2	
10			2				3			3		2	
11							3			3		2	
12			2			2				3		2	
13			2			2			2			2	
14			2			2		1				2	
15							3			3			3
16			2			2		1			1		
17			2			2			2		1		
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20							3		2			2	
21							3			3			3
22						2			2		1		
23	1			1				1			1		
24	1					2			2		1		
25	1					2			2			2	
26							3			3		2	
27			2			2				3			3
28			2				3		2			2	
29			2			2		1			1		
30			2		1			1			1		
31			2			2				3			3
32			2			2			2			2	
33			2			2			2			2	
34			2			2			2			2	
35			2				3			3		2	
36			2				3		2				3
37							3		2			2	
38							3		2			2	
39	1					2			2			2	
40	1					2			2			2	
41	1					2			2				3
42			2				3			3			3
43			2			2			2		1		
44							3			3			3
45	1					2			2		1		
46	1					2			2				3
47	1						3			3			3
48			2			2			2			2	
49			2			2			2			2	
50			2			2			2			2	
51			2			2			2			2	
52							3			2		2	
53						2			2			2	
54			2		1				2			2	
55			2			2			2			2	
56			2			2			2			2	
57			2			2			2			2	
58			2			2			2			2	
59			2			2			2			2	
60			2			2			2			2	

61		2		1			1			1		
62		2				3		2			2	
63		2		1			1			1		
64		2			2			2			2	
65		2				3			3			3
66	1			1			1			1		
67	1				2			2				3
68			3			3		2			2	
69		2			2			2			2	
70		2			2			2		1		
71			3			3		2				3
72	1			1				2			2	
73	1			1			1			1		
74	1			1			1			1		
75		2		1			1			1		
76		2		1			1			1		
77		2			2			2				3
78			3			3			3			3
79		2			2			2			2	
80		2			2			2			2	
81		2				3			3			3
82		2			2			2			2	
83		2			2			2			2	
84		2			2			2			2	
85			3			3			3			3
86			3		2			2			2	
87		2			2			2			2	
88			3		2			2				3
89			3			3			3			3
90			3			3			3			3
91		2			2				3			3
92		2				3			3			3
93		2			2			2			2	
94		2			2			2			2	
95		2		1			1				2	
96		2			2			2			2	
97		2			2			2			2	
98		2			2			2			2	
99			3		2			2			2	
100			3		2			2			2	
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103			3			3			3		2	
104			3		2				3		2	
105			3		2				3			3
106		2			2				3		2	
107		2			2				3			3
108		2		1			1			1		
109			3		2			2			2	
110			3		2			2			2	
111			3		2			2			2	
112			3			3			3			3
113			3		2		1				2	
114		2				3		2				3
115		2				3		2			2	
116		2		1			1				2	
117		2			2				3		2	
118		2			2				3			3
119		2				3			3			3
120		2				3			3			3
121			3			3			3			3
122			3			3		2				3
123	1			1				2			2	
124	1				2			2			2	
125			3			3			3			3
126			3			3			3		2	
127			3		2				3		2	
128			3		2				3		2	
Загаль- на кіль- кість	20	71	37	18	72	38	19	71	38	20	71	37

Додаток 4-б

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 3 етапу дослідження

КГ – 126 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1			2			2				3			3
2			2			2			2				3
3			2				3			3			3
4			2			2			2			2	
5			2			2			2			1	
6				3			3			3		2	
7				3			3			3			3
8			2			2			2			2	
9			2			2			2			1	
10	1					2			2			2	
11			2			2			2			2	
12			2			2			2			2	
13			2			2			2			2	
14			2			2			2			1	
15			2			2			2			2	
16	1			1				1				1	
17	1			1				1				1	
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20			2			2			2			2	
21			2			2						2	
22				3			3			3			3
23	1			1				1				1	
24	1			1				1				1	
25	1					2			2			2	
26				3			3		2			2	
27	1					2			2			1	
28	1					2			2			1	
29			2				3			3		1	
30			2			2		1				1	
31			2			2		1				1	
32			2			2		1				1	
33			2			2			2			2	
34			2			2			2			1	
35			2			2			2			2	
36			2			2			2			2	
37			2			2			2			2	
38			2			2			2			2	
39			2			2			2			2	
40	1					2			2			1	
41	1					1			1			1	
42	1					1			1			2	
43	1					1			1			1	
44			2			2			2			1	
45			2			2			2			1	
46	1					1			1			1	
47	1					1			1			1	
48	1					1			1				2
49				3			3			3		2	
50			2			2			2			2	
51			2			2			2			2	
52			2			2			2			2	
53	1					2			2			1	
54	1					1			2			2	
55	1					1			1			2	
56	1					1			1			1	
57			2			2			2			1	
58			2			2				3		2	
59	1					1			1			1	
60	1					1			1			1	

61		2		1				2			2	
62		2			2			2				3
63		2		1				2			2	
64		2			2			2			2	
65		2			2			2			2	
66	1			1				2			2	
67	1			1				2			2	
68	1			1				2			2	
69			3		2			2				3
70	1				2		1			1		
71	1				2		1				2	
72	1			1				2			2	
73	1			1				2			2	
74	1			1				2			2	
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77		2			2			2			2	
78		2			2			2			2	
79		2			2			2			2	
80	1			1			1			1		
81	1			1			1			1		
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85		2		1					3			3
86		2		1					3			3
87	1			1			1			1		
88	1			1			1			1		
89	1			1			1			1		
90		2			2			2			2	
91		2			2			2			2	
92	1			1				2			2	
93		2			2				3			3
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1				2			2	
97		2			2				3		2	
98	1			1				2		1		
99		2			2			2			2	
100	1			1				2		1		
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103		2			2				3			3
104		2			2				3			3
105		2			2				3		2	
106	1			1				2			2	
107	1			1				2			2	
108		2				3			3			3
109			3			3		2				3
110		2			2			2		1		
111			3			3		2				3
112			3			3			3			3
113		2			2			2			2	
114			3			3			3			3
115			3			3			3		2	
116			3			3			3		2	
117		2		1					3	1		
118			3			3		2			2	
119		2			2			2		1		
120		2			2			2			2	
121		2			2			2			2	
122			3			3			3			3
123			3			3			3			3
124			3			3			3			3
125		2			2				3			3
126		2		1				2			2	
Загаль- на кіль- кість	49	59	18	47	50	19	34	65	27	48	60	14

Додаток 5-а

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 4 етапу дослідження

ЕГ – 128 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1				3			3			3			3
2				3			3		2				3
3				3			3			3			3
4			2			2			2				3
5			2			2			2			2	3
6				3		2			2			2	
7			2			2			2				
8			2				3		2			2	
9			2			2			2			2	
10				3			3			3		2	
11				3			3			3		2	
12			2			2				3		2	
13			2			2			2			2	
14			2			2			2			2	
15				3			3			3			3
16			2			2						2	
17			2			2			2			2	
18			2			2			2			2	
19			2				3		2			2	
20				3			3		2			2	
21				3			3			3			3
22				3		2			2			2	
23			2			2			2			2	
24			2			2			2			2	
25			2			2			2			2	
26				3			3			3		2	
27			2			2				3			3
28			2				3		2			2	
29			2			2			2			2	
30			2			2			2			2	
31			2			2				3			3
32			2			2			2			2	
33			2			2			2			2	
34			2			2			2			2	
35			2				3			3		2	
36			2				3		2				3
37				3			3		2			2	
38				3			3		2			2	
39			2			2			2			2	
40			2			2			2			2	
41			2			2			2				3
42			2				3			3			3
43			2			2			2			2	
44				3			3			3			3
45			2			2			2			2	
46			2			2			2				3
47			2				3			3			3
48			2			2			2			2	
49			2			2			2			2	
50			2			2			2			2	
51				3		2			2			2	
52				3			3		2			2	
53				3			3		2			2	
54			2			2			2			2	
55			2			2			2			2	
56			2			2			2			2	
57			2			2			2			2	
58			2			2			2			2	
59			2			2			2			2	
60			2			2			2			2	

61		2			2			2			2	
62		2				3		2			2	
63		2			2			2			2	
64		2			2			2				3
65		2				3			3			3
66		2			2			2			2	
67		2			2			2				3
68			3			3		2				3
69		2			2			2				3
70		2			2			2			2	
71			3			3		2				3
72		2			2			2			2	
73		2			2			2			2	
74		2			2			2			2	
75		2			2			2			2	
76		2			2			2			2	
77		2			2			2				3
78			3			3			3			3
79		2			2				3			3
80		2			2				3			3
81		2				3			3			3
82		2			2			2				3
83		2			2			2				3
84			3		2			2				3
85			3			3			3			3
86			3		2				3		2	
87		2			2			2			2	
88			3		2			2				3
89			3			3			3			3
90			3			3			3			3
91			3		2				3			3
92			3			3			3			3
93		2				3			3			3
94		2			2				3			3
95		2			2			2			2	
96		2				3		2			2	
97		2				3		2			2	
98		2			2			2			2	
99			3		2			2			2	
100			3		2				3		2	
101		2			2			2			2	
102		2			2			2			2	
103			3			3			3		2	
104			3		2				3			3
105			3		2				3			3
106		2			2				3		2	
107		2			2				3			3
108		2			2			2			2	
109			3		2			2			2	
110			3		2			2			2	
111			3		2				3		2	
112			3			3			3			3
113			3			3		2			2	
114			3			3		2				3
115			3			3		2			2	
116		2			2			2			2	
117		2			2				3		2	
118		2			2				3			3
119			3			3			3			3
120			3			3			3			3
121			3			3			3			3
122			3			3		2				3
123		2			2			2			2	
124		2			2			2			2	
125			3			3			3			3
126			3			3			3		2	
127			3		2				3		2	
128			3		2				3		2	
Загаль- на кіль- кість	0	81	47	0	82	46	0	82	46	0	80	48

Додаток 5-б

Показники сформованості інтересу молодших школярів до музики
після 4 етапу дослідження

КГ – 126 учня													
Абс.	Мотиваційно-вольовий			Емоційно-ціннісний			Когнітивно-кумулятивний			Кративно-діяльнісний			
	Рівні	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.	Низький	Середній	Достат.
1				3		2				3			3
2				3		2			2				3
3			2				3			3			3
4			2			2			2			2	
5			2			2			2			2	
6				3			3			3			3
7				3			3			3			3
8			2				3		2			2	
9			2				3		2		1		
10			2			2			2			2	
11			2			2			2			2	
12			2			2			2			2	
13			2			2			2			2	
14			2			2			2			2	
15			2			2			2			2	
16			2			2		1			1		
17			2			2		1			1		
18			2			2			2			2	
19			2			2			2			2	
20			2			2			2			2	
21			2			2				3			3
22				3			3			3			3
23	1				1			1			1		
24	1				1			1			1		
25	1						3		2				3
26				3			3		2				3
27			2			2			2		1		
28			2			2			2		1		
29			2				3			3		2	
30				3			3	1				2	
31				3			3	1				2	
32			2				3	1				2	
33			2				3		2			2	
34			2			2			2		1		
35			2			2			2			2	
36			2			2			2			2	
37			2			2			2			2	
38			2			2			2			2	
39			2			2			2			2	
40	1					2			2		1		
41	1				1			1			1		
42	1				1			1				2	
43	1					2		1			1		
44			2			2			2			2	
45			2			2			2			2	
46			2			2		1			1		
47			2			2		1			1		
48			2			2		1				2	
49				3			3			3		2	
50			2			2			2			2	
51			2			2			2			2	
52			2			2			2			2	
53	1					2			2			2	
54	1					2			2			2	
55	1					2		1				2	
56	1					2		1			1		
57			2			2			2		1		
58			2			2				3			3
59			2		1			1			1		
60			2		1			1			1		

61		2		1				2			2	
62		2			2			2				3
63		2		1				2			2	
64		2			2			2			2	
65		2			2			2			2	
66	1			1				2			2	
67	1			1				2			2	
68	1			1				2			2	
69			3		2			2				3
70	1				2			2		1		
71	1				2			2			2	
72	1			1				2			2	
73	1			1				2			2	
74	1			1				2			2	
75	1			1			1			1		
76	1			1			1			1		
77			3		2			2			2	
78			3		2			2			2	
79			3		2			2			2	
80	1			1			1			1		
81	1			1			1			1		
82	1			1			1			1		
83	1			1			1			1		
84	1			1			1			1		
85		2		1					3			3
86		2		1					3			3
87	1			1			1			1		
88	1			1			1			1		
89	1			1			1			1		
90		2			2			2			2	
91		2			2			2			2	
92		2		1				2			2	
93		2			2				3			3
94	1			1			1			1		
95	1			1			1			1		
96	1			1				2			2	
97		2			2				3		2	
98		2		1				2		1		
99		2			2			2			2	
100	1			1				2		1		
101	1			1			1			1		
102	1			1			1			1		
103		2			2				3			3
104		2			2				3			3
105		2			2				3		2	
106		2		1				2			2	
107		2		1				2			2	
108		2				3			3			3
109			3			3		2				3
110			3		2			2			2	
111			3			3		2				3
112			3			3			3			3
113		2			2			2			2	
114			3			3			3			3
115			3			3			3		2	
116			3			3			3		2	
117		2		1					3	1		
118			3			3		2			2	
119		2			2			2			2	
120		2			2			2			2	
121			3		2			2			2	
122			3			3			3			3
123			3			3			3			3
124			3			3			3			3
125		2			2				3			3
126		2		1				2			2	
Загаль- на кіль- кість	35	66	25	36	65	25	32	67	27	34	66	26

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе: пособие для учителя /Э. Б. Абдуллин. – М.: Просвещение, 1983. — 112 с.
2. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: учеб. пособие / В. Н. Липнис, А. С. Роботова, Г. И. Щукина и др. – М.: Просвещение, 1984. – 176 .
3. Альманах психологических тестов. – М.: «КСП», 1995, - 400с.
4. Амонашвили Ш. Здравствуйте, дети! /Ш. Амонашвили. – М.: Просвещение, 1983. — 176с .
5. Ананьев Б. Г. Вопросы дидактики и психологии начального обучения /Б. Г. Ананьев /Ученые записки ЛГУ. Сер. Психология. – Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. - № 266. – 98с .
6. Андреев А. Я. Место искусства в познании: над чем работают, о чем спорят философы /А. Я. Андреев. - М.: Политиздат, 1980. – 255 с.
7. Анікіна Т. Музичний інтерес як духовна домінанта особистості /Т. Акініна, Г. Горбуліч //Мистецтво та освіта. - 1999. –№ 4. –С. 17-21
8. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе /О.А. Апраксина. - М.: Просвещение, 1983. – 222 с.
9. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании /Б. В. Асафьев. — 2-е изд. — Л.: Музыка, 1973. — 144 с.
10. Асафьев Б. Музыка в современной общеобразовательной школе /Б. Асафьев //Из истории музыкального воспитания. - М.: Просвещение, 1990. - С. 72-75.
11. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе /Ю. К. Бабанский. - М.: Просвещение, 1985. — 208 с.
12. Байдельдинова Г. К. Формирование познавательных интересов у школьников /Г.К. Байдельдинова. - Алма-Ата: Мектеб, 1976. – 80 с.

13. Баканов Е. Н. Исследование побудительности цели /Е. Н. Баканов //Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер.14. Психология, - 1978. - № 2. – С. 15-17.
14. Балабан О. Комп'ютерне навчання на уроках музики /О. Балабан //Рідна школа. – 2002. - № 4. - С. 64–65.
15. Баранова А. М. Інтерес до навчання як науково-педагогічний феномен /А. М. Баранова // Вісн. Луган. пед.ун-ту ім.Т.Г.Шевченка. – 2008 - №7. – С.18-23.
16. Батюк Н. О. Формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музики: автореф. дис. канд. пед. наук /Н. О. Батюк – К., 2003. – 19 с.
17. Белкіна Т. Метод проектів з використанням мультимедійних технологій: педагогічні технології /Т. Белкіна //Школа.– 2006. - №7. – С. 55.
18. Белявіна Н. Комп'ютерна програма «Чарівна музика» /Н. Белявіна, Н. Ветлугіна //Мистецтво та освіта. - 2000.– № 3. – С. 65.
19. Беляев М. Ф. Психология интереса: дис. д-ра пед. наук /М. Ф. Беляев - М., 1957. – 25 с.
20. Беньямінова Ж. Б. Жанри української народної пісні //Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура /Ж.Б.Беньямінова– 2010. - № 1. – С. 14-17.
21. Березовин Н. А. Воспитание у школьников интереса к учению /Н. А. Березовин, А. П.Сманцер. – Минск: Нар. асвета, 1987. – 74 с.
22. Бернацкий В.О. Интерес: познавательная и практическая функции /В. О Бернацкий.- Томск : Изд-во Том. пед. ун-та, 1984. – 169 с.
23. Берпер Н. Музыкальная грамотность и компьютер /Н. Берпер //Телекоммуникации, математика и информатика - исследования и инновации. - Вып. 6. - СПб., 2002.- С. 12-18.
24. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: дис. д-ра пед. наук /Н. М. Бібік– К., 1998. – 380 с.
25. Благонадежина Л. В. Психологический анализ слухового представления мелодики /Л. В. Благонадежина /Восприятие музыки: сб. ст. –

М.: Музыка, 1980. – 256 с.

26. Блонский П. П. Избранные психологические произведения / П. П. Блонский - М.: Просвещение, 1964. – 547 с.

27. Богданов І.Т. Психолого-педагогічні засади використання сучасних ТЗН у навчальному процесі /І. Т. Богданов, А.К. Волошина, Н. Л. Сосницька //Вісн. Луган. пед.ун-ту ім.Т. Г.Шевченка. – 2006, без № 21- С. 38. - 50

28. Богоявленская Д. Б. К вопросу о личностных аспектах творческого мышления /Д. Б. Богоявленская, М.Р. Гинзбург //Сов. педагогика. – 1977. – № 1. – С. 69-78.

29. Божович Л. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков /Л.И. Божович - М.: 1972.-.351 с.

30. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте /Л. И. Божович - М.: Просвещение, 1968. – 464 с.

31. Божович Л.И. Психическое развитие школьника и его воспитание /Л. И. Божович, Л.С. Славина - М.: Знание, 1979. – 96с.

32. Божович Л.И. Познавательные интересы и пути их изучения /Л. И. Божович – М.: Изд-во Акад. пед. наук. РСФСР, 1955.– 260 с.

33. Бойко Н. А. Дидактические условия формирования познавательного интереса у школьников: дис. канд. пед. наук /Н. А. Бойко – Кривой рог, 1981. – 181 с.

34. Большая советская энциклопедия: в 30 т. /гл. ред. А.М. Прохоров. – 3е изд. - М.: Сов. Энцикл., 1975, т. -21. – С. 193-196.

35. Бондаревский В.Б. Воспитание интереса к знаниям /В. Б. Бондаревский. – Тула: ПКИ, 1968. – 145 с.

36. Бондаревский В. Б. Воспитание интереса к занятиям и потребности к самообразованию /В. Б. Бондаревский. - М. : Просвещение, 1985. – 144 с.

37. Бондаренко О. Вимоги до мультимедійних систем навчання та їх класифікація /О. Бондаренко //Рідна школа. - 2007. - №3. - С. 60-63.

38. Браніцька Т. Р. Формування у молодших школярів інтересу до музикування на народних інструментах в позакласній роботі: автореф. дис.

канд. пед. наук /Т. Р. Браніцька. – К., 2003. – 19 с.

39. Братусь Б. С. К изучению смысловой сферы личности /Б. С. Братусь //Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер. Психология. - 1981. - № 2. – С. 46-56

40. Бурлина Е. Я. О понятии «Музыкальный интерес»: сб. ст. /Е. Я. Бурлина. - Л.: Музыка, 1975. – Вып. 2. – 215 с.

41. Василенко О. В. Шляхи застосування комп'ютерних технологій на уроках музичного мистецтва /О. В. Василенко //Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура. - 2010. – № 1.– С. 3-6.

42. Васильев И. А. Эмоции и мышление /И. А. Васильев, В. Л. Поплужный., О. К. Тихомиров. - М.: Изд-во МГУ, 1980. – 192 с.

43. Вейс П. Ступеньки в музыку: пособие по сольфеджио /П. Вейс. – 2 е изд. — М.: Сов. композитор, 1987. — 200 с.

44. Венгер А. Л. Особенности принятия учебных заданий детьми шести лет /А. Л. Венгер, К.Н. Поливанова //Вопр. психологии. – 1988. - № 4. – С. 56-63.

45. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини /Н. О. Ветлугіна. – К.: Муз. Україна, 1978. — 256 с.

46. Вивчення музики в 1-4 класах: навч.-метод. посіб. для вчителів /Л. М. Мосол [та ін.]. – Х. : Скорпіон, 2003. – 141 с.

47. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: зб. наук. пр. /Кам'янець-Поділ. держ. ун-т; редкол.: С. А. Копилов, Ю. М. Ковальчук, В. І. Співак та ін. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 207 с.

48. Виштынецкий Е. И. Вопросы применения информационных технологий в сфере образования и обучения /Е. И. Виштынецкий, А. О. Кривошеев //Информационные технологии. - 1998. - № 2. - С. 127.

49. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб, доп. – /Н. П. Волкова. - К.: Академвидав, 2007. – 616 с.

50. Воспитание музыкой /сост.: Г.Е. Вендрова, И.В. Пигарева. – М.: Просвещение, 1901. – 206 с.

51. Восприятие музыки: сб. ст. /ред.-сост. В. Н. Максимов. – М.: Музыка, 1980. – 256 с.
52. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: – психол. очерк /Л. С. Выготский. — 3-е изд. — М.: Просвещение, 1991. -93 с.
53. Гегель Г. Соч. М., СОЦЭКТИВ, 1935, т. 7, 127 с.
54. Герасимчук В. Формування емоційної культури школярів на уроках музики /В. Герасимчук //Педагогічний пошук. - 2008. - № 2. – С. 56-59
55. Гнідая С. Впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес /С. Гнідая, С. Забарна //Директор. – 2006. - № 1. – С. 98.
56. Гороль П. К. Сучасні інформаційні засоби навчання: навч. посіб. /П. К. Гороль, Р. С. Гуревич. - К.: Освіта України, 2007. – 536 с.
57. Гродзенская Н.Л. Слушание музыки в начальной школе /Н. Л. Гродзенская. – М.: ППН РСФСР, 1962. – 88 с.
58. Громиева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию /А. К. Громиева. - М.: Педагогика, 1983. – 124 с.
59. Гузенко О. А. Формування мотивації навчання молодших школярів в умовах особистісно орієнтованої освіти: автореф. дис. канд. пед. наук /О. А. Гузенко– Луцьк, 2002. – 21 с.
60. Гуминська О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтв /О. Гуминська //Мистецтво та освіта. -2009. - № 3. -65 с.- С. 21-26.
61. Гуминська О. О. Уроки музики /О. О. Гуминська. – Тернопіль: Навчальна книга, 2007. – 103 с.
62. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теорет. и эксперим. психол. исслед. /В. В. Давыдов. - М.: Педагогика, 1986. – 239 с.
63. Дем'янчук О. Д. Розвиток музичних здібностей у молодших школярів / О. Д. Дем'янчук //Початкова школа. – 1995. – № 4. – С. 38-41.
64. Дем'янчук О. Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загально-освітньої школи: дис. д-ра пед наук /О. Н. Дем'янчук. - К., 1995. – 368 с.

65. Демиденко В. К. Воспитание интереса у учащихся к учению /В. К. Демиденко. - К.: Т-во "Знання" УРСР, 1978. – 32 с.
66. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. — 61 с.
67. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения /А. Дистервег. – М., 1939. – 197 с.
68. Добрынин Н. Ф. Интерес и внимание /Н.Ф. Добрынин //Учен. зап. Моск. гос.пед. ин-та им. К. Либкнехта. Сер. педагогическая. - М., 1941. – Вып. 2: Вопросы воспитательной работы. - 191 с. – С. 5-22.
69. Добрынин Н. Ф. Возрастная психология: курс лекций /Н. Ф. Добрынин, А. М. Бардиан, Н. В. Лаврова - М.: Просвещение, 1965. – 296 с.
70. Довженко Н. Мультимедійні системи та розвиток творчих здібностей дітей /Н. Довженко //Відкритий урок: розробки, технології, досвід. - 2005. – № 1-4. – С. 54-56.
71. Долженко І. М. Музика як засіб морально-естетичного виховання молодших школярів /І. М. Долженко //Вісн. Луган. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. - 2004. – № 9. –С. 218-222.
72. Дорохина В. Т. Формирование целеполагания как компонента учебной деятельности в зависимости от типа обучения /В. Т. Дорохина //Вопр. психологии. – 1980. - № 6. – С. 73-83.
73. Дорошенко Т. Розвиток у молодших школярів навичок музичного сприймання /Т. Дорошенко //Мистецтво та освіта. - 1996. - № 1. – С. 65.
74. Дусавицкий А. К. Воспитывая интерес /А. К. Дусавицкий. – М.: Знание, 1984. – 80 с.
75. Дусавицкий А. К. Формула интереса /А. К. Дусавицкий – М.: Педагогика, 1989. – 176 с.
76. Дусавицкий А. К. Исследование развития познавательных интересов младших школьников в зависимости от способа обучения: автореф. дис. канд. психол. наук. /А. К. Дусавицкий - М., 1975. – 24 с.

77. Дусавицкий А. К. Об особенностях развития мотивов учения младших школьников /А. К. Дусавицкий, Е. А. Портная //Психологические проблемы учебной деятельности школьников. - М., 1977. – С. 12-15
78. Дусавицкий А. К. Исследование развития познавательных интересов младших школьников в различных условиях обучения /А. К. Дусавицкий, //Вопросы психологии. – 1975. - № 3. – С. 92-102.
79. Жданова Р. А. О развитии отношения к учению у младших классов /Р. А. Жданова. - Ростов н/Д, 1969. – 23 с.
80. Жуков С. М. Пізнавальний, пошуковий інтерес /С. М. Жуков //Початкова школа, №12.- К.:МСП, 1995. – С. 7-8.
81. Загальна психологія: підручник /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравелла, 2009. – 464 с.
82. Закон України «Про вищу освіту»: за станом на 19 жовт. 2006р.– К.: Парламентське вид-во, 2006. – 64 с.
83. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» //Відом. Верхов. Ради України. – 2007. — № 12. — С. 102.
84. Замліла Н.С. Мультимедійні проекти - одна з форм роботи з обдарованою молоддю в школі /Н.С. Замліла //Обдарована дитина. - 2004. – № 9. – С. 16-19.
85. Запорожец А. В. К вопросу о генезисе, структуре и функции эмоциональных процессов у ребенка /А. В. Запорожец, Я.З. Неверович //Вопросы психологии. – 1974. - № 6. – С. 59 -74.
86. Заря Л. О. Впровадження й доцільність мультимедіа для формування інтересу до музики у молодших школярів. /Л. О.Заря //Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманові Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць /Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції „Гуманістичні орієнтири мистецької освіти”, 27-29 квітня 2011 рок; -Вип. 11(16). - К.: НПУ, 2011. – С. 255-258.

87. Заря Л. О. До проблеми методики формування інтересу до музики в молодших школярів з використанням мультимедійних техноолгій на уроках музики. /Л. О. Заря //Вісник, Луганський НПУ ім. Т. Шевченка, № 8. - 2011. – С. 150 – 155.

88. Заря Л. О. Мультимедійне забезпечення уроків музики як умова формування музично-пізнавальних інтересів молодших школярів /Л. О. Заря //Науковий часопис, КНПУ ім. М.П. Драгоманова. - 2008. – С. 255-258.

89. Заря Л. О. Особливість інтересу молодших школярів до музики і методика його формування /Л. О. Заря //Наукові записки кафедри педагогіки, ХНУ ім. В.Н. Каразіна. - 2010. - С. 72 – 79.

90. Заря Л. О. Суть і зміст методики формування інтересу до музики у молодших школярів з використанням мультимедійних технологій у процесі вивчення дисципліни «Музика» /Л. О. Заря //Наукові записки кафедри педагогіки, ХНУ ім. В.Н. Каразіна. - 2011. - С. 36 – 41.

91. Затымина Т. Компьютерные технологии на уроке музыки /Т. Затымина //Искусство в школе. - 2006. - №5. – С. 41-44.

92. Здравомыслов А. Г. Проблема интереса в социологической теории /А. Г. Здравомыслов. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1964 - 74 с.

93. Золотых Л. К. Особенности формирования учебно-познавательного мотива как одного из новообразований учебной деятельности: автореф. дис. канд. пед. наук /Л. К. Золотых. - М., 1979. – 20 с.

94. Изучение духовных потребностей школьников: сб. науч. тр. – Новосибирск: НГПИ, 1970. – 304с.

95. Изучение мотивации поведения детей и подростков: сб. ст. /под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежный. – М.: Педагогика, 1972. – 351 с.

96. Интерес по учению современной психологии и педагогике. – К.: Тип. «Петр Барский в Киеве», 1915. – 500 с.

97. Інформатизації і комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років /А. М. Гуржій [та ін.] //Комп'ютер у школі та сім'ї. - 2005. - № 3. – С. 57.

98. Кабалевский Д. Б. Музыка и музыкальное воспитание /Д. Б. Кабалевский. – М.: Знание, 1984. – 64 с.
99. Кабалевский Д. Б. Педагогические размышления /Д. Б. Кабалевский. - М.: Педагогика, 1986. – 190 с.
100. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца: кн. для учителя /Д. Б. Кабалевский. – М.: Просвещение, 1984. – 206 с.
101. Кабалевский Д.Б. Еще о педагогических оценках на уроках музыки /Д. Б. Кабалевский //Музыка в школе. — 1986. — № 4. — С. 7-13.
102. Кабалевский Д. Б. Основные принципы и методы экспериментальной программы по музыке для общеобразовательной школы /Д. Б. Кабалевский //Музыкальное воспитание в школе. – М.: Сов. композитор, 1978. – Вып. 1. – 487 с.
103. Кабалевський Д. Б. Про трьох китів та інші цікаві речі /Д. Б. Кабалевський. – К.: Муз. Україна, 1973. — 190 с.
104. Кабкова Е. П. Программа музыкального развития школьников 1-10 кл.: интегрированная программа /Е. П. Кабкова. – М.: АПННИИХВ, 1991. – 179 с.
105. Кант И. Сочинения: в 6 т. /И. Кант - М.: Мысль, 1965. - Т. 4, ч. 1.— С. 306.
106. Каптерев А. И. Мультимедиа как социокультурный феномен /А. И. Каптерев. - М.: Профиздат, 2002. – 224 с.
107. Карпенко І. На шлях до нового мислення /І. Карпенко, В. Бологоров //Радянська шк. - 1991. - № 3. – С. 44-51.
108. Киричук О. І. Виховання в учнів інтересу до навчання /О.І. Киричук. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1986. – 48 с.
109. Клапаред Э. Психология ребенка и экспериментальная педагогика: проблемы и методы /Э. Клапаред – СПб.: Изд-во Богданова, 1911. – 168 с.
110. Кобзар О. И. Прикладна математична статистика /О. И. Кобзар. – ФИЗМАТЛИТ, 2006. – 816 с.
111. Ковалев А. Г. Психология личности /А.Г. Ковалев. – Л.: ЛГПИ

им. А. И. Герцена, 1963. – 264 с.

112. Кодай З. Избранные статьи /З. Кодай. - М.: Сов. композитор, 1983. – 400 с.

113. Коменский Я. А. Велика дидактика. /Я. Коменський. – М., 1955, - 391 с.

114. Костюк А. Г. Музыкальное искусство и формирование нового человека /А. Г. Костюк – К.: Муз. Украина, 1982. – 240 с.

115. Костюшко Г. О. Розвиток творчої активності молодших школярів засобами театральної самодіяльності: автореф. дис. канд. пед. наук /Г. О. Костюшко – К., 1999. – 20 с.

116. Котирло Т. В. Урок музики як основа формування духовної культури школяра /Т. В. Котирло // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту. Психол.-пед. науки.– 2006. - № 4. - С. 35-38.

117. Кравченя Э.М. Технические средства обучения /Э.М. Кравченя. – Минск: Высшая шк., 2005. – 304 с.

118. Крутецкий В. А. Психология /В. А. Крутецкий. - М.: Просвещение, 1986. – 336 с.

119. Крутецкий В. А. Загальна психологія: навч. посіб. /В. А. Крутецкий. – 3-е вид. - К.: Центр учбової л-ри, 2008. – 272 с.

120. Кулаковский Л.О. Восприятие музыки /Л.О. Кулаковский //Сов. музыка, 1956. - № 5. - С. 53-55.

121. Кушнір С. // Комп'ютер у школі та сім'ї №2, 2007. – С. 35-38.

122. Лапінський В. Робота з мультимедійною дошкою /В. Лапінський,– К. Шкіл. світ, 2008. – 112 с.

123. Левенберг Л. Ш. Активация познавательной деятельности младших школьников /Л. Ш. Левенберг, Р. Ибрагимов. –Ташкент: Фан, 1991.– 116 с.

124. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность /А. Н. Леонтьев– М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

125. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики /А. Н. Леонтьев. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 495 с.

126. Леонтьев В. Новейшая энциклопедия персонального компьютера /В. Леонтьев. - М.: Олма Прис Образование, 2005. – 800 с.
127. Лернер П. С. Концепция интерактивного учебника /П. С. Лернер, О. М. Палло, В. В. Гудимов //Школ. технологии. - 2002. - № 1. – С. 101-109.
128. Лохвицька Л. В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі: автореф. дис. канд. пед. наук /Л. В. Лохвицька– Луцьк, 2002. – 20 с.
129. Люблінська Г. О. Дитяча психологія /Г. О. Люблінська.- К.: Вища шк., 1974.- 356 с.
130. Лях Т. И. Формирование у школьников личностно значимого учебно-познавательного мотива: автореф. дис.канд. психол. наук /Т. И. Лях. – М., 1981. - 18 с.
131. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. /С. Д. Максименко. – К.: Центр учбової л-ри, 2008. – 272 с.
132. Маліновська Т. Комп'ютер на уроках образотворчого мистецтва /Т. Маліновська //Мистецтво та освіта. - 2005. - № 4. –С. 39-44.
133. Малихіна О. В. Мотивація учіння молодших школярів /О.В. Малихіна. - К. «Навчальна книга», 2007. – 304 с.
134. Маркова А. К. Мотивация учения и ее воспитание у школьников /А. К. Маркова, А. Б. Орлов, Л. М. Фридман. - М., 1983. – 65 с.
135. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: пособие для учителя /А. К. Маркова. - М.: Педагогика, 1983. – 96 с.
136. Маркова А. К. Проблема формирования мотивации учебной деятельности /А. К. Маркова //Сов. педагогика. - 1979. - № 11. – С. 63-72.
137. Маркова А. К. Пути исследования мотивации учебной деятельности /А. К. Маркова // Вопросы психологии, - 1980. - № 5. – С. 76-82.
138. Маркова А. К. Пути развития советской психологии обучения /А. К. Маркова // Сов. педагогика. - 1982. - № 12. – С. 47-60.
139. Масол Л. М. Інноваційні художньо-педагогічні технології /Л. М. Масол //Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу:

довідкові матеріали для орг. роботи вчителя. – Харків: Торсінг плюс, 2006. – С. 23-26.

140. Масол Л. М. Вивчення музики 1-4 класи /Л.М. Масол, Ю. О. Очаковська, Л. В. Беземчук, Т. О. Наземнова. – Х.: Скорпион, 2003. – 141 с.

141. Матюхина М. В. Психология младшего школьника /М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, К. Т. Патрина – М.: Просвещение, 1970. – 254 с.

142. Матюхина М. В. Изучение и формирование мотивации учения у младших школьников : учеб. пособие /М. В. Матюхина. – Волгоград: Изд-во ВГПИ, 1983. – 72 с.

143. Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников /М. В. Матюхина. - М.: Педагогика, 1984. – 144 с.

144. Матюхина М. В., Михальчик Т. С., Патрина К. Т. Психология молодшого школяра. – М.: Просвещение, 1970. – 254 с.

145. Менчинская Н. А. Проблема обучения и развития на XVIII Международном конгрессе психологов /Н. А. Менчинская, Г. С. Сабурова //Советская педагогика. – 1967. - №1. – С. 14-23.

146. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития школьника /Н. А. Менчинская. – М.: Педагогика, 1989. – 219 с.

147. Мирошниченко Л. Адаптація молодших школярів до життя в інформаційному суспільстві /Л. Мирошниченко //Директор. – 2006. - № 4. – С. 100.

148. Міщенко О. А. Розвиток мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі; автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. пед. наук / О. А. Міщенко – Х., 2010. – 20 с.

149. Моргун В. Ф. Психологические условия воспитания познавательного интереса учащихся к учебным предметам: автореф. дис. канд. психол. наук /В. Ф. Моргун. - М., 1979. – 22 с.

150. Морозов М. Ф. Возникновение и развитие учебных интересов

у детей младшего школьного возраста /М. В. Морозов //Известия АПН РСФСР. – 1955. - Вып. 7. – С. 15—54.

151. Морозова Н. Г. Проблема познавательного интереса в педагогике /Н. Г. Морозова. - М.: Педагогика, 1971. – 231 с.

152. Морозова Н. Г. Учителю – о познавательном интересе /Н.Г. Морозова. – М.: Просвещение, 1979. – 187 с.

153. Морозова З. П. Процесс формирования музыкальной потребности младших школьников: автореф. дис. канд. пед. наук /З. П. Морозова –М., 1979. – 16с.

154. Москвичев С. Г. Проблема мотивации в психологических исследованиях /С. Г. Москвичев. – К.: Наук. Думка, 1975. – 144 с.

155. Мотивация учения: сб. ст. /под ред. М.В. Матюхиной. –Волгоград, – 1976. – 112 с.

156. Мотивы учебной и общественно полезной деятельности школьников и студентов: межвуз. сб. науч. тр. /под ред. Е. А. Шумилина. - М., 1978. – 128 с.

157. Мотон П. Использование сигнальных признаков в мультимедийном обучении /П. Мотон, Р. Майер //Психология обучения. – 2002. - №5. – С. 36-38.

158. Музичний інтерес як духовна домінанта особистості //Мистецтво та освіта. – 1999. - № 4. – С. 65.

159. Музыка детям: вопросы музыкально-эстетического воспитания /сост. Л. Михеева. - Л.: Музыка, 1970. – 340 с.

160. Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования: сб. ст. /сост. А. Г. Костюк. - К.: Музична Україна, 1986. – 126 с.

161. Музыкальное образование в школе: Уч. пособие /Под ред. Л. В. Школяр. – М.: Академия, 2001. – 232 с.

162. Мясищев В. Н. О потребностях как отношениях человека /В. Н. Мясищев //Ученые записки ЛГУ. Сер. «Психология и педагогика». – Л.: ЛГУ, 1956.– № 214. - С. 45-51.

163. Мясойд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. /П. А. Мясойд. – К.:

Вища шк., 2000. – 479 с.

164. Навчання і виховання учнів 1 класу: метод. посіб. для вчителів /упоряд. О. Я. Савченко - К.: Початкова шк., 2002. – 464 с.

165. Назайкинский Е. О. О психологии музыкального восприятия /Е. О. Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. – 384 с.

166. Наливайко І. Погляди Сухомлинського на музичне виховання молодших школярів /І. Наливайко //Мистецтво та освіта. – 1998. - №4. – С.2-7

167. Немов Р. С. Психологія: посіб. для студ. вищ. навч. закл. /Р. С. Немов. – Рівне: Вертекс, 2002. – 576 с.

168. Нестьев И. В. Учителю слушать музыку /И. В. Нестьев. - М.: Музыка, 1987 – 63 с.

169. Нікітіна А. В. Мультимедійні засоби навчання української мови в педагогічному дискурсі /А. В. Нікітіна //Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. - 2008. - № 21. - С. 219.

170. Новікова Н. В. Формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики засобами мультимедійних технологій: автореф. дис. канд. психол. наук / Н. В. Новікова. - К., 2011. – 21 с.

171. Ноздрова О. П. Діагностичний експеримент по виявленню рівнів сформованості пізнавальної активності молодших школярів /О. П. Ноздрова //Наука і освіта. - 2006. - № 5-6. - С. 175-180.

172. Обрізан К. Використання інформаційних та комунікаційних технологій у загальноосвітніх закладах /К. Обрізан //Інформатика. - 2003. – № 36. - С.7-10.

173. Опанасюк О. П. Музична творчість школярів: проблеми та перспективи розвитку методики /О. П. Опанасюк //Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура. - 2009. - № 10. – С. 2-7.

174. Орлов А. Б. Две ориентации в исследованиях мотивации за рубежом /А. Б. Орлов //Вестн. МГУ. Сер.: Психология, 1979. - № 2. – С. 65-79

175. Ороновська Л. Розвиток творчої активності молодших школярів на

уроках музики /Л. Ороновська //Мистецтво та освіта. - 2003. - № 4. – С. 65.

176. Освітні технології: навч.-метод, посіб. /О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. — К., 2002. – 255 с.

177. Основы педагогического мастерства: учеб. пособие для пед. ин-тов /И. А. Зязюн [и др.]. – К.: Вища шк., 1987. – 206 с.

178. Остроменский В. Д. Восприятие музыки как педагогическая проблема /В. Д. Остроменский. - К.: Музична Україна, 1975. – 286 с.

179. Павлюк О. И. Формирование эмоциональных компонентов мотивации учебной деятельности школьников: автореф. дис. канд. психол. наук /О. И. Павлюк. - М., 1984. – 24 с.

180. Падалка Г. М. Учитель, музика, діти /Г. М. Падалка. – К.: Музична Україна», 1982.- 144 с.

181. Пальчевський С. С. Педагогіка /С. С. Пальчевський. – К.: Каравела, 2008. – 296 с.

182. Пастернак Н. О. Стимулювання пізнавального інтересу учнів 6-8 класів до біології /Н. О. Пастернак. – К., 2003. – 184 с.

183. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся /под ред. Г. И. Щукиной. - Л.: ЛГПИ, 1975. - 1981. – 163с.

184. Педагогический энциклопедический словарь гл. ред.: Б. М. БимБад. – М.: Большая рос. энцикл., 2002. – 528с.

185. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті /А. М. Алексюк, П. М. Воловик, С. О. Сисоєва та ін.; за ред. С.О. Сисоєвої. - К.: Віпол, 2001. – 502 с.

186. Пеня Т. Г. Сказка игры: сб. программ интегрир. курсов «Искусство» /Т. Г. Пеня. – М.: Просвещение, 1995. – 85 с.

187. Песталоцци Г. И. Письма к учителю Петерсону. Соч. т.1 /Г. Песталоцци. – М.: Просвещение, 1979

188. Петрушин В. И. Музыкальное восприятие как средство изучения личности школьника /В. И. Петрушин //Вопросы психологии. - 1986. - № 1. –С. 102-104.

189. Петрушин В. І. Музична психологія /В. І. Петрушин. - М.: Владос, 1997.– 383 с.
190. Печерська О. Роль кольорових уявлень молодших школярів у процесі сприймання музики /О. Печерська, Т. Кіресва //Мистецтво та освіта.– 1999. – № 4. - С. 21- 23.
191. Печерська О. П. Навчання музичної грамоти на уроках /О. П. Печерська //Початкова школа. - 1995. - № 12. – С. 64.
192. Печерська О. П. Уроки різні та незвичайні /О. П. Печерська //Початкова школа. - 1995. - № 4. – С. 62-65.
193. Писарева Л. В. Детские интересы и их значение в педагогическом деле /Л. В. Писарева. – СПб.: Тип. Сойкина. – 1914. – 102 с.
194. Пінчук О. П. Актуальні проблеми використання засобів мультимедійних технологій в основній школі /О. П. Пінчук //Нові технології навчання: наук.-метод, зб. - К., 2007. - Вип. 47. – С. 107-111.
195. Познательные интересы и условия их формирования в детском возрасте :тр. ин-та психологии. - М.: Из-во Акад. пед. наук РСФСР, 1955. – 260 с.
196. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. /О. Пометун, Л. Пироженко — К.: В.С.К., 2004. — 192 с.
197. Поплавська Ю. Використання комп'ютерних засобів на уроках музики в початковій школі /Ю. Поплавська //Мистецтво та освіта. – 2007. – № 3. – С. 41-45.
198. Поплавська Ю. О. Методика навчання музичної грамоти в початковій школі /Ю. О. Поплавська. — Вінниця: Нова книга, 2007. – 128 с.
199. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007р. № 653-р (із змін., № 512-р від 13.05.2009) [Електронний ресурс] – Режим доступу: Комп'ютерна правова бібліотека «Ліга.Закон.Еліт» 8.1.1.

200. Програми для середньої загальноосвітньої школи, 1—4 класи. К.: «Початкова школа». — 2006. - 432 с.
201. Психология: [сб. ст.] - М.: Учпедгиз, 1946. – 185 с.
202. Психология формирования и развития личности /под ред. Л. И. Анцыферовой. - М.: Наука, 1981. – 365 с.
203. Психологічна енциклопедія. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
204. Радько Р. Формирование интереса к знаниям в процессе учебной деятельности /Р. Радько. – Минск: Наука и техника, 1976. – 24 с.
205. Развитие младших школьников в процессе усвоения знаний. Экспериментально-педагогическое исследование /А. В. Полякова. И. П. Говпинец, Н.Я. Чутко и др. - М., 1983. – 169 с.
206. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции /А. И. Ракитов – М., 1991 – 286 с.
207. Ремиева Е. В. Комплекс искусств в педагогическом процессе как фактор художественно-эстетического развития личности младшего школьника: автореф. дис. канд. пед. наук /Е. В. Ремиева. – СПб., 1998.–17 с.
208. Репкин В. В. Формирование учебной деятельности как психологическая проблема /В. В. Репкин //Вестн. Харьк. ун-та. – 1977. – № 155. – С. 32-38.
209. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования /И. В. Роберт. - М.: Школа-Пресс, 1994. – 205 с.
210. Робота з мультимедійною дошкою. - К.: Шкільний світ, 2008. – 140 с.
211. Ростовський О. Я. Методика викладання музики /О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навч. кн., 2001. – 216 с.
212. Ротаєнко П. Мультимедійні засоби навчання /П. Ротаєнко, Л. Семко //Інформатика. - 2003. - № 36. - С.11-15.
213. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии /С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 323 с.

214. Руссо Ж. Ж. Эмиль или о воспитании. Перевод Эльгардта. /Ж. Ж.Руссо. – СПб, 1913, 98 с.
215. Савельева О. В. Психологические критерии качества знаний младших школьников: автореф. дис. психол. наук /О. В. Савельева - М., 1989.– 21 с.
216. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. /М. В. Савчин, Л.П. Василенко – 2-ге вид., стереотип.– К.: Академвидав, 2009. – 360 с.
217. Сидоренко О. В. Методи математичної обробки в психології /О. В. Сидоренко. – СПб: ООО «Речь», 2003. – 350 с.
218. Сидорина Т. Организация процесса восприятия музыки младшими школьниками /Т. Сидорина //Музыка и время. – 2006. - № 12. – 64 с.
219. Слободчиков В. И. Генезис рефлексивного сознания в младшем школьном возрасте /В. И. Слободчиков, Г.А. Цукерман //Вопросы психологии. - 1990. - № 3. – С. 25-36.
220. Смирнов А. А. Проблемы психологии памяти /А. А. Смирнов. – М.: Просвещение, 1966. – 146 с.
221. Сокальский П. П. Музыка и психология /П. П. Сокальский Музыкальная психология: хрестоматия – М., 1992. – 210 с.
222. Сокол Т. Комп'ютерна графіка та дитяча творчість /Т. Сокол //Мистецтво та освіта. - 2006. – № 2. – 65 с. – С. 24-40.
223. Соловьева Л. Ф. Компьютерные технологии для учителя /Л. Ф. Соловьева. - СПб.: БХВ-Петербург, 2004. – 151с.
224. Страхов И. В. Воспитание внимания у школьников /И. В. Страхов– М.: Учпедгиз, 1958. – 128 с.
225. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5т./В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. - Т. 3. – 670 с.
226. Тараева Г. Р. Компьютер и инновации в музыкальной педагогике. Кн. 1: Стратегии и методики /Г. Р. Тараева - М.: Издат. дом «Классика-XXI», 2007. – 128 с.
227. Тарасов Г. С. Психологические особенности музыкального

обучения младших школьников /Г. С. Тарасов //Музыка в школе. – 1988. – №2. – С. 80.

228. Тарасов Г. С. Проблема духовной потребности /Г. С. Тарасов – М., 1979. – 189 с.

229. Теплов Б. М. Психология: учеб. для сред. шк. /Б. М. Теплов – М.: Учпедгиз, 1946. – 254 с.

230. Ткач Е. Деякі проблеми теорії музично-педагогічної діагностики /Е. Ткач //Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. Зб. ст. – К.: Музична Україна, 1981. – С.41-50.

231. Ткаченко И. И. Развитие познавательной активности и способности учащихся /И. И. Ткаченко - Кустанай, 1965. – 29 с.

232. Ткачук І. Персональний комп'ютер: розвиток музичних здібностей учнів / І. Ткачук // Рідна школа. - 1999. - №12. - С.47-48.

233. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения /К. Д. Ушинский– М.: Педагогика, 1974. – Т. 1. – 584с.

234. Ушинский К. Д. Собрание сочинений /К. Д. Ушинский - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1949. - Т. 6. - 448 с.

235. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1989. – 815 с.

236. Фіцула М. М. Педагогіка /М. М. Фіцула - К.: Академія, 2002. – 528 с.

237. Фокина С. Л. Беседы о музыке /С.Л. Фокина //Начальная школа. – 1990. - № 10. - С. 96.

238. Формирование интереса к учению. – М.: Педагогика, 1986. – 191 с.

239. Формирование личности младшего школьника: межвузов. сб. науч. работ. - Вологда, 1983. – 115 с.

240. Цалай-Якименко О. Музична грамота в моделях: інструкція по впровадженню в учбову практику моделюючих пристроїв "Модус" /О. Цалай-Якименко, Я. Михайлюк — К.: Спілка композиторів УРСР, 1989. – 95 с.

241. Цукерман Г. А. Условия развития рефлексии у шестилеток /Г. А. Цукерман //Вопросы психологии. - 1989. - № 2. – С. 39-47.
242. Чайковська О. Комп'ютерний практикум у системі початкової музичної освіти музики /О. Чайковська //Рідна школа. – 2001. - № 1. – С. 47.
243. Чайковська О. Комп'ютерні технології в практиці музичного навчання загальноосвітньої школи /О. Чайковська //Рідна школа. - 2004. - №10. – С.25 - 28.
244. Чайковська О. А. Розроблення та впровадження мультимедійних програмно-педагогічних систем у навчальний процес /О. А. Чайковська //Вища освіта України. - 2004. – № 1. – 120 с. – С. 102-106.
245. Чайковська О. А. Формування музичних знань школярів засобами мультимедійних технологій навчання: автореф. дис. канд. пед. наук /О. А. Чайковська– К., 2002. – 19 с.
246. Чувакова О. А. Формирование действенности мотивации учения школьников: автореф. канд. дис. психол. наук /О. А. Чувакова. - М., 1985. – 21 с.
247. Чунаева А. А. Категория цели в современной науке и ее методологическое значение: цель и деятельность /А. А. Чунаева – Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. – 147 с.
248. Шацкая В. Н. Музыка в школе: художественное воспитание средствами музыкального искусства /В. Н. Шацкая– М.: АПНУСФСР, 1969. – 168 с.
249. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества /В. Н. Шацкая - М.: Педагогика, 1975. – 200 с.
250. Шишлянникова Н. П. Целостное художественно-образное восприятие мира на уроках музыки в начальной школе: автореф. дис. канд. пед. наук / Н. П. Шишлянникова. - М., 1997. – 19 с.
251. Шишлянникова Н. П. Проблема целостности в педагогике искусства /Н. П. Шишлянникова //Искусство в школе. -1999. - № 4. – С. 15.
252. Шлыкова О. В. Культура мультимедиа: учеб. пособие

/О. В. Шлякова– М.: Фаир-пресс, – 415 с.

253. Штепа В. В. Використання сучасних персональних комп'ютерів на уроках музики /В. В. Штепа //Педагогіка і психологія.– 1996. - №3. - С. 97.

254. Шумаєва С. Медіаосвіта: історичні та культурологічні аспекти розвитку /С. Шумаєва //Рідна школа. - 2003. - № 5. – С. 70-73.

255. Щербо А. Б. Естетичне виховання учнів у початкових класах /А. Б. Щербо, Д. М. Джола – К.: Радянська шк., 1969. – 235 с.

256. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе: учеб. пособие/Г.И. Щукина - М. Педагогика.– 1979.– 160 с.

257. Щукина Г. И. О формировании и изучении познавательных интересов у школьников /Г. И. Щукина //Советская педагогика. - 1966. – № 9. – С. 11—21.

258. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике /Г. И. Щукина– М.: Педагогика, 1974. – 351с.

259. Щукина Г. И. – Формир интереса /Г. И. Щукина – М.: Педагогика. – 1971.– 258 с.

260. Эльконин Д.Б. Интеллектуальные возможности младших школьников и содержание обучения /Д.Б. Эльконин //Возрастные возможности усвоения знаний младших классов школы.-М.:Просвещение. –1966.–С.349- 383.

261. Эльконин Д. Б. Психология обучения младших школьников /Д. Б. Эльконин //Избранные психологические труды. - М., 1989. – С. 554.

262. Эльконин Д. Б. Детская психология /Д. Б. Эльконин– М., 1960. – 328с.

263. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте /Д. Б. Эльконин //Вопросы психологии. – 1971. - № 4. – С. 6 21.

264. Юхневич О. М. Вивчення музичної грамоти за допомогою гри /О. М. Юхневич //Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура. - 2009. – № 11. - С. 4-18.

265. Якобсон П. М. Эмоциональная жизнь школьника: психол. очерк

/П. М. Якобсон. - М.: Просвещение, 1966. – 291 с.

266. Янкул В. А. Можливості та проблеми використання комп'ютера на сучасному уроці музики /В. А. Янкул //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2005.– № 2. - С. 21 -22.

267. Atkinson I. W., Feather N. T. (eds.). A Theory of Achievement Motivation /Atkinson I. W., Feather N. T. - N. Y., 1966.

268. Atkinson J. W. An introduction to Motivation. Princeton N. Y., 1964.

269. Barron Ann E. Onving Gary W. Multimedia technology for Training: An Introduction. — Englewood, Colorado, 1995. — 207 p.

270. Chapman Nigel, Chapman Jenny/Digital Multimedia /John Wiley and Sons? LID Chichester, N.Y., 2000. – 568 p.

271. de Charms R. Personal Causation Training in the Schools.—J. applied soc. Psysol., 1972. - V. 2.

272. Eysenk H. J. et al. (eds.). Encyclopedia of Psychology L, 1975, 4. 2.

273. Hight, Gilbert. The Art of Teacing. – Random, 1989. – Astandartmanual of teaching methods.

274. Kagan, Jerom and Lang, Cynchia. Psychology and Education: An Inderoddurteon. – Harcourt, 1978. - Exellent text.

275. Lefcourt H. M. Recent developments in the study of locus of control. — In: Maher B. A. (ed.). Progress in Experimental personality Research. N.Y.; L., 1972. - V. 6.

276. Madsen K. B. Modern Theories of Motivation / Madsen K. B. – Copenhagen, 1974.

277. Mayer-Kress G, Barczys C. The Global Brain as an Emergent Structure from the Worldwide Computing Network, and its Implications for modeling //Inform, soc. - 1995. – V. 11. - N I.

278. Psychologies des kind lichen Stresses Von. L. Nagy

279. Weiner B. (ed.) - Achievement Motivation and Attribution theory. – Norristown; N. Y., 1974.